szolgálat

KORPROBLÉMÁK

A tartalomból:

A modern Isten-keresés útjai
Az Egyház jelenlegi válsága
Isten jele a világban
Az ökumenizmus mai irányai
A harmadik világ
A nyugtalan fiatalság

non ministrari, sed ministrare

szolgálat

10. szám 1971 Péter-Pál ünnepén

TARTALOM

Korproblémák 3

TANULMÁNYOK

Henri de Lubac: Az Egyház jelenlegi válsága 5
Tomka Ferenc: Isten jele a világban 17
Gánóczy Sándor: Az ökumenizmus mai irányai 25
Zichy Aladár: A harmadik világ 33
Ladányi László: Kis nemzetek missziókban 46
Nemeshegyi Péter: Krisztus keresztje 49
Horváth Árpád: A nyugtalan fiatalság 54
Vass György: A modern istenkeresés útjai 57

AZ EGYHÁZ SZAVA

VI. Pál pápa szociális apostoli levele 73
VI. Pál virágvasárnapi beszéde 76
A papi életben Isten az első! (VI. Pál) 78
A hittani kongregáció új szabályzata (Sz. F.) 79
Szent Ágoston: Isten Városáról 81

ESZMÉK ÉS ESEMÉNYEK

István király — a szent apostol (Közi Horváth József) 83
Küzdelmünk célja (Otto Rodenberg) 86
Hollandiai beszámoló (Giny Kranenburg) 88
Levél Formóza szigetéről (Vajda Tibor) 91

Teológiai aggiornamento Magyarországon 92
Lancz Kálmán egri spirituális búcsúlevele 96
Ember vagyok (E. H.) 97
Az ember, aki bolond volt (Martin Luther King homíliája) 100

KÖNYVSZEMLE

Tallózás a lelkiség irodalmában (Béky Gellért) 104
A vallásos könyvkiadás Franciaországban (B. G.) 107
Gál Ferenc: a teremtett és megváltott ember (Szabó Ferenc) 108
Rónay György: Szentek, írók, irányok (Szabó Ferenc) 110
Öry Miklós: Pázmány Péter tanulmányi évei (Dr. Jósika Mária) 111
Daniel O. Dugan: A holnap hite (Dr. Miskolczy Kálmán) 112

HALOTTAINK 113

Dr. Lepold Antal prelátus (Gianone Egon) 114
Két bencés halott: dr. Garami Elek, dr. Sámson Edgár (Sümegh L.) 115
Horváth Konstantin OCist. (P. F. B.) 117
Heck Imre (Brunner István) 117
Köblös Vilmos 118
Pethő János Lénárd OFM (Confrater) 118
Dr. Lancz Kálmán (P. S.) 119
Borbás Pál 120
Pflaum József (M. E.) 120

Szolgálat (Dienst), spirituelle Quartalschrift, Klerusblatt. — Mit Druckerlaubnis des Bischöflichen Ordinariats, Eisenstadt. — Eigentümer, Herausgeber, Verleger und für den Inhalt verantwortlich: Ladislaus Marosi, A-9800 Spittal/Drau, Kapellengasse 15. — Druck: Prugg Verlag - Eisenstädter Graphische GesmbH, Eisenstadt, Österreich.

KORPROBLÉMÁK

Néhány évvel ezelőtt Párizsban, a francia értelmiségiek hetén Jean Guitton két szóval jellemezte korunk szellemi helyzetét: ateizmus és ökumenizmus, az evilágiság és valami egyetemes konvergencia jellemzi a kort, amelyben élünk. (Guitton ugyanis a legtágabb értelemben vette a két szót.) A neves francia gondolkodó és akadémikus valóban a lényegre mutatott rá. Az elvallástalanodás és szekularizálódás ambivalens jelenségére a Zsinat is felhívta a figyelmet: „Az erősebb kritikai érzék egyfelől megtisztítja a vallási életet a világ mágikus felfogásától és a még mindig mutatkozó babonás csökevényektől, egyúttal pedig megköveteli a napról-napra személyesebb csatlakozást a hithez . . . Másfelől azonban mind nagyobb tömegek hagynak fel a vallás gyakorlásával. Sőt Isten és a vallás tagadása, vagy a közömbösség e téren, ma már nem oly kivételes jelenség, mint volt a múltban. Manapság ti. gyakran jelentkezik úgy, mint a természettudományos haladásnak vagy valami új humanizmusnak a követelménye." (Gaudium et Spes 7.) *Rámutat a konvergenciára, a mai emberiség közös törekvéseire is; léptennyomon visszatér az emberi szolidaritás, a közös felelősség, az együttműködés és a párbeszéd kérdése: az Egyház őszintén segíteni akarja az emberi személy teljes kibontakozását, az igazságosabb társadalmi rendet, a testvéri együttélést célzó törekvéseket. VI. Pál „Populorum Progressio" k. körlevele és a most májusban kiadott apostoli levél (amelyet „Az Egyház szava" rovatban ismertetünk) még határozottabban körvonalazza a keresztények kötelességeit ezen a téren. Hiszen az egyházak csakis a szolgáló szeretet tanúságtételével adhatnak érvényes választ arra a sürgető kérdésre, amelyet az ateizmus, a teljesen evilági humanizmus vet fel a hivőknek. Az ökumenikus mozgalmat is ez az eszmélődés indította el a század elején: a keresztények megosztottságának botránya, főleg a missziókban, és a közös tanúságtétel kötelességének tudata.*

Jelen számunk tanulmányainak gravitációs pontja a most felvázolt kérdéskomplexum. Sajátságos élmény volt látnunk, hogyan „rímelnek" egymásra a világ különböző részeiből érkező, egymásról mitsem

tudó írások, hogyan vetik fel más-más oldalról ugyanazokat a problémákat és tapogatnak lényegében egyforma megoldási módok felé. Nagy bizonyítéka ez az emberi sors közösségének, de annak is, hogy a látszólagos zűrzavarban már ott virraszt a kristályosodás folyamata. „A modern istenkeresés útjai“ (Vass) *c. tanulmány ismerteti azokat a teológiai kérdéseket, amelyek egyrészt a radikális („Isten meghalt“) teológia szélsőséges tételeihez vezettek, másrészt pedig ahhoz az újragondolt, „inkarnált“, életigenlő kereszténységhez, amely Jézus Krisztusban hathatósan keresi az ember igazi kiteljesedését. Másik teológiai cikkünk* (Tomka) *a személyes, élő hitnek azzal a szükségességével foglalkozik, amelyet az Egyházhoz tartozás megkövetel tőlünk, ha az Egyház újból „Isten jele“ kíván lenni a világban. — „Az ökumenizmus irányai“* (Gánóczy) *c. tanulmány azt mutatja meg, miként igyekeznek az egyházak ma megvalósítani a keresztények párbeszédét és együttműködését és világosan jelzi az új törekvéseket (főleg a fiatalabb nemzedéknél tapasztaljuk ezt): „A lényeges az, hogy útra keljünk, éspedig közösen, az embermentő munka felé.“ — A harmadik világ helyzetét leíró, megrázó tanulmány* (Zichy) *végső kicsengése is ez: a „szeresd felebarátodat, mint önmagadat!“ parancs a fejlődő országok megsegítésében kell hogy megtalálja legszélesebb alkalmazását. Megint más oldalról hangsúlyozza az önzetlenül önmagát adó szeretet alapvető jelentőségét a kínai misszionárius élettől meleg gondolatfűzése* (Ladányi). *— A nyugtalan és kontesztáló mai fiatalok* (Horváth) *mozgolódása ma még kiforratlan, sok negatív mozzanattal; de lényegében ez a lázadás is egy igazságtalan, önző, a jogtalanságokat törvényekkel „szentesítő“ társadalmi rend ellen szól. Az evangéliumi szellemet képviselő egyházak pozitív feladatok megvalósításába „foghatják be“ ezt a forradalmi sodródást. — Idegenből fordított tanulmányunk* (H. de Lubac) *nagy átfogó kép az Egyház mai belső válságáról, azon a szinten, ahol a „konzervatív“ és „progresszív“ minősítés szemmelláthatóan értelmét veszti. Rámutat a szélsőségekre, elhajlásokra, de ugyanakkor megjelöli a válság megoldásának feltételeit is: Jézus Krisztus szeretete és a katolikus egység szerető gondja. — Ugyanezek az alapmotívumok csengenek vissza újra meg újra többi rovatainkban is, Szent Ágoston gondolataitól (mert „semmisem új a nap alatt“) levelezőinknek a vajúdó világ közeli és távoli pontjairól érkező beszámolóiig, az egri katolikus spirituális kispapjainak írt búcsúlevelétől a protestáns lelkipásztori egységmozgalom vezetőjének elmélkedéséig vagy a presbiteriánus néger szabadsághős homíliájáig.* Nemeshegyi Péter *elmélkedése a szívéig hatol ennek a vajúdásnak: arra figyelmeztet, hogy az igazi megújulás csak a kereszt által jöhet, és csak benne lehet forrongó korunk reménye is.*

TANULMÁNYOK

Henri de Lubac

AZ EGYHÁZ JELENLEGI VÁLSÁGA

Ma már szinte közhely, hogy civilizációs válságot élünk át. Megállapításához nincs szükség arra a csaknem prófétai intuícióra, amellyel Teilhard de Chardin jelezte ezt mintegy félszázaddal ezelőtt. Ugyanígy egészen világos mindenki előtt, hogy a jelenlegi válság élesebb és gyorsabb lefolyású, mint más korszakok hasonló válságai. De egészen a legutóbbi időkig csak „robbanásszerű változásról" beszéltünk. Ma a folyamat új szakaszba lépett, s ennek jellemzésére mindinkább előtérbe kerül egy új fogalom: a „rombolásé".

Jogos kritikák

Nem szabad meglepődnünk azon, hogy ez a heves válság legalább elvben (talán még nihilisztikus következményeiben is) rokonszenves, olykor szenvedélyes visszhangra talált nem egy keresztény ember tudatában is. Hogy is ne lenne kész a keresztény szembefordulni az olyan rendszerrel, amely félreismeri az ember méltóságát, megfojtja lelkét és hozzáférhetetlenné teszi a remény számára? Hogyne ragadná meg ezt az alkalmat, hogy egyensúlyát vesztett testvérének megmutassa a saját közössége életét megvilágító értelmet, amely fénnyel szórta tele az evangélium első hirdetése óta a történelem annyi változásán keresztül? Nos, éppen ez történt nem egy esetben; akadt számos keresztény — mindenekelőtt fiatalok —, akik szilárdan álltak hitükben és továbbadták környezetüknek a világosságot, amelynek hordozói. — Meglepő lehet viszont valami más: hogy ugyanez a válság ugyanolyan erővel magában az Egyházban és az Egyház ellen is visszhangra talált, a támadás és elutasítás szelleme igen sok hivőt is megragadott és saját közössége ellen mozgósított. Ugyanakkor ezek továbbra is áldozatai a modern világ varázslatának, míg mások ezt a világot elutasítják és vitatják. Idomulás és visszájára fordítás — mindkettő megütközést kelt. Bizonyos persze — erről nemsokára bővebben —, hogy a katolikus Egyház jelenlegi belső helyzete semmiképpen sem egyszerűsíthető le egy ilyen paradoxonra. Mégis ez az egyik fő jellemzője. Mielőtt ezt nagy vonásokban megrajzolnánk, a következőt szeretnénk előrebocsátani:

Nem beszélnünk itt a komoly, meghatározott dolgokra irányuló, illetékes és felelős emberektől származó, jogos reformokat vagy szükségszerű alkalmazkodást igénylő kritikákról, — bár a legdöntőbb újítások nem annyira a reformerek terveiből, inkább a szentek alkotásaiból jönnek létre. Nem is olyan kritikákról szólunk, amelyekre a szeretet késztet, ha itt-ott formájukban kicsit messze is mennek. Azt sem tévesztjük szem elől, hogy sok ma fölvetődő kérdés „semmiképpen sem vezethető vissza felforgató szándékra. Nincs minden a legjobb rendben és világosan megadva — sok mindent meg kell még keresni!" (Y. Congar.) De még valami mást is meg kell állapítanunk, nap mint nap adódó új példák alapján.

A követelőző kontesztálás erőszakos megnyilvánulásai

A ma általánossá vált kontesztálás kétfajta. Egyrészt a megállapodott társadalmi berendezés struktúrái ellen irányul, másrészt az ellen a szellemi örökség ellen, amelyet ez a társadalom reánk hagyományoz és amelynek gyökeréig hatolnak. De mindkét területen ugyanazt a kontesztálást látjuk munkában a katolicizmus kebelén belül is.

1. Keserűségre és megtorlásra való hajlandóság jelentkezik, eleveeltökélten semmit sem kímélve. A rombolás határozott szándéka, bizonyos agresszivitás, amely egyszerre fordul az Egyház múltja és jelenlegi léte ellen, minden tekintélyi formája, minden berendezése ellen, s olykor nem tesz különbséget a történetileg kifejlődött és a lényeges, mert isteni alapítású elemek között sem. Némelyik ember szelleme hasonló a rácshoz: mindent árnyékban hagy, amit csak az Egyház a századok folyamán az emberiségnek gyümölcsözött: hozzájárulását az emberi személyiség kifejlődéséhez, az ajándékozó szeretet új meg új eszméinek termékenységét, amelyet az Evangéliumból merít és elevenen megőriz fiai és leányai lelkében. Jogos az a szemrehányás, hogy egyes művekben apologetikus szándékok torzításra vezetnek. De az ő közleményeik sokkal önkényesebbek, és csúfosan meghamisítják az Egyház arcát. Különben mi sem könnyebb, mint az események és történések végeláthatatlan tömegében és az emberi nyomorúság tengerében alkalmat találni a gúnyra vagy megbotránkozásra. Az Egyház hagyományát megtagadják és már csak tehernek érzik. Pedig a Tradíció mindenekelőtt éltető, aktualizáló erő. Ők a halott múlt romjainak tekintik — mert nem veszik maguknak a fáradságot, hogy beleilleszkedjenek. Éppenígy az Egyház tekintélyét már csak külső, sőt ellenséges hatalomnak tartják és gyakorlását zsarnokinak érzik. Tanítói hivatalát csak kelletlenül tűrik, kijelentéseit túlzottnak látják, élesen vitatják vagy teljességgel elvetik. Még attól sem riadnak vissza, hogy a közvéleményt mozgósítsák ellene. Néha úgy látszik, fogalmuk sincs már a keresztény szabadság lényegéről és követelményeiről. És csodálkozom az Egyház annyi gyermekén: hogyan lehetnek jó lelkiismerettel napról-napra, a részvétlen tömeg tetszésétől kísérve, anyjuk és testvéreik vádlói, holott ők maguk sohasem tettek semmi említésreméltót, so-

hasem vettek fáradságot szellemi erőfeszítésre, sohasem szenvedtek, sőt egyáltalán időt sem szántak egy kis elgondolkodásra. Szavuk hallatára hányszor támadt ez a gondolatom: mennyivel inkább joga lenne az Egyháznak, az egész Egyháznak, hogy panaszt emeljen miattuk!

Néhány éve nemzedékünk egyik legelőkelőbb és legélesebben gondolkodó szelleme rámutatott erre a rendzavarásra; fogalmazása éppen mérsékelt volta miatt különösen nyomatékos. Egy katolizált anglikánról, Msgr. Christopher Butlerről van szó; Downside-i bencés apát és a zsinat befolyásos tagja volt, ma londoni segédpüspök. 1967 végén így nyilatkozott: „Miután átéltem a zsinatot és örvendtem művén, meg fogják engedni nekem a következők megállapítását: Bizonyos jelenségek a mai Egyház életében arra sürgetnek, hogy mindenkinek a figyelmét fölhívjam: a karizmatikus élet idővel szétrombolhatja önmagát, ha nem ismerik el becsületesen és nem tartják lojális tiszteletben a tanítóhivatal isteni jogait." [1] Több mint egy évszázaddal ezelőtt a nagy Newman az angol egyház akkori kritikus korszakának láttán úgy nyilatkozott, hogy az szinte megjóslása a szemünk láttára kifejlődő mai válságnak:

„A régi iránti tisztelet hiánya, elődeink parancsainak és hagyományainak önkényes és nemtörődöm megsértése, szeretetműveik értékének elsikkasztása, az Egyház profanizálása, a köteles egység meggondolatlan megtagadása, az ún. csoportos vallásosság (ma szociológiai értelemben vett vallásosságnak mondanánk) nyílt lebecsülése, a katolikus Credo iránti növekvő közöny; a vitatkozások, összehasonlítások, ellenvetések, fennhéjázó megnyilvánulások egész litániája, amelyeknek a szent hitcikkelyek ki vannak téve; a mindenfelől felhangzó számtalan, egymásnak ellentmondó liturgikus kritika; végül pedig a mindenütt megfigyelhető elégedetlenség szelleme és az általános felforgatásra való törekvés: mi mást jelentenének ezek a tünetek, mint hogy még mindig él Saul szelleme, az a nyakas ellenállás, amely ellentéte Dávid buzgóságának, s össze akar törni és fel akar forgatni minden isteni rendelést, ahelyett, hogy alapjukon építkeznék?" [2]

A következőkben Newman arról szól, milyen büntetés fenyegeti ezt a magatartást. Nem merem folytatni az idézetet. De megállapításai már átvezettek a második szférába:

2. A kontesztálás intellektuális szférája. Nagyon helyes észrevétel: ha a szellem az értelmi megismerés birodalmára szorítkozik, ha nivellálják és minden mélységtől megfosztják, akkor elnyomó elvvé lesz az ember számára. Innét a lázadás hevessége. Egyszerre jut ez kifejezésre az irracionálisért való túlzott rajongásban és az elidegenítő eredmények kritikus elutasításában. Csakhogy — mint gyakran előfordul — ez a lázadás is foglya marad annak az előfeltételnek, amely kiváltotta. A szellemnek ugyanaz a csonka fogalma tartja uralma alatt. Így azután a két egymással szembeszegülő álláspont közös gondolati forrásában egy marad. A számítva építkező tevékenység egyfelől és a kritikusan romboló másfelől csak két ellentétes iránya ugyanannak a felfogásmódnak. Holott a válság pozitív megoldása érdekében egy új dimenziónak való megnyílásra lenne szükség: a szellemi teljesség visszanyerésére a szó legtágabb értelmében vett kontemplatív tevékeny-

séghez való visszatéréssel. De általában éppen ez hiányzik. Ott is, ahol a jelenlegi szellemi válság a hivőket is magával ragadja, s ezzel bejut a hit belső birodalmába és kiüresíti azt.

Mert ha a kritikus tevékenység egymagában működik, hamarosan odáig jut, hogy mindent szétmállaszt. Elhomályosítja a tekintetet a hit áthagyományozott tanításának és a szellemnek maradandó nagysága és értékei iránt. Nem látjuk többé, hogy az igazság — bár sok különböző, időben egymás mellett álló és egymásután következő kulturális kifejezésformában nyilvánul meg — állandó és egyetlen. Akkor aztán a szükségképpen jelekben kifejeződő isteni kinyilatkoztatás már csak pusztán emberi gondolatok és értelmezések sorává zsugorodik. Akkor a keresztény hit eredeti hiteles formájában már csak kulturális jelenség — van ugyan némi jelentősége, de lényegében a múlté. Akkor a teológiának, avagy annak, amit még ezzel a névvel jelölnek, a mai ember kérdéseire kell közvetlen választ adnia, nem pedig minden idők embereivel törődnie; és a teológus, ahelyett, hogy mélyebben hatolna Krisztus üzenetébe, élő valósággá akarva formálni, csak időszerűségre törekszik, s nincs más gondja, mint hogy mindinkább „naprakész" legyen, amit mond. Akkor a kritika igazi szellemén végül is felülkerekedik a kritikus szellem. Érvényesítésére természetesen kiváló területül kínálkozik a vallásos irodalom, amelynek végső tárgya csak képek és szimbolumok útján közelíthető meg. Akkor a százados keresztény gondolkodókat mellőzik, mintha számunkra nem volna többé mondanivalójuk; a hit hagyományos formuláit szinte ösztönszerűen olyan megvilágításban állítják elénk, amely nevetségessé teszi őket, hogy aztán minden teketória nélkül egyszerűen azt kívánják: helyettesítsék őket újakkal; és új nyelvi kifejezés megteremtésének ürügyén valójában kiüresítik a hitet legalapvetőbb tartalmából. A misztériumba való elmélyült behatolás helyett filozófiát próbálnak kifejleszteni, és azt gondolják, hogy ezzel fölénybe kerültek; közben pedig a hitnek nemcsak a tárgya változik meg, hanem sajátos jellege is eltűnik. Akkor mindenünnen azokat az elemeket veszik át, amelyek valahogy mindig negatív értékelést tesznek lehetővé. Ki ne tudná például, hogyan éltek vissza Rudolf Bultmann művével olyan emberek, akik képtelenek voltak kritikai tanulmányozására? Ki ne ismerné Dietrich Bonhoeffer egyes formuláinak megtévesztő idézését? Akkor minden vádat, minden uszítást, sőt minden eltévelyedést prófétikusnak minősítenek, akármilyen világos is, hogy tájékozatlanságból, elfogultságból vagy a divatos véleményeknek tett engedményekből származik, és akármilyen félreérthetetlenül mutassa is a hamis prófétálás minden jegyét. Akkor burjánzik az alacsonyrendű irodalom, reklám-jelszavakkal megtűzdelve, és annál gyorsabban elharapózik, mert szinte egyáltalán nem fordul a kritikus észhez, hanem a köznapi szenvedélyeknek hízeleg és előmozdít mindenfajta tisztázatlanságot és zűrzavart.

Nyíltan kijelentjük: Mindebben semmi biztató nincsen! A felbomló hit nem termékenyít. Egy széthulló közösség képtelen kisugárzásra, vonzóerő

gyakorlására. Az izgatás nem élet. Egy jelszó, attól, hogy az „utolsó divat", még nem új gondolat. A legszenzációsabb kritikák egyben a legtermékeblenebbek. Egy protestáns teológus állapította meg nemrégiben: sok olyan gesztus, amelyet gazdája hallatlanul merésznek tart, nem más, mint „menekülés a kontesztálásba".[3] A „teremtő erő" rendszerint nem azoknak erős oldala, akik dicsekszenek vele, a hit és a keresztény élet terén a legkevésbé. — Tudom: aki ilyeneket mond, annak számolnia kell azzal, hogy „leértékelt" kategóriába dugják. „Konzervatívnak", „reakciósnak", „integristának", vagy egyszerűen „idejétmúltnak" bélyegzik — ennyire ki lehet forgatni értelmükből a szavakat. És mégis bizonyos, hogy az Egyház egész jövője, küldetésének egész termékenysége és mindaz, amit a világnak hozhat és hoznia kell, ma a hit döntő erejű felébredésétől függ. Megszabadítani a keresztény tudatot a beteges negativizmustól, a kínzó neuraszténiától, a bénító kisebbségi érzéstől, a többértelműségek fojtogató hálójából: ez az alapfeltétele annak a megújulásnak, amelyre az Egyház törekszik.

3. Ennek a megújulásnak a programját a legutóbbi zsinat vázolta. Mindenki erre hivatkozik (vagy hivatkozott), de más és más értelemben. A valóságban kevéssé ismerik és kevéssé követik a Zsinatot. Többen, akik azt állították magukról, hogy egyedül ők veszik komolyan, ma kevésre becsülik. Már az első perctől fogva torzító értelmezés kezdte hatalmába keríteni. Akik közelről vettek részt munkálataiban, jól tudják ezt.[4] Néhány példa:

A Dei Verbum konstitúció a hivő tekintetét Jézus Krisztusra, Isten megtestesült Igéjére irányítja, aki „a kinyilatkoztatásnak egyszerre közvetítője és teljessége". Megmutatja, hogyan tanúskodik róla az írás. Összekapcsolja a két Testamentumot. Bátorítja az exegéták kritikai tevékenységét, de egyben nyomatékosan rámutat arra, hogy a szent könyveket hittel kell olvasni és a hagyomány szerint értelmezni. — Most azonban sokaknál elhalványodik Jézus személye; az ószövetséget eltorzított formában kijátsszák az új ellen; szűkkörű biblicizmus fejlődik ki, amely megvet minden hagyományt és sajátmagát emészti föl. Ebből a biblicizmusból kiindulva létrejön „a jövőbe vetett hit" fogalma, amelyben már egyáltalán nyoma sincs Jézus Krisztus evangéliumának. Pedig halljuk protestáns ajakról az üdvös intelmet: „Az Egyházban sohasem lehet szó arról, hogy a századokat mintegy átugorva közvetlenül kapcsolódjunk a Bibliához. Ez a biblicizmus jellegzetes módon éppen a 18-19. században lépett fel mindig újból, s egy nagyszabású elhárító mozdulattal elsöpörve a niceai zsinatot, az ortodoxiát, a skolasztikát, egyházatyákat és hitvallásokat, „egyedül a Bibliához" akarta tartani magát! . . . Sajátságos módon ennek a látszólag olyan következetesen az írás elvéhez ragaszkodó kísérletnek az eredménye mindig valami nagyon is modern teológia lett! Mert ezeknek az elszánt „biblikusoknak" is a maguk kortársi filozófiája járt a fejében, ezzel közeledtek az íráshoz, és azért . . . saját-magukat olvasták bele a Bibliába. Az egyházi dogmától megszabadultak

ugyan, de annál kevésbé a saját dogmáiktól és elgondolásaiktól." [5]

A Lumen Gentium konstitúció az Egyházról elsősorban mint misztériumról beszél, mint Isten ajándékáról, nem mint embertől származó valóságról. Az ebbe az Egyházba bekebelezettek alkotják Isten Népét, útban az örök haza felé. Az Egyház ölén mindenki életszentségre hivatott. A zarándokok vezetésére az Úr hierarchikus tagozódást adott Egyházának: ez a püspöki kollégium a pápával mint fővel és hármas: tanító, megszentelő és kormányzó hivatalával. — Most azonban különböző oldalakon ebből az egész tanításból mintha csak az „Isten népe" eszméjét vagy inkább kifejezését akarnák megtartani, hogy ebből kiindulva az Egyházat valami nagy demokráciává változtassák.[6] Hasonlóképpen forgatják ki értelméből a püspöki kollegialitás eszméjét, amikor minden síkra ki próbálják terjeszteni és a parlamentáris kormányzat gondolatával tévesztik össze; sőt egyenesen abszurd módon a pápaság ellenében aknázzák ki. Kritizálják az ún. „intézményes Egyházat" valami alaktalan „ideális kereszténység" nevében, amely éppúgy ellenkezik mindennemű realizmussal, mint a katolikus hittel, történeti eredetével, stb. Így aztán gyakorlatilag nemcsak a visszaélésnek és rendbontásnak nyitnak tárt kaputt, hanem az Egyház isteni rendjét, sőt az első naptól kezdve megőrzött lényegét teszik kérdésessé.

És a Gaudium et Spes konstitúció — amelyet egyesek egymagában szeretnének megtartani — ajánlja ugyan „a megnyílást a világ felé", de pontosan megmagyarázza, hogy érti ezt: ti. hitünk dinamikájának jegyében, az aggodalmas vagy önző magunkbavonulás helyett, amely az életerő elvesztésének jele volt. Vagyis azt a szerepet akarjuk betölteni a világban, amit a lélek tölt be a testben, a Diognetosz-féle levél híres megfogalmazásával szólva (erre emlékeztet itt a zsinat). Végül is tehát az a cél, hogy belesugározzuk a világba az Evangélium szellemét és hirdessük neki a Krisztustól származó üdvösséget. — De most ezzel szöges ellentétben nem vezet-e ez a „megnyílás" az üdvösségről való megfeledkezéshez, az evangéliumtól való eltávolodáshoz, az elvilágiasodás útjára, a hit és az erkölcsi alapelvek dolgában való hanyagságra, egyszóval a világban való feloldódásra, hivatásunkról való lemondásra, személyazonosságunk elvesztésére — vagyis éppen a világ iránti kötelezettségünk elárulására?

A Zsinat XXIII. János kívánsága szerint nem akart új dogmákat definiálni, sem tanításokat elítélni. Ebből egyesek azt a következtetést vonják le, hogy az Egyháznak ma már nincs joga valamiről vagy valakiről ítéletet mondani; olyan „pluralizmust" erősítgetnek, amely már nem a teológiai iskolák pluralizmusa (ezek éppen ugyanazon hit különböző kifejezései), hanem hitbeli tartalomban is alapvetően különböző. Az is köztudomású, hogyan hamisítják meg a vallásszabadságról szóló dekrétumot; kifejezett tanítása ellenére azt akarják belőle kikövetkeztetni, hogy most már nem kell hirdetni az Evangéliumot, noha a szöveg ugyancsak világosan tárja elénk ennek

sürgető kötelességét. (Más kérdés, milyen kedvező pillanathoz igazodunk eközben a gyakorlatban, vagy milyen formát követelnek meg a körülmények.) És mennyi hasonló észrevétel adódik a liturgikus konstitúciót illetően, amelyet olykor egyenesen szentségtörő módon a nevetségességig eltorzítanak, vagy az ökumenizmusról, a szerzetes élet ről, stb. szóló dekrétummal kapcsolatban! Micsoda szomorú valóságok, milyen — olykor teljességgel kiforgatott — torzképek rejlenek bizonyos esetekben a „megújulás" hazug szava mögött!

Egy amerikai hetilapban nemrég megjelent karikatúra tükrözi talán a legjobban azt a megütközést, amely egyre több megfigyelőn vesz erőt a katolikus Egyházban jelenleg zajló események láttán. Egy lelkész taxiba száll; a sofőr hátrafordul és azt kérdi — nem a társalgási nyelv szavaival, hanem a biblia nyelvén: „Wither goest Thou? — Hová visz az utad?" — Merre tart az Egyház? Ez a kérdés merül fel ma mindenfelé. Feloszlik, leáldozik a napja? Vagy megújul a Zsinat betűi és szelleme szerint, teljes hűséggel ragaszkodva Urához, hogy új életerővel rálépjen „az új kor útjára" és jobban betöltse hivatását a világban?

Mindazonáltal: optimizmus!

Mégsem szabad a pesszimizmus jelének felfogni mindazt, amit idáig mondtunk. Válságos idők tipikus jelensége: a legjobb a legrosszabbal keveredik. Krisztus ígérete nem csalhat meg. Krisztus Lelke nem fogja elhagyni Egyházát. Ma is fú ez a lélek és nagy dolgokat szül, de többnyire rejtetten.

1. Tények

Egyetmást ismerünk ma már azokból a nagy dolgokból, amelyeket a Lélek a gyakran oly igazságtalanul ócsárolt korábbi nemzedékekben vitt végbe. És holnap meglátjuk majd a mi generációnk méhében növekvő nagyot. Amit az imént néhány vonással leírtunk, az egy nagyhangú ideológia. Igaz, már nagyon is valóságos pusztításokat okozott, de mégsem érinti az igazi élet mélyebb rétegeit: sem a komoly teológiai elmélkedést, sem a lelkipásztorkodás módszeres fáradozását, sem az apostolság, jámborság és szolgálat számos új formájának létrejöttét, sem oly sok alázatos keresztény csendes életét és áldozatát, — e rendületlenül hűséges lelkek számát egyedül Isten ismeri.

Ha egyfelől az általános elvilágiasodás nem egy jelenségét figyelhetjük is meg (ezek jövőtépítő haladásnak adják ki magukat, pedig a valóságban felismerhetők rajtuk a közelmúlt elhajlásai), akkor másfelől a zsinat eredményeképpen rendkívül erős fellendülést élünk át. Ez lehetővé teszi, hogy nem ugyan új, de megújuló Egyházról beszéljünk. Hányan nem hagyják eltéríteni magukat sem ideológiák, sem fecsegés, sem megfélemlítési kísérletek által a komoly megfontolástól és az imától, sőt csak annál tevékenyebbek a szeretet cselekedeteiben és készek mindarra az átalakulásra, amit az ján-

dékozó szeretet állhatatossága megkövetel! Szemünk láttára bukkannak fel mindenfelől a jövő iránt spontánul nyitott fiatalok; meggondolt mérséklettel párosult lendületük nagy reményekre jogosít. Még bizonyos vitatható kezdeményezések esetén is kár lenne, ha erőszakosan akarnánk kitépni a gyönge gyökerű konkolyt, kockáztatva, hogy a jó mag is elpusztul. Nem egy nagyon is konkrét tapasztalat erősíti azt az örvendetes bizonyosságunkat is, hogy sokan, akik ma többé-kevésbé elbátortalanodnak, sőt mintha talán sarkallnák a felfordulást, csak tudatlanságból vagy félénkségből csinálják ezt, esetleg öntudatlan konformizmusból, mert szükségét érzik, hogy ne váljanak külön a nyájtól — a mélyben azonban hűségük érintetlen. Viszont sokan, akik elhárító magatartásba merevednek és a legsürgetőbb újítás iránt is bizalmatlanok, minden további nélkül csatlakoznának lelki vezetőink kívánalmához, ha nem szédültek volna bele a sok homályos és kétértelmű kifejezésbe és hamis újítási törekvésbe, meg ha türelmesebben és értelmesebben nevelnék őket. Egyik csoporttal sem szabad soha lemondani a dialógusról.

Ha a mai nemzedék nem is olyan gazdag nagy nevekben, mint a francia katolicizmus a század első felében volt, azért köztünk sem hiányoznak az igazi próféták. Egyeseknek az a feladatuk, hogy felrázzák lelkiismeretünket, rámutatva a jelen óra nagy szociális feladataira, mások arra a legbensőbb megtérésre szólítanak fel, amely nélkül kezdeti fáradozásaink eredménytelenek maradnának, megint mások zaj nélkül hozzálátnak azokhoz a példaadó kezdeményezésekhez, amelyek egy napon szükségszerűen utánzásra köteleznek. Mint mindig, most is csak sokkal később fogja mindenki elismerni próféta-voltukat; mint mindig, kezdetben ócsárolják őket vagy elfojtják a hangjukat, mert nem hízelegnek a sokaság véleményének és üzenetük keménynek tűnik. De a Lélek hatására mégis segítenek megtartani az Egyházat a helyes vágányon, új utakat törve neki, amelyek lehetővé teszik további haladását. Gondoljunk a keresztény életnek arra a könnyed frisseségére is, amelyet egy-egy fiatal, evangéliumi keresztény közösségben észlelhetünk. Olyan ez, mint a bő nedvű hajtás fakadása tavasszal; ezek a zsengék nem egyszer válogatott minőségűek és új, lendítő ösztönzést ígérnek a jövőre. Gondoljunk azokra a kereszténykre is, akik tapasztalatból ismerik ennek a hitnek az árát, hiszen náluk hosszú próba során szilárdult és tisztult meg. A velük való tapasztalatcsere az Egyház különböző tagjait összefűző szentek közösségének újabb megvalósulása lehet, és ha úgy akarjuk, új esély világunk emberibbé tételére.

Ez is mind eleven valóság ebben az órában az Egyházban. És a mindenáron-kritizálókban főleg éppen azt sajnáljuk, hogy vonakodnak vagy képtelenek ezt is észrevenni. Valami hályog vakká teszi őket a legmélyebb valóság iránt, a jelenben éppúgy mint a múltban. Akár azért, mert tökéletes Egyházról álmodnak — ezt bizonyosan sosem találják meg —, akár azért, mert beleúnva az Evangéliumba, vagy azt képzelve, hogy már túljutottak rajta, nem tudják értékelni többé gyümölcseit. Nem elég nekik az Egyház aggiorna-

mentója; a „modern ember" mítoszának nevében a teljes változást követelik és doktrinális magatartásba merevednek a hűséges keresztények legértékesebb, állandó kincsei iránt. Olyanok, mint Hymeneos és Philetos, akikről Sz. Pál írja Timóteusnak, hogy már feltámadottnak, tökéletesnek tartják magukat; fölényük illúziójába belekábulva elfordulnak az élő Istentől, hogy szívük bálványait imádják.

Mindez mégsem homályosítja el azokat a jeleket, amelyekre az imént rámutattunk. És ezek a jelek a szomorúságra indító okok között is örvendező reménységet táplálhatnak bennünk. Ehhez járul még kívülről vagy az Egyház határairól sok-sok ember hívó szava, akik — ha nem is mindig tudatosan — Istent keresik, és csak az élőbb keresztényekkel való találkozásra várnak, hogy csatlakozzanak hozzájuk. — Minden bizonnyal e jelek nélkül is határtalanul kellene remélnünk. Nem éppen sötét időkben legszebb-e a remény? De most csakugyan magadattak ezek a jelek. Az Evangélium beleszövődött történelmünk szívébe — az az Evangélium, amely maga Jézus. Állandóan szökellő vízforrásként buzog életünk drámai valóságának legbensejében. Az Egyház, az Evangélium letéteményese minden nemzedék számára újat és régit hoz belőle elő. Éppen most tette ezt meg a legutóbbi zsinaton. Eközben nem hiába hivatkozott minden ember kezdeményezőképességére és szabadságára. Ez természetesen kockázattal járt: előreláthatóvolt a megértés hiánya, túlzások és mindenfajta visszaélés. Éppígy számolni kellett azzal is, hogy a gyakorlati alkalmazásban balfogások történnek. De ezek a balfogások a valóságban gyakran csak csekély jelentőségű incidensek az út folyamán; néha lehetnek súlyosak is, de semmiképpen sem jóvátehetetlenek. A zsinat nem tévesztette szem elől ezt a kockázatot, hanem vállalta, a Lélekbe vetett bizalommal. És korunk bajai ne akadályozzanak meg bennünket abban, hogy örüljünk ennek.

Sőt a hit magukban ezekben a bajokban, vagy inkább abban a szenvedésben, amelyet az Egyházra hoznak, csak eggyel több okát látja a reménynek. Szükséges volt, hogy Krisztus szenvedjen. Szükséges, hogy Egyháza szenvedjen — hogy övéitől szenvedjen. Akármilyen illúziókba ringassák is magukat manapság egyes gyermekei, akik túlságosan olcsón akarják megélni a húsvéti misztériumot, „az Egyház sohasem rakhatja maga mögé a keresztet, mint valami befejezett tényt".[7] De ennek a keresztnek a lábánál örök-elevenen fakad „a nyarat hirdető zsenge zöld".[8]

2. Feltételek

Szükségképpen adódnak azonban bizonyos feltételek, ha ki akarunk szabadulni a jelenlegi válságból. Mint a repülőnek, amely egyideig küzd a vihar ellen, míg végül magasabb légrétegekben fölébe kerül, nekünk is abba kell hagynunk a hiú önmagunk-körül-forgást, hogy előrevivő irányt vehessünk. Záradékul két ilyen feltételt akarok megnevezni, amelyet különösen fontosnak tartok.

a) Az első feltétel a Jézus Krisztus iránti szeretet. Ez a szeretet teszi keresztténnyé a keresztényt.[9] És sohasem lesz másképp. Az évszázadok és az egyes emberek szerint ez különféle alakot ölt vagy más-más árnyalatba öltözik; de sohasem hiányozhat. Ma azonban ezt is vitatják. Ósdinak, illuzórikusnak tartják, nevetségessé teszik. Minden lehető tudományszakból vett érvekkel akarják kiűzni a keresztény szívből. Az egyik azt mondja: ez a szeretet egy fantomnak szól, mert a történelem Jézusa, az egyedül igazi Jézus, hozzáférhetetlen kutatásunknak. Mások szerint az egymástól idegen kultúrák egymásra következése napról-napra jobban eltávolítja őt tőlünk és lehetetlenné teszi, hogy magunkénak valljuk a régi Egyház hittani definícióit. Ismét mások azt beszélik be maguknak — és próbálják a pszichológia haladására és főleg a pszichoanalízis leleplezéseire hivatkozva velünk is elhitetni —, hogy ez a szeretet szentimentális, zavaros forrásokból táplálkozó „vallásosságban" tart bennünket, ami felnőtt emberhez méltatlan és elszántan le kell mondanunk róla, hogy belépjünk a hit birodalmába. Vagy pedig azt magyarázzák nekünk, hogy a Jézus Krisztus iránti szeretet, a személyéhez való ragaszkodás visszavet bennünket vagy felhőkbe röpít, pedig a Krisztustól eredő fellendüléshez úgy maradunk hűek, ha a mai és holnapi emberekben keressük és találjuk meg Őt. Egyesek végül, akik különösen nagy filozófusnak tartják magukat és talán azok is, igen „magasrendű" meggondolásra szólítanak fel: azt próbálják megértetni velünk, hogy a valódi kereszténység ma semmiképpen sem lehet ugyanaz, mint még a közelmúltig volt. Mi már nem a szűk perszonalizmusban találjuk meg; az — pl. egy Origenesé, egy Bernáté, egy Ágostoné, egy Aquinói Tamásé, vagy akár egy Möhleré vagy Newmané — szegényes gondolkodás folyománya; nem abban a perszonalizmusban, amelynek az első apostolok, jelesül Pál apostol hódoltak és amelyet annyi szent váltott életre minden intellektuális igény nélkül, — inkább abban a gnózisban, amely fel tudja fogni a kereszténységet.

Úgy látszik hát, mintha az utóbbi időben a tudomány minden égtájáról, a hermeneutikától kezdve a legmagasabb spekulációig, összefogott volna az emberi szellem haladása, hogy eltérítsen minket Jézus Krisztus szeretetétől. Attól a szeretettől, amelyről Pál azt mondja: semmi, egyáltalán semmi el nem választhatja tőle soha (Róm. 3, 38sk).

Azt mondom: „úgy látszik", valójában azonban minden alkalommal hamis következtetésről van szó. Szigorúan keresztülvitt szentíráselemzésből Jézus alakja — talán járulékos vonásoktól, de mindenesetre hiányos értelmezésektől megszabadulva — egyeseknek mind talányosabban, másoknak mind titokzatosabban kerül ki. Közelebbről megnézve észrevesszük, hogy azok a kisebbítések vagy gyöngítések, amelyekre egy bizonyos exegézis vezet, csak valóságos „filológiai mészárlás" árán jöttek létre (Hans Urs v. Balthasar). Másrészt a legutóbbi időben írta egy német szerző: ha a hermeneutika központi problémáját, Jézus hirdetésének problémáját úgy akarjuk megközelíteni,

hogy ne tegyünk erőszakot a szövegeken, hanem a különböző kijelentéssorokat egy egységbe fogva tegyük érthetővé, akkor az Egyház krisztológiai dogmája a legjobb alap erre.[10] Éppenígy, bár nem szándékunk lebecsülni az ún. humán tudományok új eredményeit, kétségtelenül megállapíthatjuk: képviselőik egy része ellentmondást nem tűrő kijelentéseivel és totális igényeivel meglepően túllépi illetékességének határait és a tudomány szellemétől idegen dogmatizmust tanúsít. Aki a Jézus Krisztus iránti szeretetet lenézően összekeveri a szentimentalizmus bármely alacsony vagy vak formájával, az jól vigyázzon: veszedelmes ösvényt vág visszafelé abba a szomorú állapotba, amelyet Pál így jellemzett: „sine affectione" (Róm 1, 31). A felebarát és Krisztus szeretete között ellentétet konstruálni teljesen önkényes, hiszen a második az elsőnek forrása. Újra és újra mutatja ezt mindazok példája, akik húsz százada ebből a forrásból ittak: még legutóbb is egy Charles de Foucauld, „mindenki testvére", vagy egy Jules Monchanin-stílusú pap,[11] és sokan mások . . . Hogy tárgyilagos ítéletet alkossunk magunknak arról, mi igazi kereszténység és mi nem, tartsuk magunkat mégis inkább a szentekhez, akik — ma éppúgy mint bármikor — élik ezt a kereszténységet és nem próbálnak kitörni belőle, mint a filozófusokhoz, akik úgylátszik túljutottak rajta. Ennek az előszeretetnek semmi köze szemünkben a filozófia megvetéséhez.

Ezeknek a sebtében odavetett meggondolásoknak egyáltalán nem az a céljuk, hogy kereken elutasítsák az említett ellenvetéseket. Éppen ellenkezőleg! Csak a destruktív konformizmusnak szegülnek ellene. Ugyanakkor sürgető felszólításnak szánjuk egy roppant kutatási program határozott megvalósítására. Igaz, máris óriási munka folyik, de mindez alig-alig ismert, nagyon gyéren népszerűsített a keresztények tömegei között, úgyhogy ennek a programnak még nincs meg a kívánatos terjedelme, nem egyszer a kellő bátorság is hiányzik hozzá. A kritikai és a vallásos szellem szövetsége mindenkor a keresztény megújulás záloga. E tekintetben még jócskán van mit haladnunk. De azért ma is belső meggyőződéssel ismételhetjük meg a kiváló tudós, Jean Ladriére szavait: „Műveinket belepi a századok pora, halálra vannak szánva az entrópia általános elvérzésében. De egyszer létrejött valami, aminek sohasem lesz vége. A félreeső Názáretből jő felénk, s elér bennünket a századokon át: túl születés és halál szakadatlan láncán magával ragad az ítélet és a beteljesülés pillanatáig, a jövendő életbe, az örökkévalóság mélyébe, vagyis az igazság centrumába. A reménység már megkezdődött, nem lehet vége többé." [12]

b) A második alapfeltétel a katolikus egység szerető gondja. Szorosan összefügg az elsővel. A régi ellentét az Egyház és az Evangélium között — ezt ma egyesek különös előszeretettel hegyezik ki — igen megvesztegető téma. Hisz kell-e még mondanunk: az Egyház soha és seholsem tökéletesen hűséges tagjaiban; a mindenütt uralkodó bűn őt sem

kíméli meg — sem a bűn, sem az emberi gyengeség többi ismertetőjegye. És mégis éppenúgy igaz marad, hogy mindig az Egyház nyújtja felénk az Evangéliumot, és ma inkább mint valaha az Evangélium szellemében való megújulásra hív azok szavával, akik felhatalmazást kaptak erre. Sőt többet is mondhatunk: Bármi történjék egyes esetekben, ma igazabb mint valaha, hogy az Egyházról mondott általánosító kritika az Evangéliumtól való eltávolodással jár együtt. A szenvedélyes szembefordulás a lelki vezetők tanításával a „világ közvéleménye" nevében csak világosan leleplez egy máskor is elég könnyen fölismerhető hajlamot. Nem lenne mit nyugtalankodnunk emiatt, ha az ilyen vélemények kívülről származnának. De ha mindenki küldetésének tekinti, hogy kedvére kritizáljon, ha mindenkinek főgondja, hogy saját prókátora legyen, ha mindenki tetszés szerint állít fejetetejére dogmát és erkölcsi törvényt, — akkor az Egyháznak föl kell bomlania. Ha az egység központja a legszenvedélyesebb támadások céltáblájává válik és mindenki mindenért feljogosítva érzi magát arra, hogy az egész világ szemeláttára fölényes szemrehányásokat tegyen Péter utódának, akkor szíven sebzik az Egyházat, az egész Egyházat. Azok, akik jelenleg ilyen végletekbe ragadtatják magukat, nem tudják, mit cselekszenek. Hivatkozhatnak bármilyen ürügyre: hátat fordítanak az Egyháznak. A szó legigazabb értelmében botrányt okoznak sok testvérüknek. Ha akarják, ha nem, kicsiny csoportok vad burjánzását mozdítják elő, amelyek szektariánus követelőzésének a világon semmi köze a lelki szegénységhez. Szidalmazzák mindazokat, akiknek még maradt érzékük a keresztény név követelményei iránt. Kínos teherként nyomják minden érző ember szívét. Amennyiben rajtuk áll, aláássák az Egyházat; hiszen az az Egyház, amelyben ilyen zűrzavar harapóznék el és ilyen erkölcsök lennének úrrá, a pusztulás zsákmánya lenne. És hogy lenne igazi hatékonysága, missziós lendülete és ökumenikus ereje!

Itt szövetkezhetnek azok, akiknek legfőbb gondja a katolikus hagyomány csorbítatlan kincsének teljes folytonosságú megőrzése, meg azok, akiket elsősorban az Evangélium fuvallatával mindig előre sodró, kikerülhetetlen erők tudata jár át. Itt fognak szövetkezni.

Hogyan oldódik meg a válság? Míg a világ világ, nem várhatunk teljes megoldást. Oktalanság lenne azt gondolnunk, hogy a jelenlegi vihar nem tépázza még sokáig a keresztény népet. Annak, aki élete alkonyán jár, nem adatik már meg, hogy lecsillapodását lássa. Mégis örömmel énekli el a maga Nunc dimittis-ét. Mert ha nem is szemlélheti testi szemével, nem is tarthatja kezében az üdvösséget, megnyugszik a csalhatatlan igében: „Boldogok akik nem láttak és hittek" — akik nem láttak és reméltek.

[1] Msgr. Chr. Butler: Institution et charisme, in: La Théologie du renouveau, Actes du congrés théologique de Toronto, September 1967. Paris 1968. I. 319.
[2] Newman: Neuviéme sermon universitaire, 1832. dec. 2. nr. 25.
[3] G. Crespy: Une théologie pour demain: in: La Vie protestante, 1968. ápr. 19.

[4] Y. Congar: Au milieu des orages. Paris 1969, 8.
[5] K. Barth: Credo 16-18. Ts., Zollikon — Zürich 1948, 155 sk.
[6] Y. Congar i. m. 86.
[7] H. U. v. Balthasar: La joie et la paix. Concilium 39 sz. (1968) 86.
[8] P.-R. Régamey: La Croix du Christ et celle du chrétien. 1969, 6.
[9] Vö. H. U. v. Balthasar: „Chi non ama il Signore, sia anathema." Oss. Romano 1969. ápr. 5, 3.
[10] H. Schürmann: Traditionsgeschichtliche Untersuchungen zu den synoptischen Evangelien. Düsseldorf, 1968, 35.
[11] Vö. H. de Lubac: Image de l'abbé Monchanin. Paris 1967.
[12] J. Ladriére: Pour une conception organique de l'université: NRT 1968 febr., 163.

Eredetileg konferencia alakjában hangzott el a St. Louis egyetemen Missouri-ban (USA) 1969. máj. 29-én. Megjelent a Nouvelle Revue Théologique 101 (1959) 580-596, ill. kissé rövidítve a Theologie der Gegenwart 12 (1969) 189-201. oldalán. Majd a szerző bővített formában külön kis könyvben is kiadta: „L'Église dans la crise actuelle". Cerf, Paris, 1970. 98 o. Fordításunk alapja a német szöveg, de a francia eredetit is szem előtt tartottuk.

Tomka Ferenc

ISTEN JELE A VILÁGBAN

A megkereszteltek életmódja gyakran alig különbözik más emberek viselkedésétől. Ha az egyház valóban Krisztus életét folytatja, s ha az „Istennel való bensőséges egyesülés jele és eszköze" (LG 1), hogyan lehetséges, hogy olykor nemcsak hogy nem jele a szeretet Istenének, hanem taszítja a kívülállókat? Csődöt mondott az egyház? — kérdezték már sokan, sokszor. Kaptunk-e azonban kielégítő választ? „El lehet kenni" a kérdést azzal, hogy másutt is vannak hibák, hogy az egyház is emberekből áll, e kibúvók azonban a bennük rejlő igazság ellenére sem oldják föl a kiáltó ellentéteket. Krisztus félreérthetetlenül tanúságtevő, jel-egyházról beszélt, Egyházról, amelynek tagjait arról lehet megismerni, hogy szeretik egymást (Jn 13, 35). Egyházról, amelyben olyan benső egység és szeretet él, amely csak a Szentháromság szeretetben feszülő életéhez hasonlítható, s amely éppen ezért ismét szükségképpen jel — a végtelen szeretetre utaló felhívás — kell hogyan legyen (vö. Jn 17, 23). Csekély őszinteség is elég a beismeréshez, hogy az az embercsoport, amelyet ma — pl. egy faluban vagy országban — az egyházzal azonosítanak, alig valósítja meg a Krisztus által kitűzött feladatokat. Zátonyra futott tehát az egyház? De akkor Krisztus műve — maga Krisztus — mondott csődöt!

A lelkipásztornak nap mint nap szembe kell néznie a krisztusi ideálokkal, s ugyanakkor napról napra találkozik egy olyan ún. keresztény élettel, amely nemcsak hogy távol áll az ideáloktól, de sokszor elvben is feladta őket. Ez — a pasztorális gyakorlatban is — egyeseket arra a követ-

keztetésre késztet, hogy Krisztus követelményei megvalósíthatatlan álmok csupán. Ennek alapján lemondanak a krisztusi célokról és alkalmazkodnak a „józan valósághoz". — Mások ellenkezőleg — már-már szektás szigorral — kijelentik, hogy egyedül az nevezhető keresztségnek, aki megközelíti az ideál-képet. — Az igazság szokás szerint a középúton van: Krisztus felemelte az elesettet és a bűnösöket is meghívta egyházába. De nem kevésbé igaz, hogy — bár a vétkezőnek hetvenhétszer is megbocsájtott — a megbocsájtás feltételeként megalkuvás nélküli teljes odaadást követelt. Az egyház feladata, hogy Krisztus művét folytassa. Egyrészt küldetése van tehát az elesettekhez (önmagának is emberi gyengeségekkel kell küzdenie!). Másrészt nem mondhat le Krisztus célkitűzéseiről: mindig újra ahhoz kell mérnie önmagát, s azt kell tagjai elé állítania.

A szekularizált kor előtt az állam és egyház között szoros kapcsolat állt fenn; a társadalmi és egyházi élet bizonyos értelemben fedte egymást; a társadalom formáinak, szokásainak jelentős részét a vallási magatartásformák képezték. Azáltal tehát, hogy valaki beleszületett a társadalomba, szinte szükségképpen a vallási közösségnek is tagja lett, s a társadalmi élettel együtt részesévé vált a vallási életnek. Ez az állapot elmosta a „keresztények" és „nem keresztények" közötti határokat, ami viszont meszszemenő következményekkel járt a lelkipásztori gyakorlatban: A társadalom tagjait automatikusan keresztségnek tekintették. Mivel azonban e széles tömegek gyakran csupán a vallás külsőségeit vállalták, s a lényeggel nem azonosultak, a pasztorális gyakorlat a tömegek szintjére eresztette le a krisztusi mércét. Ez azt jelentette, hogy egyrészt a lelkipásztorkodás nem mert krisztusi igényekkel fellépni, másrészt az egyház életének eseményei illetve a kegyelmi élet Krisztus-rendelte jelei a közfelfogásban egyre inkább kiüresedő társadalmi formaságokként, szokásokként éltek.

A jelen lelkipásztorkodásának legalapvetőbb kérdései közé tartozik, hogy milyen mértékben képes megszabadulni a múlt félreértéseitől. Ez mindenekelőtt az „egyház" és az „egyháztagság" fogalmának tisztázását tételezi fel.

Tanulmányunkban a lelkipásztori megújulás e lépéseihez szeretnénk néhány gondolattal hozzájárulni.

Az „egyház"-fogalomról

Az „egyház" szó félreértésének az oka lényegében az, hogy ez a szó a Szentírásban is, a teológiában is több különböző fogalmat jelöl. A II. vatikáni zsinat adta meghatározás közelebb visz bennünket a megoldáshoz, az egyházról szóló rendelkezés az „egyház" kifejezéssel jelölt különböző fogalmakat egymáshoz való viszonyukban rendezte. Az egyház tagjait, Isten népét egyre szűkülő körbe sorolja: a legtágabb kör mindenkit magába foglal, aki nem utasítja el az igazságot, hiszen „Isten népébe valamennyi ember meghívást kap", valamennyi „hozzá rendeződik" (LG 13, 16).

A körök az istenhivők, majd a megkereszteltek irányában szűkülnek, a legszűkebb értelemben azok tartoznak Isten népéhez, „akik Krisztus Lelkét hordozzák magukban, elfogadják az egyház egész rendjét . . . , és látható szervezetében összekapcsolódnak Krisztussal, aki a pápán és a püspökökön át kormányozza az egyházat" (14). Akiket Rahner „anoním keresztényeknek" nevez, azok tartoznak a legtágabb körbe, s akiket „Isten élcsapatának" mond, azok alkotják a legszűkebb kört.

A zsinat többrétű egyház-meghatározása a Szentírásra épül: „Istenünk . . . azt akarja, hogy minden ember üdvözüljön" (1 Tim 2, 4) — írja Szent Pál, — tehát azok is, akik nincsenek megkeresztelve. „Isten ugyanis Krisztusban kiengesztelődött a világgal" (2 Kor 5, 19), a legtágabb körű egyház akkora, mint maga a világ (Rahner), s „mindaz, aki Krisztusban van, új teremtmény" (2 Kor 5, 18). A szűkebb értelemben vett egyház — Jézus szavaival — jel, kovász, a Föld sója; e n n e k rendelt Jézus látható szervezetet, látható jeleket: a szentségeket.

Az egyház szó sokrétű jelentése alapján belátható — amit a köztudat gyakran elfelejt —, hogy a látható egyház, illetve az annak jeleivel való élés n e m a z e g y e t l e n ú t az üdvösséghez. Ez nem áll ellentétben azzal, hogy Jézus az út, az igazság és az élet. A Szentírás hangsúlyozza, hogy „amikor a pogány a törvény híján a természet szavára jár el a törvény szerint, törvény híján saját magának a törvénye" (Róm 2, 14). S „azon a napon, amelyen Isten Jézus Krisztus által ítélkezik az emberek rejtett dolgai fölött", a pogányokat lelkiismeretük alapján fogja megítélni (Róm 2, 16). Aki tehát lelkiismeretét követve az igazságot, a szépséget, a jót keresi és megvalósítja, az Istent keresi, hiszen ő az igazság, a szépség és a jóság. Ezért írhatta Szent János, hogy „az Isten szeretet és aki szeretetben él, az az Istenben él, az Isten pedig benne" (1 Jn 4, 16), és így hívhatja föl Szent Pál a pogányok figyelmét arra az Istenre, akit ők is tisztelnek, bár nem ismerik (ApCsel 17, 23).

Látható egyházának Krisztus azonban sajátos feladatokat is adott, i g é n y e k k e l é s f e l t é t e l e k k e l lépett tagjai elé. Hogy ki milyen úton jut a kegyelemhez, az „Isten dolga", azt azonban egyháza feladatává tette Jézus, hogy a kegyelem látható jeleit, a szentségeket csak azokkal közölje, akik az egyházhoz tartozás követelményeinek is eleget tesznek. Ha nem eléggé árnyaltan értelmezzük azt a tanítást, hogy a szentségek s z ü k s é g e s e k a z ü d v ö s s é g h e z, akkor ahhoz a ma többfelé elterjedt hibás gyakorlathoz jutunk, amely — elfelejtkezve Jézus félreérthetetlen parancsairól — semmiféle követelményt nem állít a szentségek vételekor. Mindenkivel, minden áron közölni akarja azokat, mert egyedül így látja biztosítva üdvösségüket. Az üdvösségnek azonban — tudjuk — sokféle útja van, ezért ha valakinek, aki alkalmatlannak tűnik rá, nem szolgáltatjuk ki a látható egyház jeleit, azt nem zártuk ki Isten kegyelméből, nem ítéltük kárhozatra.

Az egyház „botrányának" (XI. Pius kifejezése) egyik gyökere abból ered, hogy a történelem folyamán gyakran összekeveredtek a különféle egyházfogalmak, s az összekuszált szemléletre épített a gyakorlat. A Szentírás, vagy a teológia egyes kijelentéseit, amelyek Isten népének tágabb körére vonatkoznak, sokan a szűkebb körű egyházra alkalmazták. Krisztus más — a látható, legszűkebb értelemben vett egyháznak adott — utasításait pedig kiterjesztették és minden ember számára kötelezővé akarták tenni. További fejtegetéseinkben az egyház szóval a legszűkebb értelemben vett egyházat jelöljük.

Ki tagja az egyháznak?

„Általában a lanyha és liberalizáló keresztények azok — írja Chesterton —, akik teljesen kivédhetetlen bókokat mondanak a kereszténységre. Úgy beszélnek, mintha áhítat és könyörület nem is lett volna a kereszténység fellépése előtt. Azt állítják a kereszténységről, hogy elsőként hirdette az egyszerűséget vagy az önmegtartóztatást, a bensőségességet és őszinteséget. Nem bánom, tartsanak korlátoltnak, de azt hiszem, a kereszténység érdekessége az, hogy elsőként hirdette a kereszténységet. Sajátszerűsége, hogy sajátszerű. Az egyszerűség, az őszinteség azonban ideál, amely az egész emberiséggel mindenkor közös." (Orthodoxy, Budapest 1919. 92. o.) A kereszténység „sajátszerűsége" abban van, hogy mer egész emberi odaadást követelni, mer újjászületésről beszélni. Nem a régi tömlőt foltozgatja, hanem egzisztenciánkat és világszemléletünket újítja meg Jézusban. A Krisztusban és Krisztus által megújult gondolkodásmódot, az ilyen alapon megvalósított emberi létet mondjuk élő hitnek (vö. D. 801.), ez az egyházhoz tartozás alapja.

A köznapi gondolkozás a „Meg vagy keresztelve? Hiszel Istenben, Jézusban, az egyházban? Elfogadod Krisztus és az egyház tanítását?" — kérdésekre adott igenlő válasszal azonosítja a hitet. A hit megvallása azonban még nem azonos a hit szerinti élettel (vö. Fráter T.: Isten népe válaszúton, Vigilia 1970. 407. o.).

A külsőségeken alapuló felfogást látszottak alátámasztani eleinte a vallásszociológiai felmérések is azzal, hogy a vallásossággal összefüggő mérhető jelenségekből (a megkereszteltek, áldozók, misére járók számából) vontak le következtetéseket. Azt a benyomást keltették, mintha ezek alkotnák a vallás lényegét. Elgondolkoztatóak a többnyire vallásos családi nevelést kapott fiatalok között végzett felmérések. A „Kit nevezünk vallásos embernek?" kérdésre 85 o/o a vallási formákat, illetve a vallásgyakorlást (misére járást, konfirmálást) emlitette fő ismérvként, csak 18 o/o tartotta jellemzőnek a vallás tanítása szerinti életet, s fő szempontként ezek közül is csak kevesen (vö. Kardos L.: Egyház és vallásos élet egy mai faluban, Budapest 1969. 232. o.; Világosság 1969. 546. o.). A Szentírás alap-

ján azonban bizonyos kereszténynek nevezett — a vallás ideológiáit és formáit elfogadó, de egész életszemléletükben és magatartásukban krisztusiatlan — rétegekre azt kell mondanunk, hogy nem keresztények (vö. Nyíri T.: Valláskritika és ideológia-kritika, Vigilia 1970. 651. o.).

A közfelfogás szerint a kereszténységhez tartozás legfontosabb ismérve illetve feltétele a megkeresztelt ség, az pedig, aki az egyház tanrendszerét elfogadja és fontosabb jogszabályait betartja, feltétlenül igényt tarthat a „jó keresztény" címre, s az ezzel járó kiválasztottság érzetére.

A magyar szógyökök formai azonossága miatt kézenfekvőnek látszik az összefüggés, hogy a megkeresztelt keresztény. Pedig a szó eredeti jelentése: „krisztusi" fejezi ki a hit lényegét, hogy „élek, de már nem én élek, hanem Krisztus él énbennem" (Gal 2, 20). Az igazi hit ott kezdődik, ahol az élet: valami nagy, feltétel nélküli odaadás, elkötelezettség mindarra, amit Krisztus mondott; mindannak — legalább szándékolt — megélése, amit az egyház Krisztussal együtt tanít. „Mit használ, ha valaki azt állítja, hogy van hite, belőle fakadó cselekedetei azonban nincsenek? Üdvözítheti őt a hit? . . . a hit, ha tettek nem származnak belőle, magában holt dolog" (Jak 2, 14-26). Szent János még keményebb: „Aki azt állítja, hogy ismeri őt, de parancsait nem tartja meg, az hazudik és nincs meg benne az igazság. Aki azt állítja, hogy benne él, annak úgy kell cselekednie, ahogyan ő cselekedett" (1 Jn 2, 3-6). Az apostolok Mesterüktől tanulták ezt a szemléletet: „Nem mindenki, aki mondja nekem: Uram, Uram! jut be a mennyek országába, hanem aki teljesíti mennyei Atyám akaratát" (Mt 7, 21). „Atyám minden szőlővesszőt lemetsz, amely nem hoz bennem gyümölcsöt" (Jn 15, 2).

A külsőségek túlhangsúlyozását a legnagyobb mértékben az egyház túlhangsúlyozott jogi szemlélete mozdította elő. A jog maga nélkülözhetetlen egyrészt egyházi téren: hogy a vallási élet legfontosabb feltételeit, parancsait és irányelveit szabályokba rögzítse. Másrészt polgári vonatkozásban: olyan államban például, ahol a felekezeti hovatartozásnak jogi következményei vannak, természetesen felmerül az igény, hogy megállapítsák a valláshoz tartozás ellenőrizhető ismérveit. Ezek a jogszabályok bizonyos külső vonatkozásokat akartak csak rendezni, a köztudatban azonban lassan mégis az a tévhit rögződött, hogy az egyház tagja az, aki a valláshoz tartozás külső — jogi — feltételeinek megfelel.

Tudnunk kell, hogy — „a teológusok egyöntetű véleménye szerint" — az egyháztagság meghatározásai csupán a jogilag megközelíthető egyházra vonatkoznak (Lexikon für Theologie und Kirche, 1961. VI. 221. o.). Ezenkívül a „Mystici Corporis" kezdetű enciklikában — az idevágó legutolsó, zsinat előtti hivatalos egyházi állásfoglalásban — a hit nemcsak szerepel az egyházhoz tartozás feltételei közt, hanem az enciklika Krisztus kemény szavaival írja: aki pedig nem akar hallgatni az egyházra — a közös hit elfogadásá-

ban —, azt az Úr parancsa szerint pogánynak vagy vámosnak kell tartanunk (Mt 18, 17 — D. 2286).

A keresztény szónak kétféle jelentése van tehát: sztatikusan a keresztség megtörténtét jelzi, dinamikusan pedig — a Szentírás szellemének kizárólag ez felel meg — olyan emberekre vonatkozik, akik új életet élnek Krisztusban. (Hasonlóan különbözteti meg Rahner az egyház „törvényszerinti" és „cselekvő" tagjait.) Isten előtt — azaz ontológiailag — a Szentírás tanítása szerint azok a keresztények, akik Krisztusban élnek. „A keresztségben ugyanis eltemetkeztünk vele együtt a halálba, hogy miként Krisztus az Atya dicsőségéből feltámadt a halálból, úgy mi is új életre keljünk . . . meghaltatok a bűnnek, de éltek az Istennek Jézus Krisztusban" (Róm 6, 3-11). „Krisztus szenvedett, hogy nem emberi vágyaitokat követve, hanem az Isten akarata szerint éljetek földi életetek hátralévő idejében" (1 Pét 4, 1-6). „Csak aki az Isten akaratát teljesíti, az marad meg örökre" (1 Jn 2, 17). Aki nem él krisztusi életet, az hiába fogadja el a keresztény tanrendszert, üres ideológiát ápol csupán; hiába használja az egyház jeleit, szertartásait: számára ezek külsőségek, ceremóniák. Ők azok, akik „testük szerint" — azaz a látszat szerint — az egyházhoz tartoznak, „szívük szerint azonban nem" (LG 14).

A léleknélküli vallásgyakorlás gyökerei

Kézenfekvőnek látszik az ellenvetés: miért járnak templomba és miért járulnak a szentségekhez ezek az emberek? Vajon a vallásgyakorlatokhoz való ragaszkodásuk önmagában nem elég bizonyítéka hitüknek? B. Shaw nem kis gúnnyal ír az olyan vallásos emberekről, akik „nem hisznek, csak ülést béreltek a templomban; nem erkölcsösek, csak konvencionalisták, akiknek nincs véleményük, csak ragaszkodnak egy véleményhez." A csupán szokásokra alapított magatartás egyik magyarázata az, hogy „azt hiszik, pozíciójuknak tartoznak ezzel, s ők mindig azt teszik, amit egy gentlemannek tennie illik" (B. Shaw: Ember és felsőbbrendű ember, Budapest 1919. 259. és 229. o.).

A vallásszociológia felmérései igazolták azt a (mindnyájunk által tapasztalt) tényt, hogy a kereszténység nagyon sok „gyakorló vallásos" emberben nem hatol az egyéniség mélyéig, csupán felszínes, szokássá merevedett cselekedetek összessége. Ennek a külsőségekben kimerülő magatartásnak azonban csak egyik oka a Shaw által elítélt és a szociológusok által részleteiben is feltárt tradicionalizmus. A másik ok — amely a vallás-kritikában ugyancsak közismert — a vallálélektan területére irányít bennünket. A vallálspszichológia tudományosan részletezi azt az elemi tapasztalatot, amely szerint az emberi természet mélyén a transzcendencia megsejtése, ősképe él. Az élet fordulóin, a határhelyzetekben — az öröm, a szépség, a szeretet felujjongásaiban vagy a szenvedéssel, a halállal szem-

benálló megdöbbenésben — mindenki találkozik a Végtelennel, mert az anyagon túlra irányuló, a végtelenre nyitott lét szükségképpen utal rá. A végtelen szeretet, megértés, szépség, öröm és tudás ősképének a felvillanása utalás a személyes végtelen szeretetre, megértésre, szépségre, örömre és tudásra. Az igazi vallási élményben az ember feltárja, átadja magát a Végtelennek: „legyen meg a Te akaratod". Ugyancsak a Transzcendens megsejtéséből fakad, — de helytelenül értelmezi a vele való találkozást — az a magatartás, amely ahelyett, hogy feltárulkozna, bezárkózik. Nem meri átadni, rábízni magát a Végtelenre, védekező állásba menekül, és saját szolgálatába akarja állítani az abszolútumot. Lelkületének kifejezője, hogy „legyen meg az én akaratom". Az ilyen embereknél — a vallaslélektani felmérések igazolása szerint — a vallás „biztosító szerepet" tölt be (vö. H. Carrier: Psycho-sociologie de l'appartenance religieuse, Róma 1960). Az ősi, pogány vallások akartak így manipulálni, kereskedni az istenekkel; varázslatokkal akarták rákényszeríteni őket emberi elgondolásaik megvalósítására. Ugyanez a „kapaszkodási ösztön" (Szondi) a gyökere sok „keresztény" vallási magatartásnak is. Hányan akarják egy-két szentmisével — vagy akár napi áldozással — „lefizetni" Istent, elvárva, hogy Isten is „tudja a kötelességét" velük szemben; nem is szólva a szentek tiszteletének némely szélsőségesen babonás megnyilatkozásáról. Mennyivel krisztusibb az ilyen „keresztény" a vadembernél, aki vallása pogány mágiáit éppúgy betartja, mint a „keresztény" a maga ceremóniáit? Ez nem Krisztusban élt új élet, nem kereszténység. (L. Debarge: Psychologie und Seelsorge, München 1969. 56. o.). Ez a „vallásosság" egészében megmagyarázható természetes lélektani alapon. Semmi köze a Végtelen elfogadásához, ami a vallás lényege. Ellenkezőleg e magatartás a Végtelen elutasítása: babona. (Pontosabban: a babona a végtelent a végesbe helyezi, a végest abszolutizálja.)

A Krisztus-hit húsvéti hit: a húsvét titkában megújult világszemlélet, amely az egész létet új megvilágításba helyezi. Minőségét és jelentőségét az apostolok fejlődésén mérhetjük le. A feltámadás előtt is tudtak mindent: látták a csodákat, elfogadták Krisztus tanítását, s mégis hiányzott belőlük az életalakító, a Krisztus szemével látó, Jézus szellemében cselekvő hit. Bizonyára ontológiai-szimbolikus jelentése van annak, hogy az emmauszi tanítványok nem ismerték föl Jézust mindaddig, amíg be nem látták, hogy a feltámadást megelőzi a szenvedés és a halál, de az élet kilátástalanságai, sötétségei mégis a feltámadáshoz vezetnek Krisztusban. A feltámadás, a Szentlélek eljövetele tette bennük cselekvővé a hitet.

A kereszténység esélye

Ezek után a gondolatok után nem mulaszthatjuk el a visszapillantást az egyház történelmére, mert még mindig bevett magatartás „keresztény körökben" a „régmúlt szép idők" utáni sóvárgás. Akkor — mint mondják — „mindenki beleszületett a hitbe, s nem voltak hitetlenek". Egy ideológiába —

úgy, ahogy — még bele lehet születni, de az életünket lényegében átjáró hitbe nem. Igaz, hogy a családi vagy a társadalmi légkör jelentősen befolyásolja a személy fejlődését, de a keresztény nevelés éppúgy nem azonos a keresztény tan elfogadtatásával, mint a tanrendszer elfogadása sem egyenlő a hittel. Az úgynevezett keresztény társadalmak pedig elsősorban általánosan kötelező tanrendszert értettek kereszténységen, nem krisztusi életet. Ez érteti meg — részben — az újkor egyházellenes áramlatait. Nem mintha nem lennének minden időben olyan emberek, akik számára Krisztus keresztje „botrány vagy oktalanság" (1 Kor 1, 23), de elgondolkoztató, hogy a legutóbbi korok kereszténység-bírálói nem egyszer az eredeti krisztusi tanok hiánya és meghamisítása miatt támadták azt az embercsoportot, amely keresztségnek nevezte magát, de sem magatartásában, sem megjelenésében nem volt az (vö.: Az Egyház a mai világban, 19).

A látszólag az egyházhoz tartozók számszerű csökkenését szemlélve egyes helyeken, gondoljunk a kérdés másik oldalára is: arra, hogy a vallásos hagyomány hatása csökkenti az egyéni állásfoglalás önállóságát és értékét, míg a pluralista környezet növeli. S az élő hit szabad döntését ma legalább annyian meghozzák, mint valaha.

S mi lesz azokkal, akik hátat fordítottak az egyháznak? A kereszténynek minden korban kötelessége felelősséget érezni azokért, akik még nem fogadták el az üdvösség isteni üzenetét (vö. a második vatikáni zsinat határozatát a „Világiak apostolkodásáról" és a „Missziókról"). Nem feledkezhetünk meg azonban Isten egyetemes üdvözítő akaratáról és arról, hogy az üdvösségnek több útja van. Senki sem kárhozhat el „hátrányosabb körülményei" miatt; az igazság, a szépség és a szeretet melletti vagy elleni állásfoglalás végső soron mindig az egyén szabad tette. Annyiban felelős a döntés Isten előtt, amennyiben valóban szabad tett volt. A részleteket rábízhatjuk Isten szerető igazságosságára.

Isten egyetemes üdvözítő szándéka azonban természetesen minket sem ment föl a személyes felelősség alól. Elgondolkoztató az efezusi egyházhoz intézett üzenet: „kifogásom ellened az, hogy kezdeti szeretetedtől eltértél. Gondold meg, honnan süllyedtél ide. Tarts bűnbánatot és térj vissza korábbi magatartásodhoz" (Jel 2, 4). Ha az egyház személyenként és egészében ismét nem adja alább a krisztusi életnél, s újra szembeötlően Isten jele lesz az emberek között, akkor azok, akik megbotránkoztak a keresztények tanítása és élete közti eltérésen és ezért távol maradtak az egyháztól (gondoljunk Gandhi sokat idézett mondatára) ismét Krisztus közössége felé fordulnak.

Krisztus nem mondott tehát csődöt, csak mi gondolkozunk túlságosan földhözragadtan Róla és egyházáról. Szemléletünk kialakulásának történeti okai vannak, a jelen feladata azonban — a zsinat útmutatását követve — félreérthetetlennek látszik: „Hinnünk kell, hogy a Szentlélek mindenkinek

módot ad a húsvét titkában (Krisztus kegyelmében és feltámadásában) való részesedésre" (Az Egyház a mai világban 22, 45). Hitünk sugallja tehát optimista világszemléletünket, azt, hogy az egyén és a társadalmak sorsa egyaránt a teljes Krisztus, az Omega felé halad. Másrészt komolyan kell végre vennünk, hogy „az egyház szentsége, vagyis jele és eszköze az Istennel való bensőséges egyesülésnek és az egész emberi nem egységének" (LG 1).

Gánóczy Sándor

AZ ÖKUMENIZMUS MAI IRÁNYAI

Azok az egyházak, amelyek hisznek az egyesülés lehetőségében, rendszerint a dialógus fogalmát próbálják valóságra váltani. A római Egységtitkárság a minap így határozta meg ezt a fogalmat:

„Dialógus akkor áll fenn egyes személyek és csoportok között, amikor a résztvevők mindegyike meghallgatja a másikat és válaszol a másiknak, amikor mindkét fél arra törekszik, hogy megértse a másikat és megértesse magát vele, amikor az egyik kérdezi a másikat és figyel annak kérdéseire, amikor az egyik teljesen megnyílik a másik felé s ugyanakkor befogadja őt. Teszik pedig ezt mindketten egy adott helyzettel, kereséssel vagy akcióval kapcsolatban, s azzal a céllal, hogy együtt haladjanak egy mélyrehatóbb közösség felé az élet, a meglátás és a tettek terén. Mindkettő kész bármikor helyesbíteni gondolatait, életmódját és cselekvési módját, mihelyt úgy véli, hogy az igazság őt arra készteti. Így a kölcsönösség és a közös felelősségvállalás a dialógus lényeges elemei." [1]

Mondhatjuk, ez az általánosan elfogadott elmélet. De hogyan lesz gyakorlattá? Egyre inkább két irányban. Egyrészt a különböző egyházak, egyházi közösségek [2] között, másrészt az egyházak és aközött, amit gyűjtőszóval „világnak" nevezünk. Az egyházak közötti párbeszéd mellett egyre inkább előtérbe kerül az egyházakon kívülre terjedő dialógus is.

A) Nem hiányzanak teológusok, akik ez utóbbinak döntő jelentőséget tulajdonítanak. Amennyiben ugyanis az egyházak lényegesnek tekintik az eszmecserét a teljes mértékben világi fórumokkal (természettudományos, technikai gondolkodás, szociális mozgalmak, kulturális irányzatok, kultúrkritikai áramlatok, forradalmi vállalkozások, népjóléti törekvések), annyiban változik önmagukról alkotott fogalmuk is. Minél intenzívebben érdeklődnek a nagy világi létkérdések megoldása iránt, minél aktívabban kívánnak részt vállalni pl. a fajgyűlölet, az éhínség, a háború, a nemzetek közötti vagy társadalmi elnyomás, a kulturális és egészségügyi elmaradott-

ság elleni harcban, annál inkább készek kilépni az egyházi önközpontúság régióiból és készek energiáikat rajtuk „kívül" álló célok érdekében mozgósítani. Az egyházak már évek óta hallgatják a világi vagy elvilágiasodott fórumok hozzájuk intézett bírálatát: Ti, akik az emberré lett Istent hirdetitek, ti, akik annak a Jézusnak az örökösei akartok lenni, aki az Isten Igéjének hirdetése közben az éhezőknek ételt, a betegeknek egészséget, a megalázottaknak igazságot, az elhagyatottaknak társaságot nyújtott, meddig tanítjátok még, hogy az üdvösség csak „természetfeletti" és csak „túlvilági" valóság? Nem veszitek észre, hogy az „evilág" ma azért fordul el tőletek, mert sokáig a „túlvilágra" hivatkozva nem törődtetek komolyan és hatásosan vele? Biztos-e, hogy nem lehet az Isten iránti szeretetet aktív emberszeretet formájában élni? És az emberszeretet, ha a mai világban eredményesen akar aktív lenni, nem kell-e, hogy a megoldásra váró kérdésekhez tudományos hozzáértéssel, technikai szervezettséggel és a haladni akarás radikalizmusával nyúljon? Hogy lehet hinni olyan üdvösségben, amely az emberi eszközök mellőzésével csak kegyelmi eszközöket ajánl, olyan üdvösségben, amely a milliárdnyi boldogtalannak a boldogulást csak a halál utánra ígéri? . . .

Ezeknek a többé-kevésbé jogos vádaknak a hatása alatt a legtöbb egyházban belső krízis lépett fel. A hívek egyrésze, főleg a fiatalság, azt követelte, hogy a kereszténység ma forradalmi humanizmus formájában merjen tanúságot tenni arról az Istenről, akinek kinyilatkoztatása az emberszeretet megnyilatkozásával egyenlő. A hívek másik része az előbbiek túlzásaitól megriadva inkább azt szorgalmazta, hogy a kereszténység ne engedjen demagóg tendenciáknak és legyen bátorsága az elpogányosodott világban a vallási értékek tanújának megmaradni. Legyen mersze visszautasítani minden irányzatot, amely az Istent feledve az embert isteníti. Az ún. progresszív és konzervatív erők közötti feszültség talán még sohasem volt olyan erős, mint napjainkban. Megkülönböztetés nélkül minden egyházban és felekezetben fellépett ez a külső ki-hívás okozta belső feszültség. Ahol a feszültség legalább is ideiglenesen feloldódott, ott olyan dokumentumok jöttek létre, mint a II. Vatikáni Zsinat két konstitúciója, a „Lumen Gentium" az Egyház lényegéről és a „Gaudium et Spes" az Egyház evilági küldetéséről. Az első alkalmas arra, hogy megakadályozza a keresztény közösség felhígulását, a „világban" való feloldódását, a második ugyanennek a közösségnek küldetését fogalmazza meg a világ önzetlen szolgálatára. E két dokumentum mintajellegét Lukas Vischer, az Egyházak Világ tanácsához tartozó „Hit és egyházalkotmány" bizottság elnöke a sioni magyar ökumenikus találkozó résztvevői előtt is kiemelte [3]. Mindez arra mutat, hogy a nemkatolikus egyházak is hasonló belső krízissel birkóznak, s arra hasonló orvoslást keresnek.

Ilyen módon alakul jelenleg egy újfajta egyházközötti szolidaritás. Mivel a világi kihívás nem tesz különbséget ilyen vagy olyan felekezet között,

hanem a közös keresztény alapra hivatkozik, vagy azt vonja kérdőre, kézenfekvő, hogy az egyházak akarva-nemakarva egy újfajta közösség tudatára ébrednek. Úgy valahogy, mint azok a vádlottak, akik csak akkor fedezik fel igazán egymást, amikor ugyanarra a vádlottak padjára ültetik őket és ugyanazt a vétséget olvassák a fejükre.

A mondottak főleg a nyugati, egyre inkább szekularizált világra és a fejlődésben lévő délamerikai, afrikai és ázsiai országokra jellemzők. Az aránylag jómódú ún. „északatlanti" társadalmakban egy erős ateista, agnosztikus vagy egyszerűen valláskritikai hullám jelentkezik mint kihívó erő. Az vonja kérdőre a kereszténységet: milyen részt képes és kíván vállalni a nagy emberi problémák megoldásában, mint amilyen az urbanizáció, az eltömegesedés, a fiatal nemzedék lázadása, a demográfiai robbanás. Egy rész vállalásáról van szó, rész-vételről, hiszen a szekularizált világ arról már hallani sem akar, hogy az egyházakra a problémák teljességének megoldása háruljon. A középkor nyomai eltűntek. Mindennemű egyházi előjog és oktató fellépés elvetése mellett azonban a szekuláris fórumok hajlandók a teljes egyenjogúság alapján a keresztényekkel megbeszélni, ki-kI mit tehet az embermentő munkában.

Európán és Északamerikán kívül a „Harmadik Világban" is felmerül egy hasonló „vízszintes" együttműködés kérdése. A missziók nem rendelkeznek többé azzal az úgyszólván „atyai" tekintéllyel és hatalommal, mint a gyarmati korban. Mindazonáltal az újonnan függetlenedett államok vezetői rendszerint hajlandók részt adni a keresztény közösségeknek az új társadalom felépítésében. A még forradalmi küzdelmet folytató nemzeti és szociális mozgalmak képviselői hasonlóképpen nem idegenkednek attól, hogy keresztény militánsokkal szövetkezzenek. Tudott dolog, hogy Délamerika katonai diktatúrái vegyest vetik börtönbe a marxista és a keresztényszocialista militánsokat. Erre mutat mindaz, ami a brazíliai kínvallatások botránya idején kitudódott, s ami ellen Róma és Genf egyaránt tiltakozott.

Nagy vonalakban ilyen az a helyzet, amely az ökumenikus akciónak és gondolkodásnak az utóbbi években új tápot adott, s amelynek jellemzésére e cikk szűk keretei között csak néhány példát lehetett adni. Már most tény az, hogy egyre több hívő lát a világ kihívásában pozitív tényezőt. Alkalom ez, mondják, hogy a keresztények egyre inkább rádöbbenjenek: teljes mértékben ehhez a mi mai, konkrétan vajúdó emberiségünkhöz tartoznak. Így „belügyeik" és „külügyeik" között a határ sokszor nagyon is relatív, mozgó jelleget ölt. A sziklára épült ház képe helyett a hazáját elhagyó Ábrahám és a pusztában vándorló választott nép képei jutnak előtérbe. Ki az „otthonból"! Ki a megszokott, meghitt, biztonságos „hazából"! Ki az „idegenbe"! Ki oda, ahova a kihívó világ szavával az Isten hívja ki népét! Ilyen és hasonló jelszavakat hangoztatva sok keresztény úgy véli, hogy ma maguk az egyházak kényszerülnek önmegtagadásra, önfelülmúlásra, önátadásra, éspedig ama régi jó „balesetbiztosítás" nélkül, amelyet nemrég még

az államegyházi rendszerek vagy szövetségek jelentettek számukra. Egyedül az Isten hatalmában bízva, fegyvertelenül kell porondra lépniük. De éppen ebben a dávidi bátorságban és bizalomban rejlik az őskeresztény hivatástudat felújulásának lehetősége. A küldetés, az apostoli vállalkozó szellem és képzelőtehetség, a szolgálatként önként vállalt munka és az ahhoz szükséges szakértelem és mozgékonyság: mindez újra mint a krisztusi közösség lényegi alkotóeleme jelenik meg a szóbanforgó hivők szemében. Ők küldetésük céljaként fokozott mértékben az egyszerre világi és világon túli üdvösséget, boldogulást jelölik meg. Azzal, hogy az embertárs világát komolyan veszik, szavahihetővé akarják tenni tanúságtételüket a teljes és végleges kiteljesedésről Istenben. Biztos, hogy közülük nem mindegyik követeli, hogy az egyházak vessék bele magukat a felfelé törekvő osztályok és népek politikai harcába. Azonban sokan úgy vélik, hogy az egyházak minden tagjában, legyen az világi vagy pap, ki kell fejlődnie egy politikai érzéknek, érdeklődésnek a közügy iránt, készségnek a közjó érdekében történő felelősségvállalásra.

Ott, ahol ilyesféle tettrekész szolgálat-ethosz jut érvényre, az ökumenizmus könnyen elveszíti kiváltságosan dogmatikus, teoretikus jellegét. Más ennek vagy annak a felekezetnek a tanítása Krisztus jelenlétéről az Eucharisztiában? Vagy a papság lényegéről? Vagy Mária szerepéről az üdvtörténetben? Vagy a házasság szentségi jellegéről? Meglehet! Ezekről a dolgokról azonban majd „útközben" beszélgetünk el. A lényeges az, hogy útra keljünk, éspedig közösen, az ember-mentő munka felé. Ilymódon nyilatkoznak nem egyszer a szóbanforgó irányzat képviselői.

Ezek egyébként nem riadnak vissza az Eucharisztia felekezetközi megülésétől, az ún. „intercommunio"-tól sem. Mert meg vannak arról győződve, hogy a közös küldetés tettleges vállalása elégséges alap az egyházi Egység szakramentumának közös vételére. Evangélikusok, reformátusok és anglikánok körében már hivatalosan is alkalom nyílik az ilyen közös úrvacsorákra. Az Egyházak Világtanácsa is inkább ez irányban orientálódik. A katolikus egyház álláspontja viszont nagyon tartózkodó ezen a téren. Szerinte az Oltáriszentség és a papság értelmezésében még olyan hittani ellentétek állnak fenn, hogy nem lehet őket egyszerűen zárójelbe tenni. Az igazság kedvéért meg kell azonban jegyeznünk, hogy egyes katolikus csoportok nem vetnek ügyet a hivatalos tilalomra és gyakorolják a katolikus-protestáns interkommúniót.

B) Ez utóbbi megállapításból kiindulva könnyű áttérni a mai ökumenizmus másik főirányára, az egyházak és egyházi közösségek közötti dialógusra. Legelőször is azt kell megjegyezni, hogy a párbeszédnek ez a fajtája az utóbbi időkben erősen az imént leírt világ-problematika befolyása alatt folyik tovább. Erre csak két példát: Az a vegyesbizottság, amely Róma és Genf megbízásából, protestáns, ortodox, anglikán és katoli-

kus teológusok bevonásával az egyház apostoli és katolikus jellegének témakörével foglalkozott[4], az egyházak apostoli jellegét elsősorban a krisztusi küldetés aktuális, tevékeny kifejtésében határozta meg, nem pedig pusztán az egyházi rend és tan apostoli leszármaztatásában. A „missio" tehát előtérbe került a „successio"-val szemben. — A római Egységtitkárság és a Református Világszövetség között 1970-ben elindított párbeszéd kerettémája „Krisztus jelenléte az Egyházban és a világban" lett[5]. Az ekkleziológiai önelemzés mellett tehát Krisztus egyházon-kívüli működése is tárgyalási téma lett.

Progresszív tagjai késztetésére az egyházak legtöbbje hivatalosan foglalkozik a „világ" felől jövő kihívásokkal. Nem hagyják azonban magukat e kihívásoktól igazgatni, s még kevésbé terrorizálni. Így hidegvérrel folytatják egymással a teológiai és pasztorális dialógust, amelynek főtémái a következők: az Ecclesia lényege és szervezete (struktúrák, hierarchia), a papság, azaz a különleges egyházi szolgálat (ministerium), az Eucharisztia, a vegyesházasságok. A párbeszéd számos különböző fórumon és szinten folyik.

Katolikus részről tudvalevő, hogy a római Egységtitkárság a holland Willebrands bíboros vezetése alatt rendszeresen fejleszti kapcsolatait elsősorban közvetlen partnerével, a genfi Egyházak Világtanácsával. (Szó van arról is, hogy a római katolikus egyház felvételét kéri ebbe a tanácsba. Egyelőre inkább gyakorlati, mint hittani jellegű nehézségek tartják vissza.) Ezen kívül azonban a Titkárság a zsidósággal is ápolja a kapcsolatokat, hiszen abból a Zsinat által megfogalmazott tételből indul ki, hogy a bibliai Izrael a keresztény hit csíráját hordozta magában[6]. A többi nemkeresztény vallás és az ateista gondolkodás képviselőivel külön római szervek folytatnak párbeszédet, ami arra vall, hogy semmilyen világnézet sem kerüli el a katolikus egyház figyelmét. Azokkal, amelyek kifejezetten humanista elmélet és gyakorlat alapján állnak, eszmecserét kíván folytatni.

Ismert dolog, hogy egyes országokban fejlettebb az ökumenikus tevékenység, mint másokban. Különleges említést érdemel Németország, Franciaország, az Egyesült Államok és Hollandia. Németországban több fontos egyetemen (pl. Tübingenben és Münsterben) a protestáns és katolikus teológiai fakultás egyaránt rendelkezik ökumenikus intézettel. Ezeknek gazdag könyvtárai és szemináriumai bőséges lehetőséget nyújtanak a diákoknak arra, hogy ökumenikus nézőpontból szakosítsák teológiai ismereteiket, hogy ilyen témáról írják doktori értekezésüket.

Franciaországban, ahol a protestánsok kisebbségben vannak, a párizsi Katolikus Egyetem (Institut Catholique) rendelkezik egy Ökumenikus Intézettel (Institut Supérieur d'Etudes Oecuméniques), amely katolikus, ortodox, anglikán és zsidó teológusokat alkalmaz. Különböző felekezetekhez tartozó diákokat vesz fel és szakképesítést ad nekik a különböző keresztény hagyományok ismeretéből. Nem egy szemináriumnak vegyes vezetősége van, pl.

egy református és egy katolikus teológiai tanár. Mivel Párizs nemzetközi kultúrközpont, az Intézet diákjai Afrikától Ázsiáig és Spanyolországtól Lengyelországig a legkülönbözőbb országokból verődnek össze. Sok laikus hallgató is van. Ez a sokrétűség hatalmas mértékben elősegíti az ökumenikus párbeszédet. (Maguk a tanárok is különböző származásúak: 16 francia, 3 orosz, 2 magyar[7], 1-1 német, osztrák, görög, libanoni származású).

A különböző nyelvterületek szerint csoportosított püspöki konferenciák egyike-másika, így pl. a német és a francia, külön ökumenikus bizottságokat hozott létre, amelyek a dialógusért különböző szinten felelősek. Teológiai és lelkipásztori tanácskozásokat, közös (Eucharisztia nélküli) istentiszteleteket, ökumenikus week-endeket, ifjúsági táborokat, plébániai akciókat szerveznek.

Külön említést érdemel a Taizé-i protestáns szerzetesközösség. Bár a katolicizmushoz közelálló jellege miatt a világ protestánsainak többsége nem helyesli minden vállalkozását és teológiai megnyilatkozását, ennek a közösségnek prófétai szerepében kevesen kételkednek. Évente sokezer hivő és hitetlen fordul meg Taizében, hogy ott egy imádságos, de ugyanakkor a világ felé nyitott szellemmel ismerkedjék meg. A rendház tagjai többkevesebb időt a világ legelmaradottabb, legszegényebb vidékein töltenek aktív szociális munkával, úgyhogy szellemük a világ nagy, reális problémáinak ismeretet szerint idomul. A lelkiség, a bensőség, az egyházközötti keresés náluk harmonikusan párosul az apostoli küldetéstudattal.

C) Felvetődik már most a kérdés: Milyen eredményre lehet számítani az egyházak közötti dialógus terén? Jelenleg sokan úgy vélik, hogy a dogmák kérdésében az utolsó tíz esztendő próbálkozásai nem hozták közelebb egymáshoz a tárgyalófeleket. Ez nagyrészben igaz is, ami a részletkérdéseket illeti. Azonban az ekkleziológia átfogó kérdéseiben nem egy megfigyelő szerint érdekes közeledésre került sor. A protestánsok inkább a katolikus hagyomány irányában fejlődtek, a katolikusok pedig egyre nagyobb teret engedtek olyan tételeknek, amelyek az ortodox, anglikán és protestáns egyházfelfogásokkal mutatnak rokonságot.

A protestáns egyházak kezdettől fogva, a reformáció kora óta, inkább helyi, sőt nemzeti jellegűek voltak. Ez nem egyszer nyomasztóan hatott rájuk történelmük folyamán. Most, napjainkban a világ helyzete viszont arra készteti őket, hogy szűkebb határaikból kilépjenek és univerzális, egyetemes erőként lépjenek fel. Ezért szinte ösztönösen keresik a szövetkezést, az átfogó szervezettséget és az egységes cselekvés különböző előfeltételeit.

A katolikus egyház ezzel szemben egyre inkább érzi, hogy az ő sokszázados, a római jog segitségével kiépített, centralizált egyetemessége ma, a pluralizmus korában, sokszor inkább terhet, mint előnyt jelent

számára. Ezért ekkleziológiája egyre inkább a helyi egyházak jelentőségét és szerepét emeli ki. Ezen a téren tehát úgy látszik, hogy az ellenkező irányú fejlődés találkozáshoz vezet.

Minden azon múlik, hogy a gyakorlat és az elmélet mindkét oldalon nagyjából egyenlő viszonyba kerül-e egymással vagy nem. Ha igen, akkor nem lehetetlen, hogy például a pápai funkció kérdésében egy szép napon megegyezésre kerül sor. Amennyiben a pápa szerepét egy egyszerre plurális és univerzális egyházi világközösség egységének szolgálatában határozná meg mindegyik fél, szó lehetne egy messzemenő egyességről. Persze ehhez nem elég számos protestáns egységszomja. A katolikus egyháztan korszerű megfogalmazása is szükségesnek mutatkozik.

Hogy ilyesmi folyamatban van, azt a kollegialitás és a korresponzabilitás (közös felelősség) elméletének és gyakorlatának zsinatutáni továbbfejlődése mutatja[8]. Az ezentúl kétévenként tartandó római Szinodus gyakorlata könnyen oda vezethet, hogy a helyi egyházak növekvő mértékben veszik majd ki felelős részüket a világegyházi ügyek intézésében. Választott, közösségi és kollegiális választás révén kijelölt püspöki, papi és laikus képviselőiken keresztül ilymódon oda hathatnak, hogy a fontos hit- és erkölcstani vagy gyakorlati döntések súlya ne nehezedjék kizárólag a pápa vállára. Másrészt a pápa döntőbírói és primátusi működése a véleménykülönbségeket inkább a kiegyensúlyozott megoldás, mint a frontmerevedés felé tudja vezetni. Ha a Szinodus gyakorlata eredményesnek bizonyul, valószínű, hogy új ekkleziológiai fejlődést hív életre, amely a keleti, anglikán és protestáns egyházak konciliáris igényeit az eddiginél nagyobb mértékben ki tudja elégíteni.

Hogy más dogmatikai kérdésekben hasonló kölcsönös közeledésre lehete számítani, az egyelőre még bizonytalan. A helyzet nagyon sokrétű. Légió a különböző, ellentétes keresési, kutatási irányzatok száma minden egyházban. Még bonyolultabbá teszi a helyzetet egy egészen új általános problematika jelentkezése. Ez abban áll, hogy ma már nem annyira különböző hitvallások és katekizmusok egyeztetéséről van sokhelyütt szó, hanem inkább arról, hogy korunk szellemi áramlataival szemben a legalapvetőbb hitigazságokat is új nyelvi köntösben kell kifejezni. Pl. az ún. „Istenkérdés" egészen akuttá vált. A hagyományos Isten-tan és krisztológia (de Deo uno, de Trino, de Verbo incarnato, de Redemptore), amely nemrég még a különböző szétváltan élő egyházak közös patrimóniumának számított, ma erős kritikába ütközik. A modern antropológia és az összehasonlító vallástudományok éppúgy, mint a természettudományos világkép arra késztetik teológusainkat, hogy Istenről és Krisztusról többé ne kereszténységeleji vagy középkori fogalmi nyelven beszéljenek. Természetesen ugyanarról az élő Istenről és ugyanarról a Jézus Krisztusról kell hogy beszéljenek, mint a Biblia. De más fogalmakkal, más embertani és történelmi adottságokkal

számolva. Mert a régi kifejezésmód ma sokszor félreértésekre ad okot, s így közvetve a hitehagyás terjedéséhez vezethet.

Ilyen alapvető kérdésekkel minden keresztény közösségnek foglalkoznia kell, amennyiben egy szekularizálódó társadalomban él. Mindegyikre ráhárul ez a feladat, ha nem akarja, hogy a racionalizált és pluralista világban éppen a legműveltebb rétegekkel veszítse el kapcsolatát. Az ilyenfajta szellemi erőfeszítés természetesen csak serkentőleg hathat az ökumenikus párbeszédre. Hiszen ma már nem annyira a protestantizmusnak vagy a katolicizmusnak, hanem inkább magának a kereszténységnek a fennmaradásáról van szó. Radikális problémák korát éljük: radikális megoldások kellenek.

Mindent egybevetve azt mondhatjuk, hogy az ökumenizmus jelenlegi kettős irányzata üdvösen és reménységet keltően egészíti ki egymást. Kinyílás a világ nagy egzisztenciális kérdései felé, s ugyanakkor erőteljes belső „aggiornamento": a kettő együtt a kereszténység számára új fellendülés lehetőségét hozhatja magával. Az élet-halálharc mindig jót tett életreval ó embereknek . . .

JEGYZETEK

[1] **Réflexions et suggestions concernant le dialogue oecuménique.** Munkaeszköz (document de travail) az egyházi hatóságok számára, a Zsinat ökumenizmus-dekrétumának gyakorlati alkalmazására. Secrétariat pour l'unité des chrétiens, Service d'information, n° 12, 1970/IV december, 5. oldal.

[2] A kétfajta közösség különbségéről lásd: Ökumenikus dekrétum 3.

[3] Ez a találkozó 1971 április 12-18 között zajlott le a svájci Sionban a Katolikus Magyar Egyetemi Mozgalom és az Európai Magyar Evangéliumi Ifjúsági Konferencia Szabadegyetemének közös rendezésében, mintegy kétszáz külföldi és otthoni magyar részvételével.

[4] Ez a Vegyesbizottság 1967-től 1970-ig folytatta tevékenységét 15 különböző felekezetű és nemzetiségű teológus bevonásával. A főbb kérdéseket összefoglaló előadásokban a következő résztvevők tárgyalták: R. Schnackenburg (a kutatás jelenlegi állása az apostolkérdésben), E. Lanne OSB (a helyi egyház; pluralizmus és egység), J. D. Zizioulas (az eucharisztikus közösség és a katolicitás), J. Bosc (az egyház katolicitása), A. Gánóczy (egyházi szolgálat, püspöki és primátusi szolgálat), J. L. Witte SJ (az egyház szakramentális jellegének problémája), W. Pannenberg (az eszkatológia jelentősége az egyház apostoli voltának és katolicitásának megértésében). E szövegeket lásd az ISTINA 1969/1, január-márciusi számában.

[5] A kijelölt bizottság legutóbbi ülése 1971. ápr. 13-án volt.

[6] Lásd a Zsinat dokumentumát: „Declaratio de Ecclesiae habitudine ad religiones non-christianas", AAS 58 (1966), 740-744. A 4. § így kezdődik: „Krisztus egyháza elismeri, hogy hitének és választottságának kezdetei Isten üdvösségszerző titkos terve szerint megvannak már a pátriárkáknál, Mózesben és a prófétákban. Vallja, hogy a keresztények valamennyien Ábrahám fiai hitük folytán . . ."

[7] Vajta Vilmos evangélikus és Gánóczy Sándor katolikus professzor.

[8] Lásd cikkemet: „Comment valoriser la Collegialité vis-à-vis de la primauté papale?" CONCILIUM 1971 április.

Zichy Aladár

A HARMADIK VILÁG

Manapság tele van az újság az elmaradott országokkal foglalkozó hírekkel. Hírközlő eszközök túlnépesedésről, nyomorról, ezreket elpusztító természeti csapásokról közölnek riportokat és a segélyakciók méreteit tükröző adatokkal árasztják el a modern embert. Időnként egy-egy képről vézna, kiéhezett, valamilyen végzetes kórban szenvedő gyerek néz ránk. Ilyenkor értetlenül állunk vagy talán kellemetlenül érezzük magunkat, mert a baj, amelynek orvoslása nem kézenfekvő, mindig nyugtalanító. Megzavarja privát, féltett, különbejáratú békénket. — Akinek a munkája úgy hozza, vagy más okból alkalma nyílik körülnézni, az aztán többet lát. Hat érzékszervén keresztül válik nyomasztó élményévé egy tőlünk idegen világ szerencsétlen volta. Aki egyszer látta, amint egy fiú Kairóban az utcán a még meleg tevehulladékból kapargatja ki és teszi szájába a megnememésztett magvakat, az nehezen tud magának megfelelni a kérdésre: hol is van végeredményben az emberi méltóság határa és hol kezdődik az állat. Pedig nem kell föltétlenül piszkos városnegyedekbe menni benyomásokért. Tanulságos lehet egy félórás kocsizás a kivilágított Királynő Nyaklánca sétányon, Bombay büszkeségén is. Ott az úttest és a járda betonán ezer meg ezer, mocskos leplekbe vagy rongyokba burkolt, csontos alak fekszik egymás mellett, valahogy úgy, mint a vasúti sínek talpfái mozdulatlan, végtelen sorban, csak szorosabban és reménytelenül. Munkanélküliek. Sőt munkaképtelenek. Máshol van sok munkaképes is. Fiatalok, középiskolát végzettek. Olyan állást keresnek, ahol hasznát veszik a 8 vagy 12 év iskolának. De ilyen munka nincs. S egyéb is csak elvétve. Sok gyerek azonban el sem jut ide. Személyes élményt idézek: „. . . egy hete temettük a kis kölköt. Rég nem jött már futballozni. Kunyhójukban gubbasztott. Láttam, nagyon összeesett. Kórházba vittem. S talán épp ezt nem lett volna szabad. A viszonylag hűvös kórteremben kapott tüdőgyulladást. Ez aztán másfél nap alatt végzett vele. Az orvos sajnálkozott: malária, rossz táplálkozás. — A halál a lét szemszögéből nézve természetesen mindig értelmetlen. De nekem arra kellett folyvást gondolnom, nem különösen értelmetlen volt-e ebben az esetben. Ezen a szigeten van szabad föld elég, ad az Isten esőt, tehát lehetne élelem. És orvos is van, akihez időben, sőt ingyen lehet menni tanácsért és gyógyszerért. Mért kellett hát akkor a kis kölköt mégis eltemetni?"

Talán személytelenebb, fakóbb, de mindig szenvedéssel, tudatlansággal és emberi tehetetlenséggel kapcsolatos képek vetődnek föl bennünk, ha a harmadik világról van szó. Arról a világról, melyben az átlagembernek kijutó anyagi javak mértéke csak tört része annak, amit korunkban egy ember anyagiakban elérhet. Ez az a világ, amelyben a technológia vívmányainak alkalmazása még gyermekcipőben jár, amelyben alig indult meg az emberi-

ség előrehaladott részének anyagi jólétét hozó iparosodás. S ez az a világ, amely embertelen helyzetét lassan fölmérve és növekvő vágyaitól hajtva a történelem útjának megrövidítésén fáradozik, de ébredező öntudatával maga óhajtja eldönteni útját.

A „harmadik világ" fogalma goromba általánosításokra ad alkalmat. Hiszen ezzel a fogalommal fedünk kicsi és nagy, természeti kincsekben gazdag és szegény, népes és ritka népességű, tradicionális és modernebb társadalmi felépítésű országokat. Mellőzzük a politikai rendszer és a gazdaságpolitika szélsőséges különbségeit. Nem vesszük külön tekintetbe a régi kultúrákkal büszkélkedő, vagy azoknak legalábbis maradványaival rendelkező népeket. Ennek a sokféleségnek egy lapon való emlegetése és összehasonlítása egy statisztikai érték, az egy főre eső évi jövedelem alapján történik. Általában ha egy ország átlaglakosának 500 US dollárnál kevesebb az évi jövedelme, akkor azt az országot a kevésbé fejlődött, elmaradott, vagy ahogy (elég értelmetlenül, főleg az udvariasság kedvéért) mondani illik, a „fejlődésben lévő" vagy „fejlődő" országok közé sorolják. (Ázsiában, Afrikában és Délamerikában az egy főre eső évi átlagjövedelem jelenleg 100 dollár körül mozog.) Amikor a harmadik világról beszélünk, tudatában kell lennünk a kevésbé fejlett országok — számuk meghaladja a százat — eme különbözőségének. Éppúgy szem előtt kell tartanunk, hogy fejlett és fejletlen közt lehetetlen éles határt húzni, s hogy a politikai határokon belül is számottevő különbségek lehetnek az életformát és életszínvonalat illetőleg.

Az elmaradottság fő jellegzetességei a közösségi életben

A következőkben kíséreljük meg áttekinteni az elmaradottság jellemzőit politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális szempontból. Próbáljunk a harmadik világ nehézségeinek gyökereiig hatolni!

Politikai vonalon az egyik súlyos probléma történelmi. A jelenlegi országhatárok többnyire a gyarmatosító hatalmak nemzetközi huzavonájának szüleményei. Meghatározásukban hadászati és gazdasági szempontok, nem pedig népfaji és nyelvi adottságok játszottak döntő szerepet. A ma fönnálló politikai egységeknek következésképp a kulturális, nyelvi és faji pluralitás a lényege. Ez a második világháború után hirtelen önállósult államokban mint széthúzó erő érezteti hatását. A belpolitikai színtér cselekménye a nemzeti egység megosztása vagy megtartása körül forog. Ez a vajúdás a fejlődés szempontjából az erők sajnálatos lekötését jelenti. Ugyanakkor tudatosodási folyamat zajlik le. A nemzetek családjában elért politikai nagykorúság mámorító érzése és felelős szerepe új tapasztalat a harmadik világ számára. A nemzeti öntudat szárnybontogatásának velejárója azonban a kísérleti állapotokra jellemző bizonytalanság. A külpolitika természetesen nagyrészt a belpolitikai helyzet lecsapódása. A belpolitika különlegessége pedig abban áll, hogy a döntések nem hasonló értékrenden nyugvó politikai elképzelések vetélkedésének, hanem alapjaikban különböző rendszerek vérremenő összeütközésének eredői. Mennél nagyobb a megoldásra váró problémák nyomása — a többévszázados lemaradás behozásánál valóban létkérdések forognak kockán —, annál nagyobb a tét, annál türelmetlenebbek a megoldást sürgető hangok, annál kevesebb időt kap a vezető réteg a kül- és belpolitikai válasz

kidolgozására és kivitelezésére. Annál erősebb a kísértés is egy érzelmekre ható, szlogánokkal dobálózó, demagóg politikai vonal követésére. A megoldandó kérdések súlyossága szélsőséges megoldások felé sodorja a közvéleményt. Ezért a harmadik világban az egyik rendszer sikertelensége és bukása rendszerint egy homlokegyenesen ellentétes rendszer uralomrakerülését vonja maga után, a gyakori változás és bizonytalanság összes káros következményével.

További fontos adottsága a harmadik világ országai politikai életének a vezető és vezetett rétegek közti űr. Az emberi egyenjogúság hangoztatásának és kezdeti megvalósításának korában az egyetlen elvileg képviselhető államforma a demokrácia. De az bizonyos alapismereteket, ahogy mondani szokás: politikai érettséget tételez föl. A fejletlen országok népessége zömének érettsége azonban, már csak fizikai izoláltsága vagy írástudatlansága miatt is, messze elmarad a követelmények mögött. A közügyek demokratikus intézése az idők igénye ugyan, de gyakorlatilag kivihetetlen. Továbbá hiányzik még az erős középosztály, ennek pedig egyenes következménye a politikai, gazdasági és társadalmi életet átható korrupció. Hol van a világon az a hatalom, amely nem korrupt, ha nem ellenőrzik?

Mi a helyzet gazdasági téren? Ha egy ország önállósulása nem zökkenőmentesen történik — mint ahogy rendesen nem így történt —, hanem a gyarmatosító hatalom szakerői (hivatalnokok, mérnökök, gazdasági vezetők) hirtelen távoznak el, az a bányák termelésének csökkenésével és az ültetvények hozamának megcsappanásával jár. Esetleg máról holnapra megszűnik pl. az anyaországból származó gépekhez a pótalkatrészek szállítása. A hirtelen politikai függetlenségnek ezért gyakran magas gazdasági ára van. — A harmadik világ gazdasági életének tulajdonképpeni problémája természetesen az, hogy népességének 75-80 o/o-a a mezőgazdaságból él (ideértve a gyűjtögetést, halászatot, vadászatot, fakitermelést és állattenyésztést is) és ősidők óta alkalmazott primitív munkamódszerekkel csak annyit képes termelni, amennyi létfenntartásához szűkösen elegendő. Piacra csak annyit szállít, hogy onnan kezdetleges szerszámait és kellékeit (baltát, szöget, sarlót, némi textilárut és petróleumot) beszerezhesse. Indiában, Pakisztánban még ennyire sem telik. A földből élő nép túlnyomó része persze nehezen elérhető és nehezen szervezhető. Az önellátó életforma fölbomlása talán csak a tranzisztoros kisrádió varázsával indult meg igazán. Végeredményben ez a fejlődés tragikuma: a modernizáció a mezőgazdaságot éri el legkésőbb, holott ez az a gazdasági ág, amelyből még mindig és még sokáig a legtöbben élnek.

Az ilyen gazdasági rendben nem lehet szó számottevő tőkeképződésről. Ezért nincs lehetőség sem anyagi befektetésre (gépek, szerszámok beszerzése), sem munkaerő-kiképzésre (iskolázás), és csak szórványosan kerülhet sor közérdekű létesítmények (pl. utak) közös létrehozására. A létminimum

színvonalán stagnáló közösségtől a szakosított termelésig, a primitív árucserétől a modern kereskedelem vérkeringéséig bizony még hosszú az út.

Társadalmi vonatkozásban mindenekelőtt a népességi problémára kell rámutatnunk. A modern orvostudomány a járványok és súlyos betegségek ellen folytatott küzdelem sikereivel alaposan beleszólt az elmaradott országok életébe. Az élettartam ugrásszerűen megnőtt. A harmadik világ természetes termékenységével párosulva ez robbanásszerű népszaporulatot idézett elő. (Évi 2,5 o/o, a fejlettebb országok 1,2 o/o-ához képest.) Mivel pedig a harmadik világ a föld népességének 2/3-át teszi ki, minden negyedik ember nincstelennek születik. Ez a jövő egyik legnagyobb gondja.

A harmadik világ társadalmára a sokgyerekes család mellett a nagycsalád (vér- és beházasodott rokonok) egy tűzhely körül élése jellemző. Meglepő az az igénytelenség, amivel egy kis kunyhó fedele alatt elférnek. Szívesen vannak együtt, nemcsak kényszerből. Kevésbé aktívak, de kevésbé agresszívek is. Az egyednek még nincs magánélete, s nincs generációs probléma sem. A családban, sőt egész településeken belül is, a magán- és személyi tulajdon fogalma elmosódott. Számon tartják ugyan, mi kié, de a tárgyak használata közös, és így természetesen a közrongálás veszélyének is ki van téve. Így aztán az egyed fáradozásának értelme a közösség telhetetlen igényeiben elvész. — Ezzel szemben a vertikális irányú szociális közlekedést egyértelműen parancsoló forgalmi lámpák irányítják. A harmadik világ nem éli és nem is élheti az emberi egyenjogúságot. Ennek egyik oka a társadalom hagyományos, piramisszerű felépítésében keresendő. Nagy a távolság a fölső és az alsó rétegek között, s ez a táv csak kivételes esetekben hidalható át. A másik ok éppen a modern világ betörésének hatása. Az az iskola, amely egy fejlett országban ugyanazt a szellemi tőkét, s ezáltal előrejutási lehetőséget adja mindenki kezébe, tehát társadalmilag nivellál, itt a társadalmi szakadékok növeléséhez vezet. Továbbá a függetlenedés máról holnapra fontos és jövedelmező pozíciók betöltését tette szükségessé. Ezekbe már eleve befolyásos, vagyonos, tanultabb, vagy néhol forradalmi ideológiával és lendülettel hatalomra jutott fiatal gárda került. Ennek az új rétegnek alkalma nyílt arra, hogy a meginduló fejlődésből hasznot húzzon, szereplés- és vagyonvágya kielégítésének hódoljon, s ezzel leváljon a tömegekről. A hagyományos és a modern tekintély néhol konfliktusba került, néhol frigyre lépett. De a vezetők és a szegény rétegek között mindenképpen tátongóbb az űr, mint az Európában — Dickens Angliáját kivéve — valaha is előfordult. A felső rétegek magatartása sokszor bántó nemtörődömséget áraszt, ami részint apátiát, részint a radikális elemek megerősödéséhez vezető elégedetlenséget okoz.

Mik a szellemi élet elmaradottságának jelei? A harmadik világ egyes országainak 60-70 o/o-a, egyes vidékeknek 80 o/o-a írástudatlan. Ez a szellemi élet gyerekcipőben járását jelenti. Az utóbbi két évtizedben komoly erőfeszítések történtek ugyan ennek csökkentésére, de az igyekezetet csak

részben koronázta siker. A gyerekeknek csak egyharmada fejezte be az elemit, kétharmada lemorzsolódott. Egyelőre az iskola elvégzése csak elenyésző számban biztosítja fizetett állás elnyerését. Az anyagi előnyök tehát még nem elég kézzelfoghatóak az iskoláztatás iránti igény fölkeltésére.

A harmadik világ megértéséhez a valláspolitikai térkép legalább annyi információval szolgál, mint a természetrajzi, gazdasági vagy politikai. Hiszen a vallás a szellemi élet, a kultúra hordozó ereje. A templom még a falu közepén áll. Ennek a ténynek kettős értelme van. Egyrészt a vallás mind az egyed, mind a közösség életében központi szerepet játszik; messzemenően és közvetlenül befolyásolja a politikai, társadalmi, sőt a gazdasági élet alakulását tekintet nélkül arra, hogy az állam jogilag el van-e választva a vallástól vagy sem. Másrészt még nem személyes ügy, hanem közösségi életforma, amelynek követése a közösséghez való tartozás követelménye. Törvényeinek megszegése nemcsak hitbeli, de társadalmi és gazdasági szankciókat is maga után von. Ami a színvonalat illeti: a harmadik világ vallásosságát a hit és hiedelem összekeveredése, mítoszok és babonák, valamint külsőségek fontossága, egyszóval primitívség jellemzi. A katolikus éppúgy elkerüli, hogy járatlan sötét helyek szellemeit este megháborgassa, mint a buzgó buddhista vagy jámbor taoista. Szent helyek és dolgok imádatig terjedő tisztelete a hindura éppúgy jellemző, mint a muzulmánra. Az elmaradott népek vallásosságának ez a három jellemzője — központi és közösségi jellege, valamint viszonylagos primitívsége — záró gondolatainknak majd lényeges támpontja lesz.

Az említett szempontok természetesen nem merítik ki a problémát, s a kérdések csoportosítása azt a látszatot keltheti, mintha az élet darabokból állna, holott az organikus. Továbbá az állítások és következtetések elnagyoltak, mert megfogalmazásukban maximális általánosérvényűségre kellett törekednünk.

A fejletlenség jelei az egyednél

Miben áll a harmadik világ emberének testi elmaradottsága? — Közismertek a világszervezetek és kutatóintézetek statisztikái, amelyek szerint többszáz millió ember éhezik a földön. A becslések igen eltérőek, ezért eltekintünk számok idézésétől. A tény nem változik: milliók éheznek. Az európai ember ezeket a számokat nem érti és nem is hiszi. Az éhenhalásnak ugyanis két formája van: egy gyors és egy lassúbb. Éhenhal az, aki tíz napig vagy két hétig semmit sem eszik. Ínségverte területeken, valamint Indiában és Pakisztánban ilyen éhség létezik. Éhenhalhat azonban az is, aki rendszeresen csak keveset eszik, vagy aki — s ez a leggyakoribb eset — csak vitamin-, protein- és más tápanyagfogyatékos táplálékot vesz magához. Az áldozat sokszor nincs is tudatában pusztulása igazi okának. — Bevezetőben azt állítottuk, hogy sok munkanélküli munkaképtelen is. Ennek a nem kielégítő táplálkozás is oka. Így a test ellenállóképessége kisebb mindenfajta

betegséggel szemben; az emberek fizikailag gyengébbek és kitartásuk kevesebb (ami nem föltétlenül jelenti azt, hogy egy pocakos svájci honpolgár serényebben végezné el — a szokatlan körülmények között — egy nepali hegyilakos napi munkáját); az ember élénksége, testi-szellemi aktivitása csökkent, és a szellemi fejlődés gátolt, mert a gyermekkori agyképződéshez szükséges tápanyagok nem, vagy csak kisebb mértékben állnak a szervezet rendelkezésére.

A szellemi elmaradottság — nem a korlátoltság, hanem a kiskorúság értelmében! — elsősorban a nemfunkcionális gondolkodásban nyilvánul meg. Okozati összefüggések keresése, a „miért?" kérdés föltevése idegen a kiskorú ember számára. Ezzel kapcsolatos ítélőképességük fejletlensége is. Másodsorban apátia jellemzi az ilyen embert. Ölbetett kezű tétlenségben képes olyan eseményeket figyelni, amelyek a civilizáció emberét már régen cselekvésre ösztönözték volna. Hiányzik nemcsak a modern értelemben vett vállalkozó szellem, de mindennemű kezdeményezés is, mert a kiskorú ember még nem tudja, hogy a világ megváltoztatható, hogy a Föld arcának formálása rajta múlik. Nincs hite az esetleges vállalkozás sikerében. Harmadsorban meg kell említenünk az előrelátás hiányát. A kiskorú ember kézből szájba él (ha kevés a kenyér, nem is tehet másként, tehát nem is szokhatta meg másként), nem tervez, a jövőre legföljebb aratástól a következő aratásig gondol. Megesik, hogy eldob egy fél tál rizst, pedig kétséges, mit eszik másnap. Negyedsorban feltűnő a kombinációs érzék hiánya. Összmunkában nehézkesek és körülményesek, szervezőképességük szintje rendkívül alacsony. Akkor is egyedül cipelnek egy fatönköt, ha majd megszakadnak, mert a fizikai megerőltetés még mindig egyszerűbb, mint az összmunkához nélkülözhetetlen szellemi.

Építsük meg tehát a harmadik világ átlagemberének modelljét! Egészséges étrendet nem, és európai értelemben vett oktatást nem vagy alig élvező emberről van szó. Ez az ember, ha egyszerű fizikai munkára állítjuk be, hamar elfárad, nem dolgozza végig a nyolc órát, hanem le-leül, betegeskedés miatt gyakran elmarad. Ha bonyolultabb fizikai munkát kívánunk tőle, akkor esetlen. Szellemi munkára pedig alkalmatlan, hisz gondolkodásmódja logikátlan, távlatok nélküli, ötletekben szegény. Magatartása inaktív és felelősségtől vonakodó. Ugyanakkor ez az ember európai mérce szerint igen nyugodt, türelmes, a dolgok derűs oldalát meglátni hajlamos és rendszerint készséges. A betevő falat után a tréning hiányzik neki. S a gyakorlat hiánya mindjárt bizonyos alapvető mozgások begyakorlásánál kezdődik. Mért nem tud egy maláj gyerek ugrás előtt két lábbal dobbantani vagy mért van nehézsége egy néger fiúnak egy rugós csavar meglazításánál, s mért kapargatja az indió akkor is ujjaival össze a füvet, ha mellette van a gereblye? Mert nem ismer bizonyos összetett mozgásokat, mint pl. a tolás és csavarás egyidejű kombinációja, mert merevebbek az ujjai, mint az európai emberé,

mert nehéz átállni az újra. Ezeknek a népeknek nincs játékszerük, amin már gyermekkorukban beléjük idegződnék formák és fizikai erőviszonyok ismerete, ami fantáziájukat gazdagítaná, koordináló képességüket növelné. Ez az ember jelenlegi állapotában épp oly alkalmatlan a civilizált életmódra, mint ahogy az átlageurópai komoly testi és szellemi tréning nélkül használhatatlan az űrhajózásra.

Az egyes emberfajták között fennálló különbségek vitatása és az öröklődés elismert törvényeinek kétségbevonása nélkül hangsúlyoznunk kell itt azonban a fizikai körülmények és társadalmi behatások döntő befolyását. A tapasztalat azt mutatja, hogy a fejlődés alsó fokain élő népek leszármazottai is képesek — megfelelő gondoskodás és nevelés esetén —, olyan fizikai és szellemi teljesítményekre, amelyek elfogadhatónak, egyenrangúnak, esetleg kiválónak minősítik őket a fejlett társadalmak mércéje szerint. A világ kétharmadának elmaradottsága tehát megváltoztatható, emberi ellenőrzés alá helyezhető, nem biológiai adottság, hanem gazdasági, társadalmi és kulturális behatások, alapvető anyagi javak és szellemi tréning hiányának eredője.

Mi jellemzi a fejlettebb és kevésbé fejlett népek viszonyát?

Mindenekelőtt egy történelmi teher: a fehér faj hatalma alatt tartotta és kisebb-nagyobb mértékben kihasználta a többit. Csak a legutóbbi időben, a második világháború, közel száz állam függetlenedése után módosult ez a viszony az elvben egyenlő jogokkal rendelkező, de gyenge, elmaradt fejlődésű öccs és az erős, módos bátya viszonyává.

A fejlődő népek érzelmeit az utóbbi években s jelenleg főleg két vonás határozza meg. Elsősorban jólétünket akarják. A biciklit, a tranzisztoros rádiót, a varrógépet, majd a motort, az autót és a televíziót. Sóvárognak az után, ami nekünk van. És a civilizációval szorosabb érintkezésbe került rétegek irigykednek. Másodsorban kisebbségi érzésük van. Ez a gyengébb, a pechesebb, a szegényebb, a későn kelt ember komplexusa a szerencsésebb kortárssal szemben. Ez az érzés negatív irányba fejlődve revansvággyá nőheti ki magát. A kisöccs arra az időre vár, mikor megerősödve végre ő porolhatja el a bátyját. Ez az álom magában véve még nem vétek. Emberi és természetes. A mi érzéseink helyénvalósága sem kevésbé kérdőjelezhető meg. A fejlettebb népek zöme ugyanis úgy tekint a kevésbé fejlettekre — különösen tényleges érintkezés esetén —, mint akik „nem régen jöttek le a fáról". Gazdasági elmaradottságukat minden további meggondolás nélkül kulturális és általános emberi elmaradottsággal azonosítják. A fejletlenséget sokan egyszerűen szellemi alacsonyabbrendűségnek tartják. Mások meghökkentő magabiztossággal lustasággal, nemtörődömséggel és tunyasággal vádolják az elmaradt népeket a bajok miatt. A lenézésnél jobbik eset, ha — főleg az utóbbi két évtizedben a világsajtó által közzétett tények hatása alatt — sajnálkozunk. Mit is lehetne mást tenni, mikor a televízió azokat a kis vízhasú keletázsiaiakat mutogatja? A részvét azonban gyakran kimerül

a szomorú tények megváltoztathatatlanságának konstatálásában.

Ennek a tanulmánynak programja a harmadik világ megértésének elősegítése és azoknak a lehetőségeknek jelzése, amelyek döntően hozzájárulhatnak a megoldáshoz, s amelyek nélkül valószínűleg nincs is megoldás. Szándéka a tárgyilagos tanúságtétel amellett, hogy a szegényebb nemzetek megsegítésének van értelme, éspedig keresztény értelme.

Az egészséges beállítottság — távlatok

Mindenekelőtt elfogulatlan álláspont megszerzésére kell törekednünk. a) Emlékezzünk, hogy ezek közül a népek közül soknak szervezett közösségi élete és magas kultúrája volt akkor, mikor még mi európaiak „ücsörögtünk a fán". (Mért lenne különben pl. még nálunk magyaroknál is közmondásos a „keleti bölcsesség"?) Sőt mi több, egyes civilizációkat, pl. az inkákét, mi európaiak tettük tönkre. Aztán ne feledjük: ők személy szerint épp oly kevéssé tehetnek elmaradottságukról, mint ahogy nekünk sem személyes érdemünk Newton vagy Mozart életműve. b) Tudatosítsuk, hogy ezeknek a népeknek komoly esélyük lehet a nemzetközi életben nemcsak a létjogosultság elérésére, hanem az ország különleges adottságainak megfelelően bizonyos monopólium megszerzésére is. Elég Japán előretörésére gondolnunk a finommechanika és elektrotechnika területén. De éppúgy elképzelhető, hogy egy-egy nép a modern ipari és konzumtársadalom életformájába a mieinknél sokkal magasabb humánus értékeket tud majd átmenteni. c) Vessünk számot a fejlődő országoktól való politikai függőségünkkel, főleg a világközvélemény kialakulása és a nemzetközi fórumokon való képviselet terén. Különösen érezhető befolyásuk az ENSz döntéseiben. d) Lélekben készüljünk elő elszenvedendő vereségekre. Az, ami már megindult a sport (rövid- és hosszútávfutás) területén, az élet más vonatkozásaiban sem fog sokáig váratni magára. Fokozatosan meg fog szűnni a fehér faj és az Európa/Északamerika hordta civilizáció uralkodó helyzete. Emiatt persze csak az esik apatikus hangulatba, aki rasszista vagy kultúrsoviniszta és akinek nincs még fekete vagy sárga vagy barna barátja. Hisz nem a fejlettebb országok hanyatlásáról, hanem az eddig fejletlen országok meggyorsult fejlődéséről van szó; nem a bátya gyengül, hanem a kisöccs emberesedik. Az idősebbnek ezután természetesen osztoznia kell majd az elsőségen.

Mindez a meggondolás rendszerint nem okoz nehézséget elméleti síkon, míg a problémákkal való gyakorlati szembenézésre nem kerül sor. Azonban hány lelkes, segítőkész fiatal ábrándul ki humanitárius ideáljaiból, mikor egy-egy kevésbé fejlett országba megérkezvén érintkezésbe kerül a mérhetetlen piszokkal, tudatlansággal, nemtörődömséggel, babonával, a gyöngébbek iránti kegyetlenséggel, s másrészt megütközve tapasztalja, milyen kényelmesek, kedélyesek, sok esetben vígak és gondtalanok a bennszülöttek! Ők nem idegeskednek, nem izgatják magukat, nem szenvednek menedzser-betegségben. Nem kézenfekvő-e tehát arra következtetni, hogy ezek az

emberek anyagi korlátozottságukban és szellemi egyszerűségükben boldogabbak vagy legalábbis elégedettebbek, mint a civilizált világ? Mért tesszük hát őket szerencsétlenné a civilizáció áldásaival? — Ezt a kérdést már megválaszoltuk bizonyos szempontból, mikor leszögeztük, hogy az elmaradt népek saját maguk óhajtják a fejlődést. Az életnek olyan világos, az emberi természetbe vésett törvénye: „hajtsd uralmad alá a földet!", s annyira magától értetődő, hogy jobb enni, mint éhezni, hogy számukra a „jólét vagy boldogság" dilemma nem létezik. Persze a legszegényebb, legegyszerűbb ember is lehet boldog. Az életnek van egy olyan síkja — a lelki —, amely függetleníthető az anyagi javak és a szellemi értékek síkjától. Mindenkinek saját kulcsa van a boldogsághoz. Tehát részünkről segítésről, a fejlődés szempontjából lényeges segítésről van szó, de nem többről. Nem megváltásról! Az az éhező, primitív törzs, amely az ENSz élelemsegélyében (World Food Programme) részesül, anyagiakban gyarapodott ugyan, s ha a segély elég bőséges, szellemi fejlődéshez szükséges potenciát is nyert, de a húskonzervek és a tejporszállítmány megérkezése által még nem lett fejlettebb. A fejlődés mértékét csak azért fejezzük ki rendszerint az anyagi jólétet visszatükröző számokban, mert a gazdasági siker, a fizikai gyarapodás mérhető legegyszerűbben, s mert a jólét bizonyos fokig indikátora a szellemi fejlettségnek. A fejlődés ugyanis nem más, mint anyagi és szellemi igények növekvő kielégítése, amelyben az igények a kielégítéssel járó mennyiségi és minőségi változás útján újabb dimenzióba nőnek. Ez egyszerűen az élet törvénye. Következésképp elősegítése pozitívum, érték.

Hadd vetünk fel még két fontos szempontot: a) A fizikailag egységesedő világban a függőség kölcsönös. Az elmaradt országok katasztrófái világégéshez vezethetnek, a növekvő szintkülönbség súlyos zavarok oka lehet. Ezért a fejlődési segítség közvetve a fejlettebb országoknak is létkérdés. A szennyeződés, a járványok sem ismernek országhatárokat. Történelmi tanulságokból okulva látnunk kell: a harmadik világ képviselőinek megvan a lehetőségük a fejlett világ különböző hatalmi tömbjeinek egymás ellen való kijátszására. A fejlett világ, bármilyen erősnek érzi is magát, korunkban már megváltoztathatatlanul függ a fejletlenebb világtól. Sajnos a közvélemény még nem veszi komolyan ezeket az érveket, mert nem gondolja át szigorú következetességgel függőségi helyzetünket mindaddig, míg kellemetlen hatásait, mint pl. a repülőgépen becipelt kolerajárványt saját bőrén nem tapasztalja. Pedig ami a jelenben fontos, az utódainknak létkérdés lesz. — b) Segítenünk erkölcsi kötelesség is — elsősorban azért, hogy helyrehozzuk, amit a történelem elrontott. A harmadik világ akkor billent ki egyensúlyából, mikor érintkezésbe került a tudomány és a technika vívmányaival; akkor lesz elégedetlen, s kezd háborogni, mikor az anyagi javak egyenlőtlen megoszlását látja. De azért is, mert a „szeresd felebarátodat, mint önmagadat!" parancs ebben a segítségben kell hogy megtalálja legszélesebb alkalmazását. Keresztény módon úgy is mondhatnánk: kötelességünk segíteni, mert mind-

nyájan testvérek vagyunk Krisztusban.

Az éppen megsejtetett távlatok fényében elsőrendű feladatunk a világarányú öntudat és lelkiismeret kifejlesztése és személy szerinti elsajátítása. Természetesen mindenkinek a saját inge esik a legközelebb, de ezen túl be kell idegeznünk a világviszonylatban való gondolkodást és részt kell vennünk egy világjólétre irányuló politika érvényrejuttatásában. A többség alkotó részvétele itt sajnos még hiányzik.

A fejlődés előmozdítása

Az elmaradott országok fejlődésének legjobb iskolája az üzleti kapcsolatok szorosabbá tétele lenne, mert ez önműködően ösztönöz versenyképesebb, tehát nívósabb teljesítményekre. E kapcsolatok azonban az elmaradott népeknek csak elenyésző százalékát érintik. Ezenkívül a fejlődő országok ipara még oly gyenge, mezőgazdasági termékeik minősége oly kevéssé versenyképes, hogy az élet nyers iskolája, a piac, a verseny inkább tönkretenné, mint erősítené őket. További nehézség, hogy ezekben az országokban éppen a modern értelemben vett üzleti érzékkel és szervező tehetséggel megáldott réteg hiányzik. A fejlődéshez tehát segítségre, anyagi és szellemi támogatásra van szükség.

Ilyen támogatás tulajdonképp csak az ötvenes évek óta létezik. Hozzáfűzhetjük: elsősorban érdekből. Az erősebb országok politikai-gazdasági érdekszférájuk megőrzésére vagy bővítésére törekedve kénytelenek voltak az újonnan függetlenedett, nyersanyagot és előbb-utóbb piacot is jelentő országok kegyeinek elnyerésére törekedni. Egymással versengve kötelezték el magukat segélynyújtásra. A harmadik világ a segélyek egy részét élelmiszer behozatalára használta fenyegető éhínségek elkerülése, vagy a gyenge tápértékű élelmezés följavítása érdekében. A segélyösszegek másik része a befektetés céljaira maradt: árucikkek behozatala (gépek, vegyszerek, műtrágya), közérdekű létesítmények (utak, gátak, vasutak, kikötők, hírszolgálati berendezések). A „zöld forradalom" bebizonyította, hogy tervszerű öntözéssel és vegyszerek alkalmazásával a rizshozam kétszeresen, háromszorosan emelhető. Emberi vonalon is bizonyos csereforgalom bonyolódott le. 1968-ban a fejlett országoknak százezernél több szakembere dolgozott a harmadik világban, míg az elmaradott országokból 80 000 fiatal vagy felelős pozíciót betöltő személy került fejlettebb országba kiképzésre vagy továbbképzésre.

A segélynyújtás elsősorban bilaterális, tehát két állam közti egyezményen alapuló kapcsolatok formájában történt. A multilaterális, azaz nemzetközi segély tulajdonképp csak a hatvanas évek óta létezik. Ez a segélynyújtás fejlettebb formája. Megszervezése körülményesebb ugyan, de komoly előnyöket nyújt. Megszünteti a segélyezett állam közvetlen függőségét, továbbá azt a kellemetlen lélektani viszonyt, amely minden jótékonykodás nehézsége. Lehetővé teszi a segélyek koordinálását és igazságosabb elosztását. Végül könnyebbé válik olyan feladatok megoldása, amelyekhez mindenképp több ország együttműködése szükséges. A multilaterális segélyek integráló hatása kétségbevonhatatlan.

Bár az elmúlt húsz év mérlege kétségtelenül pozitív, mind a segélyezésben, mind a segély felhasználásában komoly hibák történtek. A segélyt nyújtó országok saját politikai vagy kereskedelmi előnyüket igyekeztek biztosítani. A segélyt fogadó országok vezető rétegei pedig politikai vonalvezetésüket igazoló látványos ipari létesítmények biztosítását óhajtották. Általában a fejlődést mindkét részről úgy értelmezték, mint az ipari forradalom gyors megismétlését. Esztendők tapasztalatára volt szükség, hogy a figyelem a földből élő széles tömegekre és az élet minden vonatkozásában a fejlődés emberi momentumaira terelődjék. Az új gyár új gépei ui. elromlanak, ha nem hozzáértő kezeli őket; megjavíthatatlanok, ha nincs aki meg tudná rendelni az

alkatrészeket. Gazdaságos fölhasználásuk lehetetlen, ha nincs aki a költségeket figyelemmel kísérné. Hiábavaló a legelsőbbrendű vetőmag szétosztása is, ha az nem párosul kellő oktatással a vetés idejét, módját, a növény ápolását illetőleg. A műtrágya hatása meg egyenesen káros, ha helytelen mennyiségben adagolják. — A kiküldött szakembereknek rendszerint csak minimális vagy annál is kevesebb ismeretei voltak a megsegítendő országok emberi viszonyairól. Következésképp általában túlbecsülték a teljesítőképességet, nagyigényű terveket szerkesztettek, amelyek technikailag is, emberi vonalon is csak fiaskóhoz vezethettek. Naív és sablonos projektumokkal a legnagyobb baklövéseket követtük el.

A kevésbé örvendetes tapasztalatok a hatvanas évek végén megrendítették a hitet a fejlődés gyors elérésének lehetőségében. Ehhez járult még, hogy a segélynyújtó hatalmak nem találták meg politikai számításukat, mert pártfogoltjaik makacsul, s szinte en bloc vonakodtak politikai hálát tanúsítani; azaz a gazdasági segély elfogadása ellenére is ragaszkodtak politikai függetlenségük megőrzéséhez. Kelet és Nyugat segélye a harmadik világ felé az abszolút számokat tekintve nem esett ugyan vissza, de a segély növekedése csökkent, ami a kétely és a tanácstalanság jele. A krízis hatása alatt a segélynyújtás jelenleg minőségi változásokon megy át.

Talán ez az alkalmas pillanat arra, hogy röviden mi is levonjuk a múlt tanulságait. Milyen legyen a hathatós segély?

A kínai mondás azt tanácsolja: „ne halat adj a szegény embernek, hanem tanítsd meg halászni!" Nem arról van szó tehát, hogy az elmaradt, szegény népeket nagylelkű alamizsnaosztogatással tétlenségre szoktassuk. A kenyéradomány csak arra való, hogy életet mentsen, s hogy fizikai erőt szolgáltasson a munkához. Ez a segély első lépése, amit a munkaerő képzésére, a tudás gyarapítására irányuló további segélynek kell követnie. A harmadik világ számára a tréning a fontos (ha ezt maguk gyakran nem is látják be). Az önsegély, ill. annak megszervezése — akár közvetlen anyagi támogatás nélkül is — hosszú távon a legjobb segély, mert egy életre szól. — Továbbá: míg nem tudjuk garantálni a modern technikai eszközök folyamatos szállítását és szakszerű kezelését, nem értékesebb-e megtanítani a harmadik világ-beli embert arra, miként lehetne egy pár jó ötlettel és következetességgel a saját erejéből, a saját világából többet kihozni?

A második fontos szempont: a fejlődés organikus volta. Egy országot csak egészében lehet egészségesen és tartósan fejleszteni. A súlypont természetesen az adottságoktól függ. A földműves réteg fejlődését azonban semmiképp sem szabad elhanyagolni, mert ez a réteg a népesség túlnyomó többségét teszi ki. Egy szektor intenzív kiemelése és fejlesztése kétséges eredményekhez vezet. Vegyük példának az iskolaügyet! Egy analfabéta társadalomban az iskola félreérthetetlenül új életforma felé irányítja a fiatal életeket. Ha aztán az iskolavégzett gyereket nem várja megfelelő munkahely, mint ahogy nem is várhatja, mert a hagyományos életforma nem változott, akkor csalódott, esetleg elégedetlen réteg termelődött csak ki. Az iskolázás csak elidegenített a hagyományos élet- és gondolkozásmódtól, éket vert a nemzedékek közé. Mennyivel fonákabb a helyzet a túlzott iparosításnál!

A helyes segélynyújtás további fontos követelménye, hogy csak annyit segítsünk, amennyi szükséges. A gyámkodás csupán ellenszenvet táplál.

Ne kíséreljük meg az európai kultúrát rákényszeríteni a keleti vagy trópusi emberre! Bizonyos alapértékek átvétele úgyis a munkamódszer, a tanulmányi rendszer, a célkitűzések elfogadásával jár, sőt annak előfeltétele. Rövidlátásról, az adottságok végzetes félreismeréséről tanúskodnék viszont, ha életformánkat egészében akarnánk rákényszeríteni a fejlődő országok emberére.

Tartsuk szem előtt azt is, hogy a fejlődés, mint minden változás, természetszerűleg nehézségekkel jár, időt és türelmet igényel. A statisztikai adatok csalókák. Nem ítélhetjük meg a haladás mértékét csupán gazdasági alapon, számításon kívül hagyva az emberi tényezőt. Vajon nem hosszabb-e az út a hegyi pásztor kunyhójától egy húszezres város albérletéig, mint a húszezres városból valamelyik világvárosba? Az első összehasonlíthatatlanul több szorongással, nagyobb elhatározással, több veszéllyel és töréssel jár, magyarul: lényegbevágóbb emberi változást, tehát több időt igényel. El kell fogadnunk, hogy a tanulás hibákon, anyagi veszteségeken, kísérletezéseken át történik. A segítőkészségnek tehát tapintattal, türelemmel és megértéssel kell párosulnia, ha eredményes akar lenni. Nem szabad túlzott követelményekkel elvenni az önbizalmat. A fejlődéshez mindenekelőtt a vágy fölkeltése és a sikerbe vetett hit szükséges.

Legfontosabb lehetőség az eddigi erőfeszítések folytatása mellett a szellemi értékek átvitelének fokozása, hordozójának, az embernek nagyobb méretű bevetése által. A tőke, a technológia mellett emberi értékeket kell szélesebb alapokon mozgósítanunk. Ha fölülről nem értük el a kívánt eredményt, nem kézenfekvő-e széles (paraszti) rétegek megmozgatásának megkísérlése alulról, a tudomány alapvető, egyszerű, közvetlen hasznot hajtó gyakorlati, hétköznapi alkalmazásával? Ezzel nem azt akarjuk állítani, hogy a népek keveredése, különböző világképek, ízlések, igények és stílusok találkozása nem fog időnkint nehézségbe ütközni. Tény azonban, hogy a fejlődés nem történhet elszigeteltségben. Tény, hogy az eddigi tapasztalatok — a harmadik világ diákjai a fejlettebb országok egyetemein és a fejlettebb országok szakemberei a harmadik világban — biztató jelek ezen útirány további követésére. A szakerők nagyobbméretű kiküldése lehetővé tenné a harmadik világ számára a modern gondolkodás megismerését, s ugyanakkor növelné a fejlettebb országokban a harmadik világ életének és nehézségeinek megértését, az igények és szükségletek fölmérését. Személyes engagement-t és példát követel, amelynek hatása nevelő. A siker nem függ komoly szervezési teljesítményektől, amiben a harmadik világ rendkívül gyenge. Korrupcióra nem ad lehetőséget. S végül az embereket a saját környezetükben neveli anélkül, hogy kitépnék őket megszokott életükből. A kis projektumok, főleg a mezőgazdasági termelő módszerek és az egészségügyi nevelés (higiénia) területén, lehetővé teszik, hogy a harmadik világbeli ember több és jobb minőségű rizst termeljen, lássa, hogyan lesznek egészségesebbek gyermekei, átsétáljon az újonnan és szilárdabban megépített hídon, s

ugyanakkor megmaradjon életformájában.

Tehát röviden: Intenzívebb fejlődési segélyre van szükség. Mennyiségi értelemben: több kenyér, több gép, több pénz, több szaktanács; és főleg minőségi értelemben: szellemi értékek tolmácsolása sokszoros és mélyebb emberi kapcsolatok útján. Ebből adódik programunk is: nyíltság e világ felé, készség a kölcsönös függőség tudatos elviselésére, sőt egyenlőségen és igazságon alapuló alakítására, valamint áldozatkészség a segélynyújtásra.

A segélynyújtás kerete az utóbbi két évtizedben kibővült. Ma már nemcsak egyes államok adnak anyagi támogatást és küldenek ki szakerőket, hanem nagyobb magánvállalatok, nemzetközi szervezetek, élükön az ENSzszel, magánegyletek, felekezeti csoportosulások is. Francia és amerikai katonaköteles, diplomás fiatalok szolgálati idejük alatt állami költségen működhetnek elmaradt országokban. Az ENSz éppen 1970-ben, fennállása 25. évfordulóján határozta el a fejlődési segély erőteljesebb támogatását és bőkezűbb szervezését. A fejlődési segítség lehetőségei egészen a misszióig terjednek, amelyek modern, gyakorlati, keresztény élettanúsággal térítő és általánosan becsült formájukban is a személyiség teljes bedobását követelik meg.

Bár a segítés formája egyre sokrétűbb, forrásai a megoldandó feladatokhoz képest még nagyon gyengék. Pedig mindenkinek van lehetősége állami, felekezeti vagy nemzetközi segélyszervek számlájára postázni a havonta erre szánt összeget. Az anyagiak hiánya miatt ütközik az emberi erők kiküldése egyelőre még komoly nehézségekbe, noha kellő bátorsággal és érdeklődéssel teli fiatal lenne elég.

A vallás szerepe

Az ínség és az elmaradottság tudata a fejletlenebb országokat a gazdasági haladás siettetésére kényszeríti. Ugyanakkor az élet más területei, a politika, társadalom és kultúra, valamint az általános emberi vonal nem tudnak a gazdasági-technológiai fejlődéssel lépést tartani. A diszharmónia következménye nagy összevisszaság. A modernizmus betörése komoly veszély és alapvető elvi nehézség az elmaradott népek hitére, erkölcsi rendjére és öntudatára nézve. A tradicionális élet értékrendjének féltése, a megszokotthoz, sajáthoz való érzelmi kötődés — ami legalább olyan komolyan veendő tényező, mint bármely gazdaságpolitikai érv — belső ellenállást kelt. S mivel a belső, a végső értékek végvára a vallás, a probléma a következő alternatívában éleződik ki: vallás elmaradottságban, vagy fejlődés vallás nélkül. Ez az alternatíva azonban hamis. A vallásra a fejlődés folyamán szükség van, mert egy alapvető értékrend létezése döntően segíti elő a változások válságának átvészelését.

De van az éremnek egy másik oldala is. Változás idején az erkölcsi elvek is válságba jutnak, hisz az ember az új és szokatlan helyzetek szemszögéből

rendszerint megkérdőjelezi régi elveit. A harmadik világban ez a konfrontáció egészen széles frontokon történik. Hogyan fog tudni a primitív vallásosság megfelelni a modern élet kérdéseire? Tovább megyünk: hogyan lesz ez a primitív vallásosság abban a helyzetben, hogy a fejlődésnek kedvező alapot nyújtson? Bizonyos elvek nélkülözhetetlenek még a gazdasági gépezet működéséhez is. Képesek lesznek-e a harmadik világ vallásai ilyenek általános elfogadtatására?

A keresztény szellem bizonyos mértékig bebizonyította, hogy a Galilei-história ellenére képes a technológia segítségére lenni. De a fejlődő országoknak csak kis része keresztény, s a gyengébb vallások, mint pl. az animizmus és konfucianizmus aligha képesek erre. Gyengeségük bizonyítéka az izlám és a kereszténység térfoglalása e vallások területén. Azonban az izlám és a kereszténység sincs handicap nélkül. Az izlámnak még hiányzanak Teilhardhoz hasonlítható gondolkodói és az igazi aggiornamento még nem indult meg benne. S ez nehéz is lesz, mert igen erős a konzervatív (fanatikus) irányzat. A kereszténység pedig néhány országban még mindig összefüggésbe hozható a feudális, maradi rendszerrel. Azonkívül eddig még nem hozott szociális megoldást. — Azok a vallások, amelyek nem tudnak megfelelni a modern élet kérdéseire, idővel valószínűleg fölszívódnak a modernizmussal terjedő materializmusban és a többi, erősebb vallásban. Bármint történjék is azonban, az erősebb és gyengébb vallásoknak egyaránt csak akkor van lehetőségük a megmaradásra és ezzel integráló pozitív funkciójuk betöltésére, ha idejében levetkőzik azt a primitívséget, ami napjainkban még jellemzi őket. Ennek elősegítése, egy modern, nem agresszív, de aktív, érett világnézet közvetítése komoly feladat. Ez a hosszútávú fejlődési segítség.

Ladányi László

KIS NEMZETEK MISSZIÓKBAN

Egy misszionárius mindenképpen tökéletlen lény. Nemcsak az áteredő bűn miatt, napi emberi hibái miatt. Hanem mert idegen. Tudhatja a nyelvet kiválóan, teljesen hasonulhatott szokásokhoz, koszthoz, udvariassági formákhoz, még érzésekhez is — és mégis: ő az idegen pap vagy testvér. A nyelvet sose fogja annyira tudni, mint a ‚bennszülöttek', akik anyjuk ölén tanulták: itt-ott egy-egy ritka kifejezésre bukkan, amit nem ért. A szokásokat és gondolkozásmódot magáévá tehette — de a temperamentumot teljesen átalakítani nem lehet. Ha ebbe belenyugszik, ha nem vési, gyalulja magát egy életen át, ha elveszti az első napi lelkesedést, akkor már nem misszionárius: csak egy pap idegen országban.

Vannak persze akik a nyelvet sem tanulták meg. Van akinek nincs nyelvekre tehetsége. Van aki jól beszél, de nem volt képes az írást megtanulni. Ha valaki olvasni nem tud, a nép életéről, történetéről, kultúrájáról édeskeveset fog tudni. Van aki oly erős természet, hogy képtelen adaptálódni. Pl. Keleten türelmetlennek lenni megbocsáthatatlan társadalmi bűn. Nyugatiak mindig türelmetlenek. Hong Kongban, ha az emberek sorba állva várnak az autóbuszra, megesik, hogy valaki előre tolakszik; senki sem szól semmit. Ha valaki méltatlankodását fejezi ki, az biztosan európai. Angyali türelem nem nyugati virtus. Viszont Keleten az emberek udvariasak, de nem szókimondók. Valakinek a szemébe nem-et mondani megalázó. ‚Igen' persze sokféle van, és finom érzéket kell kifejleszteni, hogy az ember sejtse, melyik ‚igen' igen, melyik nem. Ezek csak kis példák a különbségek illusztrációjára.

És mégis láttam olyan idegen papot, aki már idős korában jött, a nyelvet csak darabosan beszélte, sokat itt nem változott: mégis becsülték, szerették és holta után is emlegették. A titka az volt, hogy a szíve itt volt. És ez nagy titok. A szív nem látható, de az emberek megérzik, kiérzik. A szív nem érzelmeket jelent. Hanem mélységes, őszinte nagyrabecsülést még egyszerű emberekkel szemben is, és őszinte becsülését egy olyan életmódnak és kultúrának, amely más, mint amihez gyerekkorában a misszionárius szokva volt. Ha ez nincs, kitűnő nyelvtudás, külső adaptáció nem sokat jelent.

Amit itt mondok, azt jelenti, hogy a misszionáriusnak ott ahol van és ahol dolgozik, otthon kell magát éreznie. Igaz, mindig idegennek fogják nézni. A helyi papok még inkább, mint a hívek. „Ez a külföldi akarja nekünk megmondani, hogy mit csináljunk?" — ki ne gondolkozna így ösztönösen? Ki nem mondják, mert az emberek civilizáltak. De nem lehet, hogy ne gondolják. Ha ezen valaki megsértődik, akkor baj van. Ezt, hogy az ember nem itt született, hogy a bőrszíne is más, el kell fogadni, azt mondanám: alázattal, megértéssel. Gellérttel az ősmagyarok jól elbántak; utána szentnek tiszteltek. Mi nem vagyunk szentek. De ebből tanulni lehet.

De nem ezt akartam mondani. Hanem hogy egy misszionárius otthona ott van, ahol van. Lesz talán aki megütődik, ha azt mondom: ott a hazája, ahol van. A zsinati végzések, ha jól emlékszem, azt mondják: az a második hazája. Én úgy gondolnám, első. Ezt meg kell magyarázni. A magyarázat egyszerű: az egyiket az ember születéssel kapta, a másikat küldetéssel. Mindkettő felülről jön, Istentől jön. De a második egy különös küldetés, misszió Isten országában. Az első adatott. Senki sem kérdezte, hol akarsz születni. A második más. Ott te ajánlottad magad, egy életre, hogy ‚mindenkinek mindene' légy. Nem lehet mindenkinek mindene lenni: akkor az ember senkinek semmije. Ezt az országot, ezt a kultúrát, ezt a népet Isten adta, és én tudatosan elfogadtam — nem azt kell-e mondani, hogy ez az első?

Ez nem jelenti azt, hogy a régebbi haza eltűnik a horizonról. A gyerekkori benyomások annyira mélyen élnek, hogy nem tűnhetnek el. A kérdés

csak az, mi van a szívben az első helyen. Ez pedig Hitből jön. És ami hitből jön, az az első, annak kell az első helyet adni.

Mint mondtam, nem mindenki, nem is minden misszionárius fogja ezt a ‚teóriát' elfogadni. De ha igaz — és annyi benne bizonyára igaz, hogy azt a népet és kultúrát, ahová az Egyház missziója küldött, mélységesen becsülni kell —, akkor a kis országokból jövő misszionáriusok előnyben vannak. Vannak a nagy országoknak is előnyeik: több a jótevőjük, több a pénzük, többet tudnak tenni. Ezek nagy előnyök. Sokkal többre is becsülik a hatalmas országok polgárait. Körülük, érthetően, némi nimbusz van.

Azok, akik kis országból jöttek, másképp állnak. Pénzük kevés. Szegények. Ami nem mindig jelent hátrányt. Nem tűnnek fel politikai nimbusszal a hátuk mögött. Az emberek megkérdezik, hol is van az az ország, — aztán elfelejtik. És ez a kis ország előnye. Hogy az embert könnyebben elfogadják, mert mikor látják, nem gondolnak arra a hírre, ami talán aznap reggel volt az újságban a nagyhatalomról. A kis országból jövő misszionárius könnyebben jelenik meg úgy, mint az Egyház, a Krisztus küldöttje, és semmi más.

Magának a misszionáriusnak is könnyebb. Kis ország lakói könnyebben tanulnak idegen nyelveket. Nagyhatalom polgárai sose érezték ennek szükségét. Még most is, ott ahol dolgoznak, angolul vagy franciául, az anyanyelvükön beszélnek. Kis országból jövők kevésbé büszkék, kevésbé vannak tele az őshaza dicsőségével. Könnyebben elfelejthetik és elfelejtethetik, hogy idegenek. Ha emlegetnék a hazai dolgokat, az emberek nem tudnák, miről beszélnek. Egy kis ország misszionáriusa Krisztus követségében jár, minden politikai mellékhang nélkül. Ő könnyebben adja egész szívét a népnek, akik közt Krisztust hirdeti.

+

A magyar misszionárius gondolatainak függelékeként mint érdekességet hozunk itt egy régi közleményt, amellyel a század első felében Franciaországban „toboroztak" a misszióba. Elgondolkoztató, mennyire az ifjúság hősiesség-igényére alapozza hívogatását az ismeretlen szerző:

Jöjjetek . . . !
Nincs fizetés,
nincs kezelés,
nincs vakáció,
nincs visszalépés,
nincs nyugdíj;

Hanem ellenkezőleg:
sok kemény munka,
vígasztalások — talán,
csalódások — bizonyosan,
betegségek — gyakran,
erőszakos vagy obskúrus halál
és egy sírhant ismeretlen földön.
Jöjjetek . . . !

Nemeshegyi Péter

KRISZTUS KERESZTJE

Nagypénteken írom e sorokat, Vietnamban, a dalati nagyszemináriumban. Épp véget ért a délutáni szertartás. Százhatvan vietnami szeminarista térdelt Krisztus keresztje előtt. Énekük, az ősi gregorián kantus és a bús vietnami dallamok, mint érckórus zengett a nagy kápolnában. A fehérre meszelt falakon még ott sötétlettek a lövedékek nyomai: tavaly csapódtak be oda, amikor egy napra a harc középpontjába keveredett a szeminárium épülete. Szinte mindegyik szeminaristának van háborús halottja a családban: apa, testvér. Isten tudja, hogy rájuk is milyen jövő vár. De ott térdeltek mind Krisztus keresztje előtt. El nem húzza őket onnan senki sem. „Ave crux, spes unica!" Magyarország is tapasztalt sok keresztet, háborúságot ezer éven át. Ilyen népnek értenie kell Krisztus keresztjét, hogy élni tudjon. Létkérdés ez neki. Nyissuk hát fel a Szentírást és járuljunk oda mégegyszer Jézus keresztjének iskolájához.

Sokszor hallunk nagypénteki prédikációkban a keresztre feszített Jézus hét szent szaváról. És valóban, ha a négy evangelista elbeszéléseit összevetjük, Jézus hét szavát találjuk megörökítve. De egyik evangelistánál sem találjuk meg valamennyit: egyik egyet idéz, egy másik hármat, egy másik megint hármat. És ez nem véletlen. Az evangelisták mind a maguk módján rajzolták meg számunkra az Úr halálát. Itt éri el csúcspontját mind a négy evangélium. Márk és Máté, aztán Lukács, végül pedig János. Három kép, tele valósággal, mély teológiával és mélységes titokkal. Szemléljük, értsük.

A Márk és Máté rajzolta kép sötét. Két szavát, vagy jobban mondva csak egy szavát őrizték meg számunkra Jézusnak — mert a második nem „szó", hanem csak artikulálatlan halálkiáltás. És ez az egy szó is rettenetes: „Istenem, Istenem, mért hagytál el?" Minden sötét itt: nemcsak az égboltozat és a föld, hanem még Jézus alakja is. Odaszögezve a kínzófához, körülvéve gúnyolódó nagyuraktól és csőcseléktől, erőtlenül, elhagyottan, megvetetten, egyedül. És az Isten, akit oly bizalommal hívott Atyjának, akit oly hűséggel szolgált, még ez az Isten is elhagyta. Nem veszi le a keresztről, nem szabadítja meg a gyalázatos haláltól, hallgat mélységesen. Még Jézus szívében sem világít csendes fényével. Nincs itt kiváltság, titkos vigasztalás: Jézus beleomlik a mi sötét halálunkba.

Hogy ezt a megrendítő képet felfoghassuk, az evangélium egészét kell megérteni. Különösen Márk, akinek mélysége Jánoséval vetélkedik, adja kezünkbe a kulcsot. Márk evangéliumának első szava: „Isten Fia, Jézus Krisztus evangéliuma." És az egész evangélium célja megértetni velünk, hogy ez mit jelent. Jézus tanítványai egy-egy csoda láttán megvallják: „Te vagy a Krisztus!" Még az ördöngösök is elkiáltják magukat: „Te vagy az

Isten Fia!" De Jézus csendet parancsol nekik. Ne mondják, ne hirdessék. Még nem szabad kiejteni ezt a vallomást, mert csak félreértésre vezetne. Csupán szóval megmagyarázni lehetetlen, mit jelent ez: „Isten Fia". Tett kell ahhoz. És Jézus kezdi mondogatni tanítványainak: „Felmegyünk Jeruzsálembe és az emberfiát kiszolgáltatják a főpapoknak, farizeusoknak, írástudóknak, elítélik, megcsúfolják, megostorozzák, keresztre feszítik." De akárhányszor is mondja ezt, a válasz mindig csak teljes megnemértés. Péter emberi fővel ki akarja beszélni Jézusból ezt a gondolatot, Zebedeus fiai miniszteri széket kérnek, a többiek meg vannak dermedve és kérdezni sem mernek. És amikor Jézus aztán tényleg nekiindul Jeruzsálemnek meghalni, akkor elhagyni sem merik, követni is félnek, és végül is félve, rettegve, akarva, nem-akarva, ott somfordálnak mögötte az úton. Aztán eljön az óra. Jézust elfogják, a tanítványok elfutnak, a tömeg nem mozdul, az Isten hallgat. Jézus ott áll összeverve, megkötözve bírái előtt. És ekkor, ekkor végre először ejti ki a szót ünnepélyesen, hivatalosan, a zsidó nép legfelső hatósága előtt: „Te vagy-e a Krisztus, az áldott Isten fia?" „Én vagyok." Ott zeng ebben a szóban a mózesi kinyilatkoztatás hatalmas szava: „‚V a g y o k', ez az én nevem!" Nem erőben és hatalomban, hanem teljes gyöngeségben és kiszolgáltatottságban mondhatja ki Jézus először: Igen, én vagyok a ‚Vagyok', én vagyok az Isten egyszülött Fia. Ilyen az Isten és ilyen az ő Fia. Emellett a kinyilatkoztatás mellett eltörpül minden más szó. Nem hatalom fitogtatása nyilatkoztatja ki a Végtelent. A végtelen erő csak végtelen gyengeségben, a végtelen hatalom csak teljes kiszolgáltatottságban, a végtelen élet csak keserves halálban, a végtelen Úr csak rabszolga sorsában tárja ki nekünk lényegét. Mert lényege a szeretet. Ez az Isten Fia, mert ilyen az Isten: önmagát adó, kiüresítő, elfelejtő, bolond szeretet.

Ezt mondja nekünk Jézus keresztje. És Márk megsejteti velünk, Most már nem a hallgatag Jézus szavaival, hanem csodálatos módon a főpapok gúnyszaván keresztül: „Másokat megmentett. Saját magát nem képes megmenteni. Ha ő a Krisztus, Izrael királya, szálljon le a keresztről. Akkor majd hiszünk neki." És Máté hozzáfűzi: „Hiszen Isten Fiának mondta magát." Mily balgaság! Aki másokat meg tudott menteni, aki leprásokat gyógyított egy szavával, viharoknak parancsolt és holtakat támasztott fel, bizony össze tudta volna hajlítani a keresztgerendát és kitépni a szögeket, hogy leszálljon és pozdorjává zúzza ellenségeit. De épp ha ezt tette volna, akkor nem nyilatkoztatta volna ki nekünk az Istent. Mert az Isten szeretet és szeretni annyi mint nem a magunkét keresni, nem magunkat menteni, hanem a mások helyzetét magunkra venni, átölelni, átszenvedni, kivételezés nélkül, véges-végig, a keserű végig. Csak úgy, hogy magát nem „menti meg", tud Jézus megmenteni minket. Mert végigélt egy emberéletet, mely kezdettől végig csupa szeretet. „Ez az én édes Fiam, akiben nekem kedvem telik." Az Atya már csak rajta keresztül képes nézni az embert. „Ezek az én fiaim, akikért édes Fiam odaadta mindenét." A főpapok nem tudták, de szavuk

prófétai szó volt, mint Kaifásé: igen, Jézus másokat — minket, minden embert mentett meg: megmentett épp azáltal, hogy saját magát nem mentette meg. Ime, ez az Isten Fia, ilyen az Isten. Bach, a mélyhitű keresztény, jól megértette ezt: Máté-passiójában a szavak: „Isten Fiának mondta magát", fönséges hitvallás uniszónójában zengenek.

Amikor aztán Jézus elhagyottan, szomjúságtól és fuldoklástól kínzottan, szörnyű halálkiáltással „kiadja lelkét", akkor, igen, akkor jön a két nagy jel, a kétértelmű jel Izrael felé: kettéhasad a szentély függönye, az Ószövetségnek vége, vége az ároni papságnak, de egyben a zsidók számára is megnyílt Krisztusban a bejárás közvetlenül Isten színe elé; és az egyértelmű jel a pogány világ felé: a római százados, „látva, hogy így halt meg", elkiáltja magát: „Valóban, ez az ember az Isten Fia volt!" Márk és az egész ősegyház hitvallása visszhangzik e szóban: igen, ő, aki nem azért jött, hogy szolgálják, hanem hogy szolgáljon, ő, akinnek az élete és halála gyengeség volt és balgaság, ő az élő Isten Fia és a mi megváltónk és üdvözítőnk. Mert az Isten gyengesége erősebb minden erőnél és az Isten balgasága bölcsebb minden bölcsességnél. És az a „Lélek", melyet Jézus kilehelt a kereszten, viharrá válik és zúgásával betölti a világot: millió keresztény ajkán, Néró égő ember-fáklyáitól, kiket Márk nem látott, a mi századunk millió kereszthordozójáig a Lélek énekel: „Ave crux, spes unica."

Márk és Máté képe Krisztus keresztjéről roppant mély, és fenséges egyszerűségében lenyűgöző. De mi mégis szeretnénk jobban beletekinteni a keresztre feszített Jézus emberi szívébe. Ebben jön segítségünkre „Krisztus szelídségének írnoka (scriba mansuetudinis Christi)", Lukács. Az ő elbeszélésében nem találjuk ugyan a márki leírás komor nagyságát, de végtelen melegség árad belőle. És ez kell nekünk, hogy fölmelegítsük fázó szívünket.

Lukács Jézus három szavát örökítette meg számunkra. Az első mindjárt a keresztre szegeztetés utáni szó. Jézus imádkozik: „Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, hogy mit tesznek." Könnyű prédikálni az ellenségszeretetet. Könnyű elméletben imádkozni képzelt üldözőinkért. De amikor megcsaltak, elvetettek, összetörték művünket, összevertek, szöget ütöttek tenyerünkbe és azon vannak, hogy halálra kínozzanak, akkor szeretni ezt az ellenséget és imádkozni érte: ez igen, ez nagy dolog, embernek lehetetlen, csak Istennek lehetséges, és Isten Lelkének mibennünk. Lukács „kísértésnek" mondja Krisztus szenvedését. És nagy kísértés volt: gyűlöletre, szeretetlenségre. Hányan elbuknak rajta! Hányan felelnek gyűlölettel a gyűlöletre, átkozódással a kínzatásra. Ez emberi dolog. De szeretettel és imával felelni rá, ez isteni. Jézus szereti ellenségeit, és még mentegeti őket. Nem is tud haragudni rájuk. Nem is ellenségei. „Ellenség" túl emberi szó. Jézus a mi nívónkon beszélt, amikor használta. De itt a kereszten nem használja. Neki magának ellenségei nincsenek. Csak barátai. Azok is, akik elárulták, akik most megölik: barátai. Megölni képesek, de nem képesek megakadályozni,

hogy mindvégig szeresse őket. „Nincs nagyobb szeretet annál, mint ha valaki életét adja barátaiért." Igen, barátaiért, mert Jézus számára minden ember barát.

Jézus második szava a ‚jobb latornak' szól. „Uram, emlékezz meg rólam, ha országodba jutsz." „Bizony mondom neked: még ma velem leszel a paradicsomban." A nagy szenvedés lefoglalja az ember minden erejét, figyelmét: nincs módja mások bajára gondolni. Nem így Jézus. A szegény ‚lator' kérése nincs hiába. A tehetetlenül odaszegezett Jézus szájáról elhangzik az ünnepélyes kinyilatkoztatás: „Amen, mondom neked . . ." Nincs itt szó hosszú tisztítótűzről, penitenciázásról. Egy rablóskodásban töltött élet minden foltját eltörli az egyszeri hivő vallomás: „Még ma, igen, még ma együtt leszünk, te meg én, a ‚paradicsomban' ". „A hit által történik a megigazulás." Jól tudta ezt Pál barátja, Lukács. Megkerült az elveszett bárány, az elgurult drachma, hazatalált a tékozló fiú. Ez a lator az első szent, az egyetlen, akit Jézus maga kanonizált. És aki a mi képünket hordozza.

Jézus harmadik szava már nem emberekhez szól, hanem csupán Istenhez. Megint zsoltárt idéz. A csendes bizalom hangja, mely a borzasztó 21. zsoltárnak („Istenem, Istenem, mért hagytál el?") csak a végén hangzik fel, itt világosan csendül: „Uram, a te kezedbe ajánlom lelkemet." De Jézus nemcsak idéz, hanem megváltoztatja a zsoltár szavát. Nem azt mondja: „Uram", hanem úgy, ahogy mindig szokta: „Abba, édesatyám!" Azt az Istent, ki úgy elrejtette arcát, ki úgy elhagyta Fiát, Jézus most is úgy szólítja, teljes bizalommal, mély odaadással: „Édesatyám!" Hiába volt az utolsó „kísértés": sem a felebaráti szeretetet, sem az istenszeretetet nem tudta kiölni Jézusban a borzasztó kínhalál. Kiadja lelkét — és mindvégig szeret.

János evangéliuma, mint mindig, Jézus keresztjének iskolájában is a legnagyobb távlatokat nyitja meg számunkra. A jánosi Jézus szenvedése megdicsőülés. A kereszthalál nem megaláztatás, melyet csak követne a feltámadás glóriája, mint ahogy Pál értette: nem, már maga a kereszt felmagasztaltatás. Itt van a mindenség közepe, mindennek csúcspontja. Jézus „megy", megy az Atyához. Szereti az Atyát, végesvégig. Szereti övéit, végesvégig. Ezért járja az önzetlen szeretet, alázat és engedelmesség útját a végletekig. Az ő önkéntes odaadásában tárul fel számunkra az Isten szíve: „Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta . . ." Nem, a kereszten nem rejtőzködik (latet) az Istenség, hanem feltárul (patet!). Mert az Isten személyisége végtelen szeretet.

Az egész Szentírás itt teljesül be. „Asszony, íme a te fiad; Fiú, íme a te anyád." Jézus szava a Genezis szavait visszhangozza. Az első asszony és az első férfi, akik olyanok akartak lenni, mint az Isten, a gőgös engedetlenség bűnének útján, és belebuktak a halálba . . . Új Ádám van most itt, és új Éva. Megoldódik a bűn és halál problémája. A bűnszülte halál, a meggyilkoltatás lett az a hely, ahol kivirágzott a legnagyobb szeretet:

Jézusé, Máriáé. Csak így tudta teljesen kinyilatkoztatni magát bolond szeretetében az Isten. Jézus megmutatja, hogy milyen az Isten az ember formájában és milyen az ember az Isten formájában. „Szeretni tisztán: megistenülés." (Remények.) Mert szeretet az Isten. Az új Ádám és az új Éva egy új emberiségnek lesznek ősszülői, akik a Lélek által tőlük származnak, az Istenben „maradnak" és az Isten őbennük.

De nemcsak a Törvényt (Genezis) teljesíti be Jézus, hanem az Ószövetség másik felét is, a Prófétákat. „Hogy beteljesedjék az Írás, Jézus így szólt: ‚Szomjazom' ". Melyik Írásra gondolt vajon? Azokra a zsoltárokra, melyek az igaz ember szenvedéseit ecsetelik és kínzó szomjáról beszélnek? Lehetséges. De talán inkább egy másik zsoltárra gondolt, melyben ott cseng az összes próféták nagy vágyakozása: „Mint gímszarvas a forrás vizére, úgy szomjazik lelkem reád, Uram!" (Ps. 41.) Jézus vágyakozik Atyja után, menni akar már az Atyához, aki mindig vele van ugyan, de akihez most mégis mennie kell, menni egy emberszív halálos szeretetével. Hogy mikor egy emberéletben kirajzolódott végesvégig a fiúi vonatkozás: „az Atyától", „az Atyához", akkor áradjon ki kettőjük találkozásából a Szentlélek élő vize miránk, emberekre. Hogy mi is egyek lehessünk őbennük, és bennünk legyen a Szentlélek: az a szeretet, mellyel az Atya szereti örökké Fiát, és bennünk legyen Krisztus, a feltámadott.

Végül pedig kimondja Jézus a hatalmas szót: „Beteljesedett". Igen, minden beteljesedett. Kinyilvánult teljesen az Isten szeretete. Megnyílt véglegesen az ember útja az örök isteni élethez. Megérett a halál aktusában Jézus szíve a szeretet izzó kohójává. És a szeretetnek ebben az állapotában él a feltámadt Krisztus örökké, mint a legistenibb Isten és a legemberibb ember, akiben az Isten is meg az ember is elérte legmagasabb lehetőségét a szeretet örvényében.

Az evangelisták nagyon hangsúlyozzák, hogy a feltámadott Krisztus megőrizte szent sebhelyeit. Hogy mit jelent egy „sebhely" egy feltámadott, átlelkiesített testen, azt mi el sem tudjuk képzelni. De a tényt letagadnunk nem lehet. És a hittudósok jól tennék, ha újra átgondolnák a „szent sebhelyek" mély teológiáját. Ő, aki az alfa és az omega, aki által minden lett és akiben minden lét értelmét és célját leli, öt szent sebhelyet hordoz örökké. Ez legnagyobb dicsősége, ez az abszolút isteni önkinyilatkoztatás. Mert az Isten szeretet. És ezt kell hinnünk. Sziklaszilárd hittel. Hinni, hogy túl minden összeomláson és minden halálon, az Úr Krisztus végül is átadja majd a dicsőséges sebhelyeivel bélyegzett világot az Atyának. Hogy az Isten mindenekben minden legyen. Hogy a szeretet mindenekben minden legyen.

Dr. Horváth Árpád

A NYUGTALAN FIATALSÁG

Rövidesen megint ellepik Európa és Közelkelet városait. Párosával jönnek vagy csoportosan. Hosszú hajuk félreismerhetetlenül lobog az utak szélén. Hüvelykujjukkal mutatják az irányt. Általában szelídek. Rettenetes szakálluk és éktelenül kopott nadrágjuk könnyen rosszul értelmezhető.

Az emberek nem igen szeretik őket. Szaguk van, mondják, ami csak részben igaz. De ez is tiltakozás: a tisztaság képmutatása ellen. Az ilyen ellentétesnek tűnő nézeteik aggasztják a közvéleményt. A kényelmes polgárok és az ideges menedzserek közben azzal vigasztalgatják egymást, hogy „ez csak egy kis réteg", „a hallgató többség más". De ez csak részben igaz. Inkább igaz az, hogy a fiatalok jórésze nem ilyen feltűnő szimbolumokkal mutatja ki a világ felé kritikus magatartását és megvetését.

A nyugati világ első számú problémája lettek ezek a fiatalok, illetve a fiataloknak első számú problémája lett ez a nyugati világ. Ki honnét nézi. A negatív kölcsönhatás azonos.

Néha van nyugalom is, de nem szabad rá adni. A veszekedésbe belefáradt öreg hitvesek apátiája ez. A pesszimisták közelebb járnak az igazsághoz. Az erőpróba pattanásig merevedő feszültsége nem csökkent az évek folyamán. Talán csak a gyűlölet növekedett. Nem mindenhol uralkodnak amerikai állapotok, de csak a robbanás vehemenciája függ az országok sajátos helyzetétől.

A valós létre való reflektálás szellemi tudatanyaga meglepően hasonló a különböző országok fiataljainál. Ez egyébként hű tükörképe a világ fokozódó nemzetköziesedésének. A népi és nemzeti sajátosságok csökkennek és átadják helyüket annak a mindenhol megtalálható nemzetközi sémának, amelyet a szintén nemzetközileg szervezett érdekeltségek irányítanak.

Az országhatárok fokozatos formalitássá zsugorodása előmozdítja a kicserélődési folyamatot. Mindenekelőtt persze a fiatalok élnek a sodródási lehetőségekkel. Hisz nem köti őket ház, lakás, föld, állás és a nyelvet is hamar megtanulják. A „hazafias érzület" meg sokuknál úgyis sovinizmusnak számít ma már. Nehéz is lenne őket más népek ellen harcba vinni. Jórészük egyébként is pacifista. Az előző nemzedékeknek a szülőföld fogalmából természetes érzelmi és szellemi kötöttségek adódtak. A mai fiatalok jórésze ezt pusztán „véletlen adottságnak" tekinti és követeli magának azt a jogot, hogy elfogadásáról maga döntsön. Amit mások határoztak el helyette, azt nem tartja mérvadónak.

Persze ez az egyéni nagykorúsági tudat lépten-nyomon beleakad a jelen társadalom jogi formáiba és normáiba. De ezt a fiatalok csupán megelégedéssel szögezik le. A nézeteltérés számukra annak bizonyítéka, hogy jó uton járnak. Mert a jelenlegi jogi formák és normák — amint mondják —

a jelenlegi valóságot tükrözik és szentesítik, aki pedig ezzel nem ért egyet, annak a jogi szentesítést is tagadnia kell. Így lesz a rend-ellenesség tudatos akarásából transzcendentális kategória, amelynek kettős tartalma van. Egyrészt feljogosít arra, hogy a jelenlegi valóságot tagadjam és megtagadjam, másrészt ez az a cél, amely mint a jelen reális alternatívája, a fejlődést a jövő felé viszi.

Súlyosbítja ezt a válságot a jelenlegi fejlett ipari társadalom életének fokozódó szervezettsége is. Az intézmények mindent átható sokasága, a paragrafusok, rendelkezések és törvények labirintusa lassan kiismerhetetlenné válik. A tapasztalt polgárt ez nem zavarja, hisz az élet megy tovább, és jobban, mint régen, a jólét növekszik, a pénz aránylag stabil(?) és nincs háború. Mi kell még? A fiatal lelkében azonban mindez a bizalmatlanság rákfenéjévé dagad. Az áttekinthetetlenség sűrű rengetegében kiszolgáltatottnak érzi magát és életét nem meri rábízni tekintélyekre.

Mert a tekintélyt sem tiszteli. Miért tisztelné? Jóllehet itt különböztetni kell. A tanárt mint tanárt, a minisztert mint minisztert, a pápát mint pápát, a papot mint papot, az apát mint apát nem tiszteli, de tiszteli és szereti az embert, az emberséges embert. Nem tiszteli és nem szereti társadalmi funkcióját, rangját, állását, vagyonát, vagyis mindazt, ami nem ő, ami nem ember, hanem tárgy, birtok. Az úgynevezett „nagy emberek", a nagy „nemzetközi előkelőségek" nevetséges bohócfigurákká zsugorodnak össze a fiatalok színpadán.

A világ felnőttjeinek jórésze értetlenül nézi ezt a drámát. „Hisz mindenük megvan" — mondják. „Mit kellett nekünk harcolni régen azért a kis kenyérért. S nekik? Soha ilyen jó sorban nem élt fiatal nemzedék."

De az ilyen szavak csak elmélyítik az ellentétet.

Mert a jólét kétélű bizonyíték. S a másik éle annak a mérhetetlenül nagyobb többségnek a torkán van a ‚harmadik világban', amelyik úgy éhezik és nyomorog, mint ember még alig a történelem folyamán. S a kihívó jólét árnyékából a nyugati világ fiatalja a csontig kiéhezett haldokló feketére mutat: a ti jólétetek ölte meg őt.

A nagyszakállú fiatalok éktelenül elkoptatott nadrágja a jólétellenesség szimbolumává lett.

De a jólét nemcsak politikai negatívum, hanem lélektani is. Mert az anyagi javak birtoklása, illetve birtoklási vágya a „szükséges fokon" túl fokozatosan embertelenné teszi az embert. Nemcsak azért, mert a möhöség, kapzsiság és fösvénység klasszikus bűnei megrontják a jellemet. Hanem azért, mert az elérhető és magukat kihívóan kínáló anyagi javak az ember értékmérőjévé válnak. Mert az ember egész élete, léte a tárgyak megszerzésére irányul és a társadalom az ember értékét azon méri le, ki mennyit bírt megszerezni. Minél nagyobb a fogyasztói kapacitása, annál nagyobb em-

bernek számít. Így növekszik a „tekintélye" is a világban. Sok fiatal titokzatos, háttérben meghúzódó „szürke eminenciások" hatalmi mesterkedését látja ebben. Mert a fogyasztó társadalom láthatatlan, hatalmas funkcionáriusa a szerzésösztön felkorbácsolásával a vásárló emberen keresztül saját embertelen létét reprodukálja.

S ezt a célt szolgálják nemcsak az intézmények, nemcsak a beteges mértékű reklámhadjárat, hanem a tudomány és a technika számos vívmánya is. Nem csoda, hogy a fiatalok lelkébe óvatos bizalmatlanság lopakodott be a tudománnyal és a technológiával szemben is. Az előző nemzedékek racionalista és pozitivista tudományhitét a fiatalok nem osztják. Számukra egy irracionális művészi kőhalmaz, az ellentétek spontán értelmetlensége többet jelent, mint egy tökéletesen működő gép. A nemzetközi munkapiacokon rendkívül keresett csak-egy-dologra-specializált szakember a fiatalok szemében csupán szakbarbár. A hangsúly a szó második felén van. És a diák tanára szemébe vágja, hogy nem ember, mert csak a szakmáját tudja.

Az éles kritika mélyén az a nem egészen indokolatlan feltevés lappang, hogy az ilyen ember egyoldalú, egydimenziójú emberré lesz. Ezáltal elveszti társadalmi-emberi látókörét, kritikai érzékét, egyszóval személyi teljességét, és a technika urainak szolgájává válik.

Ehhez kapcsolódik még az a szomorú tény is, hogy jóllehet a technika az ember életét megkönnyítette, ugyanakkor dualisztikus ellentétet teremtett. Drasztikusan igazolják ezt a gyárak: miközben jólétet hoznak létre, megsemmisítik a természetes emberi környezetet. Az élet, a megújuló tiszta élet legközvetlenebb tolmácsolói, az erdők, a folyók, a mezők és a levegő az élet temetőivé válnak. Az ismét a természet felé forduló fiatal vádlóan kérdezi meg tudós apját: mit ér a te tudományod és technikád? Hol és hogyan fog élni az unokád? Amit ti akartatok, felnőtt nemzedék, a jólétet, azt elértétek — a ti földtekéteken. És a jövő?

Paradox világ.

A fejlett ipari társadalom fényes, pazar modernségéből az elmúlás réme terpeszkedik a világra. A felnőttek mániákus vásárlási szenvedéllyel terelik el gondolataikat. A reklámok igazolják ezt. Élj, élj, vegyél, vegyél — amíg lehet. A fiatalság esztelennek, irreálisnak tűnő agresszivitással válaszol. S állandóan növekszik azok száma, akik a csalódottságból és saját eszméik jelenlegi kivihetetlenségéből adódó tehetetlenségi érzés depressziója elől kábítószerekhez menekülnek. Nem is az a megdöbbentő, hogy ez a mentsváruk, hanem inkább az, hogy mi kényszeríti őket rá.

Kétszáz év nagy szellemi álma volt ennek a világnak, az emberrel szembenálló létnek a hominizálása. S ma, fiatalok ajkáról ismét hangzik a lelkiismeret szava: humanizáltátok is ezt a világot?

Nehéz volna igennel válaszolni.

A kérdés a kereszténységnek is szól. S talán itt az egyik gyökere az ifjúság fokozódó vallástalanságának is. A felnőtt ember istenélményének lehetősége beleveszett a materiális létbe. A fiatalok csalódottak. Az intézményesített kereszténységben az evilági struktúrák vallási szentesítését látják. A jelen valósággal összefonódó, a társadalmi intézményekbe kapaszkodó hivatalos egyház fokozatosan elveszti tekintélyét. A fiatal teológusok szemében is. Egy kritikus, jogi formák nélküli, spontán emberi, hatalomról lemondó forradalmi egyházra talán hallgatnának. Talán. Mert a „diadalmas világnézet", a „veritatem et potestatem habens" triumfalizmusa őket nem érdekli. Nagy szent királyoknak, nagy szent hadvezéreknek, nagy szent pápáknak, nagy szent egyháztanítóknak kevés lett a hitele.

Őket az egyszerű, primitív, formátlan emberségesség érdekli.

Hogy mi lesz erősebb: a jelen vaskos realitása, vagy a jövő fátyolos vágya, arra nincs válasz.

Vass György

A MODERN ISTENKERESÉS ÚTJAI

A hit meggyőződésének biztonságát mindig a kétely bizonytalansága kísérte. Későbbi korok történetírói a XX. század kereszténységét valószínűleg a „radikális bizonytalanság" korszakának fogják nevezni. Nekünk, akik ebben a korszakban élünk, nem könnyű ennek jellegét leírni és okait kimutatni. Ebben a cikkben mégis megpróbálkozom ezzel.

Tételem egyszerű: a XVI. és XVII. század vallásos emberét a reformáció következtében felborult keresztény egység világában az igaz vallás és az igazi kereszténység kérdése zaklatta. A XVIII. és XIX. század kereszténye az értelem és hit viszonyával bajlódott. A modern embert pedig a vallás legalapvetőbb ténye, az Isten léte és mibenléte teszi bizonytalanná ebben a teljesen elvilágiasodott történelmi állapotban. A mi keresztény meggyőződésünket ez a „radikális bizonytalanság" nyugtalanítja.

Már a század elejére jellemző volt a biztonság elvesztésének ez az érzése. A biztonság bizonytalansággá vált, mert hitünk dogmatikus alapjai meginogtak bennünk. Mintha az emmauszi úton járó apostolok szavát hallanánk Krisztus feltámadása után: „Nos autem sperabamus" — mi pedig reméltük, hogy hitünk ezen a sziklaszilárd bázison épült. Azóta elmúlt ötven év. És a legtöbb keresztényben nem változtak biztonsággá a bizonytalanságnak ezek a lemondó igéi. Egyszerűen szembenéztek azzal, hogy mindazt, amit megrendíthetetlen, sziklaszilárd alapnak vettünk — beleértve ebbe az isteni hata-

lom biztonságát és az isteni mindentudás igazságát — csak változó történelmi szavak és tételek meggyőződésében tudjuk birtokolni. És a mostani keresztény feladata, hogy a keresztény igazság történelmiségéből is valahogy eljusson az Isten valóságának elismerésére. Ezért maga a biztos istenismeret istenkereséssé vált számára, a mindig általánosabb istentagadás pedig olyan jelenséggé, amit korunkban meg kell magyarázni. Sokan próbálták ezt a jelenséget kifejteni és okait megjelölni. Napjainkban talán több könyvet írtak az istentagadás okairól, mint az istenismeret és az istenkeresés útjáról. A „Gaudium et Spes" konstitúció is foglalkozik ezzel. David Jenkins oxfordi teológus szerint a csalhatatlan tekintély szerepét századunk közepén a természettudós praktikus és kézzelfogható igazságszemlélete vette át. Tudásunk tartalmát ez a gondolkodásmód határozza meg. Azt tartjuk valósnak és többé-kevésbé igaznak, amit tudósaink le tudnak írni és ki tudnak fejteni. „Már pedig — írja Jenkins — Isten a hivő ember szemében, bármennyire is viszonyul ehhez a világhoz, az evilági valóság felett áll, vagyis transzcendens. Ennek következtében a keresztény teizmus Istene nem egy tárgy, amit tudományos eszközökkel és kutatással le tudunk írni. Ha pedig ez az általánosan elfogadott norma tudásunk számára, akkor a keresztény teisták Istene megismerhetetlen. Egy megismerhetetlen Isten pedig vagy nincs, vagy egyszerűen elhanyagolható."

Természetesen nem ez a természettudományos ismeretelmélet az egyetlen oka a mai istentagadásnak. De mégis Jenkins jellemzése talán legáltalánosabban illik kortársaink gondolatvilágára. Ez nemcsak az ateista világot jellemzi, hanem azokra a keresztény teológusokra is kihat, akik a ma emberének beszélnek Istenről. A következőkben nem a modern istentagadást fogom jellemezni, hanem inkább az ennek hatására felmerült istenkeresés útjait. Valóban megismerhetetlen-e az Isten? Mi istenhitünk elérhető biztonsága?

A KERESZTÉNY ISTENKERESÉS TÖRTÉNELMI ALAPJAI (A KATOLIKUS TRADÍCIÓ ISTENTANA)

Egészen napjainkig a katolikus teológiának megvolt a biztos válasza ezekre az égető kérdésekre. Meg voltunk győződve, hogy természetes ésszel eljuthatunk arra a végkövetkeztetésre, hogy VAN Isten. Sőt még valamennyire jellemezni is tudjuk ennek az Istennek tulajdonságait. Természetesen ennek az értelmi következtetésnek Istene nem egy az evilági tárgyak közül. Az Isten a létező tárgyak végső létalapja, a gondolat élő dinamizmusának végső hajtóereje. Amit róla tudunk, az valóban túl-lépő, transzcendens ismeret, mert egy metafizikai valóság létét és mibenlétét állítja. Ehhez pedig a természettudós a maga hatáskörében nem férhet hozzá, csak a filozófus.

A modern kor pozitivizmusa először is a szokványos istenérvek logikáját vonta kétségbe. Minek az alapján állíthatjuk például, hogy az okságí sorozat nem a végtelenbe nyúló? — kérdezi Bertrand Russell. Miért kell az okok

sorának végén egy okozatlan létezőt felvennünk? Van erre az emberi logikának joga? És még akkor is mi jogon állíthatjuk, hogy ez a filozófiai végkövetkeztetés azonos azzal az Istennel, akiben hiszünk? Hiszen Aquinói Sz. Tamás is, amikor felállította ezeket az istenérveket, a végkövetkeztetés után egy logikai ugrással jelentette ki, hogy ez — a filozófusok Istene — az élő Isten, aki Mózesnek kinyilatkoztatta nevét: „Az vagyok, aki vagyok."

De nem szabad azt hinnünk, hogy a tradicionális katolikus istentan megelégedett a filozófiai végkövetkeztetéssel. Egyrészt elismerte, hogy van valami hasonlóság, valami analógia az Isten léte és a mi létünk között. Elfogadta „a lét analógiáját". Másrészt viszont hirdette, hogy ez az ismeret nem elegendő. Szükségünk van arra, hogy ez az Isten kinyilatkoztassa önmagát nekünk. Szükségünk van arra, hogy tudjuk az Isten létét már természetes ésszel is, mert csak így tudjuk valahogyan fölfogni az önmagát kinyilatkoztató Isten igazi mibenlétét. Mert ez az önmagát kinyilatkoztató Isten nemcsak egy létező tárgy, hanem szerető személy, aki már önmagában is a Szentháromság személyi közösségében létezik. Az Örök Forrás, az Atya, a Fiú által teremti és váltja meg ezt a világot, és a Szentlélek által vonzza magához, vezeti örök céljához emberi történelmünket.

Röviden tehát: a tradicionális katolikus istentan két lépésre osztotta fel istenismeretünket. Természetes istenismeretünk az Isten létére vezet, természetfeletti ismeretünk pedig, amivel felfogjuk az Ő önkinyilatkoztatását, elénk tárja a kereszténység istenének végső misztériumát. Az ismeret első, természetes fokára minden ember el tud jutni, hiszen erről tanúskodnak a nemkeresztény vallások is. A természetfölötti ismeret csak azok tulajdona, akik élő hittel felfogják a Szentháromságban élő Isten személyét és önkinyilatkoztatását.

(A PROTESTÁNS TRADÍCIÓ ISTENTANA)

Érdekes, hogy nem is annyira a filozófiai gondolkodás újkori fejlődése, mint inkább a protestáns kereszténység istenfelfogása számolt le az istenismeretnek ezzel a biztonságával. Ez a protestáns részről kialakult istentan, nem úgy mint a katolikus, komolyan vette a XVIII. és XIX. század filozófusainak kritikáját.

Már az első reformátorok is kételkedtek abban, hogy a természetes ész képes Isten megismerésére. Ez a kétkedés párhuzamos volt teológiájuk központi tételével, amely szerint az emberi akarat képtelen arra, hogy megigazuljon. Luther Márton, bár nem tagadta nyiltan az emberi értelemnek ezt a képességét, nem erre építette teológiáját. De sem Luther, sem Kálvin nem ellenezte kifejezetten a természetes istenismeret lehetőségét. Erre csak később került sor, miután E. Kant megjelent az európai szellemi élet színterén.

Kant szerint a dolgok létét önmagukban (Ding an sich) nem tudjuk

tiszta ésszel megismerni, és így nem tudunk eljutni az értelmünket felülmúló transzcendens valósághoz sem. Így a természetes tiszta ész nem büszkélkedhetik az Isten ismeretével. Mégis megismerhetjük valahogy ezt az Istent, mint akaratunk erkölcsi törekvéseinek feltételét — különben ugyanis az erkölcsi rend, a vallás öröklétre alapozott lendülete értelmetlen lenne. Istent nem ismerjük, de kell, hogy legyen.

F. Schleiermacher már Kantra épít, sőt még tovább megy. Sem a tiszta ész logikája, sem az erkölcsi rendre törő akaratunk nem követeli Isten létét. És mégis megnyilatkozik tudatunk legmélyén. Érezzük, hogy van Isten, mert tudatunk arról tanúskodik, hogy valakitől abszolút módon függünk. Ezt a valakit, ezt a „Woher"-t nevezzük Istennek.

De még ez a gondolatmenet sem volt elfogadható a XX. század protestáns teológusai számára. Karl Barth egy lényeges lépéssel továbbmegy. Isten és ember között nincs semmi kapcsolat. Az embernek sem értelme, sem akarata, sem tudata nem tanúskodik Isten létéről. Saját erőnkből nem tudunk Istenről beszélni, és ha mégis megpróbáljuk őt elérni, romlott emberi létünk csak bálványokhoz ér el. Istenről csak önmaga tud beszélni a kinyilatkoztatás igéjében. És a kinyilatkoztatás Istene egészen más, mint a mi létünk. A keresztény istentant nem lehet a lét analógiájára építeni. A mi létünk semmi módon nem részesedik az Isten létében. Még önmagunk igazi létéről is csak akkor tudunk, ha a kinyilatkoztatás igéjében elfogadjuk teremtett valóságunkat és ezzel együtt a Teremtőt, aki egyedül Jézus Krisztusban nyilatkoztatja ki önmagát. Csupán emberi mivoltunkban semmik vagyunk: kultúránknak, civilizációnknak csak akkor van értelme, ha ezt az isteni Ige elfogadja és magáévá teszi. Az emberi lét értelme csak így lesz nyilvánvalóvá. Csak a hit által megvilágított és a kegyelem által megigazult emberi lét érvényes azért, mert ezt az önmagát kinyilatkoztató Isten jóváhagyta. Biztonságunk csak ebben az isteni Igében van, aki Jézus Krisztusban emberré lett.

Mind a két véglet — a hagyományos katolikus felfogás és a barthi istentan — fenntartja az Isten valóságának transzcendenciáját, még ha ellenkező módon is. A katolikus teológia mintegy alulról fölfelé emelkedve jut el az isteni léthez, amely egy bizonyos fokon azonos a mi létünkkel, de önmagában teljesen különböző: az Isten mindig túllépi, transzcendálja emberi létünket. Barth teológiája ezzel szemben, Isten teljes transzcendenciájából kiindulva, mintegy felülről lefelé, a kinyilatkoztatás szavával ad értelmet az Isten által teremtett emberi lénynek. A két véglet között Schleiermacher elmélete próbálja megadni a közvetítő megoldást. De ez a közvetítés valójában kétértelmű. Mert a tudat tanúbizonysága Istenről nem szükségszerűen vezet az Isten mindent túlszárnyaló transzcendens létéhez: a természetben panteisztikus módon jelenlevő istenfogalom is létrejöhet belőle. Amikor jelenlegi protestáns teológusaink Barth istentanát kritizálják, nem egyszer visszaesnek Schleiermachernek ebbe a kétértelmű felfogásába.

A VITA JELENLEGI HELYZETE

Az eddigiekből úgy tűnhet, hogy a protestáns tradíció istentana homlokegyenest ellenkezik a katolikus istenkeresés útjaival. Hiszen 1870-ben, az első vatikáni zsinaton hittétellé vált, hogy a természetes emberi értelem el tud jutni a maga erejéből az Isten létének ismeretére. De ez a dogmatikus felfogás mégsem osztja meg az egyházak ökumenikus törekvését, mert azóta mind a két oldalon tovább haladt az istenismeret kifejtése. Anakronizmus lenne a modern protestáns istentant az 1870-es dogmával visszavetni.

Katolikus oldalon egyre jobban revideáljuk a múltszázadbeli istentan rendszerét. Talán két jel mutat erre. Először is hangsúlyozzuk, hogy a természetes istenismeret eredménye nem egy másik hozzánk hasonló, hanem egy minket teljesen felülmúló létezőhöz vezet. Nem a logikus következtetés, hanem a mindig többet és mélyebben tudni vágyó értelem kereső ereje mutat a lét transzcendenciájára. Ebben a dinamikus ismeretben, illetve ennek látókörében tudjuk csak feltenni istenkeresésünk igazi kérdését. Csak azt akarjuk bizonyítani, hogy ez a kérdés elkerülhetetlen. Nem mi ragadjuk meg értelmünkkel Istent, hanem értelmünk kinyílik, hogy felfoghassa az isteni önkinyilatkoztatás bizonyságát. Másodszor katolikus teológusaink egyre jobban hangsúlyozzák, hogy az istenkérdés emberi dinamikája már burkoltan föltételezi a bennünk öntudatlan is működő hit erejét. A kérdezés folyamatában már jelen van az Isten kegyelme, és ha kérdéseink kielégítő feleletre találnak, akkor ez nemcsak az értelmi következtetés műve, hanem a hité, amely elfogadja Isten önkinyilatkoztatását.

De ugyanígy protestáns hittudósok is revideálják Barth merev nézetét. Igenis, emberi létünk és emberi kultúránk értékes még önmagában is, mert csak ebből léphetünk az egészen más létező — az Isten felé. Kell, hogy legyen valami érintkezési felület az Ő léte és a mi létünk között, hiszen hogyan fogadhatnánk el az önmagát kinyilatkoztató Istent, ha nem kerestük volna őt, ha nem lett volna vágyunk erre a találkozásra? Ha nincs meg bennünk az Istent kereső dinamizmus, akkor a kinyilatkoztatás Istene értelmetlen marad, emberi, világi értékeink pedig érthetetlenek.

A kérdés csak az, hogyan lehet ezt az Isten és ember közötti érintkezéspontot kifejteni. Három ilyen utat szeretnék röviden összefoglalni. Az elsőt az egzisztencialista, a másodikat a perszonalista, a harmadikat pedig a pragmatikus istenkeresés fogalmával jelölöm.

A mai gondolkozásnak ez a három útja nem teljesen különböző egymástól. Bizonyos síkon összetalálkoznak és nyelvezetük is sokban hasonlít. Azt sem lehet mondani, hogy ennek a modern istenkeresésnek módszere csak a protestáns hagyomány gondolatmenetét viszi tovább. Nem egy katolikus teológus folyamodik ezeknek az új filozófiai irányzatoknak eszmerendszeréhez és nyelvéhez. Nincs örökérvényű filozófia. A régi bölcselet útjain túl az

új filozófiai irányok is eljuthatnak az istenismerethez.

(AZ EGZISZTENCIALISTA ISTENKERESÉS ÚTJAI: R. BULTMANN ÉS P. TILLICH)

Általánosságban az egzisztencialista gondolkozó az evilági létezés értelmét óhajtja kifejteni. Egzisztenciáját, azaz létét tudatosítva teljes emberi szabadságával próbálja eldönteni életének értelmét.

Ilyen egzisztencialista gondolatmenet irányítja például R. Bultmannnak, a német exegétának teológiáját. Szerinte a hit kifejtése és a vallásos ember tudatvilága nem a modern természettudomány igazságát követi. A természettudományos gondolkozástól inspirált modern ember számára a világ zárt rendszer, önálló törvényekkel és önálló kutatási módszerrel. Csak a tudományos megfigyelés és a tapasztalaton épült kutatás tudja kibővíteni és a tudományos újdonságok felé kitárni ezt a zárt rendszert. Istenről nem lehet úgy beszélni, mint ennek a zárt evilági rendszernek egyik okáról, mert tudományos eszközökkel felfoghatatlan. Ő valóban elrejtőzött Isten, és a világ, amelyben élünk, önmagától nem mutat létezésére.

De ha tudományos tapasztalataink útjai nem juthatnak el Isten létéhez, talán egzisztenciális tapasztalataink tanúskodhatnak róla. Ezek nem a külső világ objektív megfigyeléséből erednek, hanem személyi kérdéseinkből. „Mit jelent az, hogy én ÉN vagyok ebben a világban? Mit jelent, hogy ebben a világban élek?" Ez a két kérdés lényegesen különbözik a természettudósok kérdéseitől, mert semmi természeti adottság, semmiféle természeti törvény vagy tapasztalat nem tud rájuk választ adni. Pedig ezek a kérdések érdeklik legbensőbben az embert. Már csak azért is, mert a természettudomány tényei sokszor úgy tűnnek fel előttünk, mint létünket nemcsak segítő, hanem fenyegető tényezők is. Az ember fél, hogy tudományos vívmányai egyszer életrekelnek és megsemmisítik önnön létét. Innen ered az egzisztenciális létkérdés.

Ez a kérdés azonban magában foglalja azt is, hogy bármennyire is részei vagyunk ennek a zárt természeti rendnek, megvan a lehetőségünk arra, hogy ettől függetlenítsük magunkat, hogy döntsünk életünk felett. Így a kérdés átalakul: Vajon csak meghatározott tárgy vagyok-e a természet rendszerében, vagy lehetek szabad személy, olyasvalaki, aki szabad döntéssel ki tud szabadulni ebből a bűvös körből és valóban önmaga lehet? A szabad döntés ezek között a körülmények között az ember személyes életének beteljesedésére vonatkozik. Hogy ez lehetséges-e, és hogyan lehetséges, ebben áll a mai egzisztencializmus problematikája.

Mármost Bultmann szerint az ember szabad személyi döntésétől függ, hogy átlépjen a nem autentikus tárgyi lét zárt köréből az autentikus személyi lét világába. Ebben a döntésben burkoltan jelen van az istenkérdés. Mert az autentikus lét világában az Isten léte a végső emberi lehetőség, — éppen azért, mert csak a zárt természettudományos világrenden kívülálló

valóság tud támpontot adni arra, hogy kijussunk ennek bűvköréből. De ez a feltétel még csak kérdés, és csak annyi biztos, hogy ez a kérdés elkerülhetetlen. Az igazi biztonság csak akkor kerül közelebb hozzánk, ha megtanulunk hallgatni ennek az Istennek sokszor furcsa, mítikus hangnemben folytatott beszédére életünkben. A kérdéshez így hozzájárul a hit, ami tartalmat ad ennek a végső emberi lehetőségnek.

Nagyjából ezen az úton jár P. Tillich, a német származású amerikai teológus is. Mint a két világháború utáni generáció gyermeke abból indul ki, hogy a modern ember nem találja létének értelmét. Tudja, hogy ebben nem segíti a modern természettudományos gondolkozás. Mégis életének végső érdeke (ultimate concern) az, hogy ezt az értelmet valahogy megtalálja. De ebben a törekvésben belátja, hogy léte és ennek minden struktúrája értelmetlen, élete nem autentikus és állandóan az emberi lét egymásnak ellentmondó pólusai között mozog. Fél attól, hogy elvész az emberi tömeg útvesztőjében, — és mégis fél ebből a tömegből kiválni. Fél élni és ugyanakkor fél a haláltól. Fél a történelmi sors kényszerítő eseményeitől és tudja, hogy szabadon részt kell vennie ebben a történelemben. Mindezek ellenére élni akar. Ezt pedig csak úgy teheti meg, hogy bátran és szabadon vállalja értelmetlennek látszó létét (courage to be). És ebben a bátor és szabad életigenlő aktusban nyílik ki szelleme az Isten előtt. Ezen a ponton Tillich egy lépéssel tovább megy, mint Bultmann. A szabadulás az emberi lét kétértelműségéből csak úgy lehetséges, ha az Isten maga a Lét (Being Itself); ha az Isten minden élet és minden létező forrása, aki mégis minden lét felett áll. Az emberi lét és az isteni lét között nincs igazi kontaktus. Isten léte egészen más, mint a mi létünk, olyannyira, hogy még az is félrevezető lenne, ha azt állítanánk, hogy Ő létezik. Csak valóságát tudja állítani bátor életigenlésünk, és mindaz, amit erről a valóságról kimondunk, nem más, mint szimbolum — jel, ami Istenre mutat — a Létre önmagára.

Amint látjuk, az egzisztencialista istenkeresés csak emberi létünk végletes kérdéseit hangsúlyozza, amire a kifejezett istenhit mítosza (Bultmann) vagy szimbolumai (Tillich) válaszolnak. Hinni az Isten létében nem a következtetés, hanem a bátor és szabad, sokszor vak életigenlés műve.

(A PERSZONALISTA ISTENKERESÉS ÚTJAI: M. BUBER ÉS E. BRUNNER)

Az egzisztencialista istenkeresést végeredményben S. Kierkegaard alapvető hozzállása befolyásolta. A dán gondolkozó érzésvilága már feltűnt Barth rendszerében is. Kierkegaard hangsúlyozta az Isten és ember közötti szakadékot: csak az Isten emberszeretete tudja áthidalni ezt. Barth, Bultmann és Tillich szintén tudatában van ennek a szakadéknak. De hangsúlyozzák, hogy az ember is tehet lépéseket arra, hogy átjusson az emberi lét partjáról Isten biztonságának világába. Bultmann és Tillich azonban az irracionálisban hagyja az ember törekvését Isten felé. Nem próbálják kifejteni, mi ennek a szabad és bátor vállalkozásnak az igazi struktúrája.

A perszonalista filozófia gondolatvilága sokban hasonlít az egzisztencializmushoz. Érdeklődési körükben azonban több súlyt fektetnek az emberi személyek kapcsolatára, mint az ember és a lét viszonyára. A perszonalisták jobban hangsúlyozzák, hogy az ember közvetlen világa a társadalom és nem a személytelen világmindenség. Ezeknek a gondolkodóknak központi tétele az, hogy csak a személyek közötti viszonyban lesz az ember szabad személlyé, és ennek az interperszonális viszonynak struktúrájában vélik fölfedezni az emberi lét végső távlatait. Az ember végső érdeke nem az, hogy a világot és ebben létét tudományosan megismerje: létét a másik emberrel való viszonyában éli ki. Sőt csak ebben a viszonyban mondhatjuk azt, hogy van, hogy valójában létezik. Különben csak „jelen van" mint élettelen tárgy a világ többi élettelen tárgya között. Az igazi emberi létet csak a személyes viszonyban lehet átélni. Ezt a gondolkodásmódot legjobban Martin Buber, a zsidó filozófus és E. Brunner protestáns teológus gondolatmenete jellemzi.

M. Buber szerint az egyén csak akkor lesz valójában ÉN, ha találkozik a másik személlyel, akit TE-nek tud nevezni. Ezen a személyes viszonyon kívül csak úgy ismerhetjük meg a másik embert, mint egy személytelen tárgyat, mint orvosi, szociológiai, pszichológiai kutatásunk objektumát. Az a viszony, amelyben az ember és társa valóban személlyé válik, nem más, mint a barátság és a szeretet. A szeretetviszonyban tehát nem úgy férünk a másik énjéhez, mint egy semleges tárgyhoz, hanem mint önálló alanyhoz. A megismerés útja nem természettudományos. Részben személyes, és mégis tapasztalható intuíción át éljük meg a másik ember személyes valóságát, a TE valóságát, amely túllépi, transzcendálja az ÉN kis körét.

Ezt a gondolatot alkalmazza E. Brunner, amikor kifejti, hogy az Isten valóságát csak személyes úton lehet megközelíteni. A hit igazsága mindig a találkozás igazsága. Ez a találkozás (Begegnung) a másik személlyel nyitja meg az igazság különben megközelíthetetlen dimenzióját. A gyermeket nem Isten távoli létének bizonysága ragadja meg, hanem azoknak a személyeknek a valósága, akiktől nemcsak függ, hanem akikkel együtt ő maga is személlyé válhat. A találkozás a másik emberi személlyel és a szeretet vagy baráti viszony kialakulása felelőssé tesz közös történelmünkért és közös létünkért. Ez a felelősség továbbvezet az emberi kettősség bűvkörén, és képessé tesz arra, hogy valamiképpen megközelítsük az emberi létet és történelmet fenntartó valóságot. Mert amint a másik személy is csak akkor lesz személyes valóság számunkra, ha kinyilvánítja előttünk önmagát, úgy az Isten is történelmi önkinyilatkoztatásában kerül velünk személyes viszonyba. Csak a személyes kapcsolatokban felnőtt ember tudja felfogni Isten személyes létét a hit által.

Buber és Brunner számára az Isten a két emberi személy találkozásának és kialakuló viszonyának alapfeltétele (Hintergrund). Ha ezen az úton köze-

lítjük meg, akkor egyrészt istenismeretünk szervesen összefügg emberismeretünkkel és emberszeretetünkkel, másrészt az Isten nem mint személytelen tárgy, hanem mint a személyes életet megalapozó személy fog elénk lépni. Ez az Isten semmiképpen sem azonosítható az emberi lét formáival. Amint a másik emberi személy teljesen felülmúlja, transzcendálja énünket, úgy az Isten is transzcendálja emberi létünk kis körét. Isten nem bennem és nem a másikban, hanem kettőnk között, kettőnk viszonyában található.

A perszonalista istenkeresés továbbá nem hagyja egy irracionális aktus kényére az Isten felfedezését. A találkozás elemzésében ennek a keresésnek struktúrát ad és a hitben megtalált Istent ennek a struktúrának keretei között fedezi fel, mint személyt és transzcendens személyi valóságot. Fontos azonban R. G. Smith-szel, a skót teológussal kiemelnünk, hogy az emberek közötti találkozásból eredő viszony csak akkor vezet a kívánt isteni távlatok felé, ha ez a találkozás nem egy tudatosan felvett emberi pózt (Haltung) jelent, amit annyiszor tapasztalhatunk két ember viszonyában. A találkozás élménye, éppúgy mint a szerelemé, csak akkor valódi, ha ajándéknak, nemvárt és alig remélt adottságnak fogjuk fel. Az így megtapasztalt találkozás alapozza meg az emberek közötti közösséget (communion). Ez a közösség alakítja át személytelen létünket igazi ÉN-né és a másikat igazi TE-vé. És ez teremt a kettőből egységet, a MI-közösséget. Ebben a közösségben az én megmarad énnek, és a te te-nek. És mégis felülmúljuk benne önmagunkat, amikor a többesszám első személyében felelősséget vállalunk a MI világunkért. Csak ez az ajándékszerűen adott ingyenes közösség vezethet minden közösség alapfeltételéhez, az Istenhez. Az Isten az emberi közösség legmélyebb valósága.

(A PRAGMATISTA ISTENKERESÉS ÚTJAI: D. BONHOEFFER, P. VAN BUREN, B. COX ÉS T. ALTIZER)

Az eddig említett gondolkodók alapállása már csak a múlté. Képviselői mind a két háború kiábrándultságának világában nőttek fel. Ebben a világban az egzisztencialista gondolkodásmód valóban korszerű volt. Azóta egy új generáció nőtt fel Európában és Amerikában. Ez az új generáció nem tapasztalta személyesen a háború borzalmait és hiábavalóságát, nem esett át a kiábrándulás és a romokból új életet teremtő emberi erőfeszítés kínlódásain. Ez az új generáció természetesnek vette a romokból kibontakozó újfajta élet lehetőségeit és figyelmes lett az egész világot átfogó, mintegy planetáris emberi civilizáció jelentőségére. Egyszóval fiatalabb teológusaink elfogadták az elvilágiasodás tényét.

Érdekes, hogy az ösztönzést erre az új teológiára olyasvalaki adta, aki a századunk első felében lejátszódó vérorkánnak lett áldozata: Dietrich von Bonhoeffer. Bonhoeffer teológiájának háttere, mint majdnem minden protestáns teológusé, Karl Barth volt. De amíg Barth a nemzetiszo-

cialista hitleri Németországból visszahúzódott Svájc biztonságába, addig Bonhoeffer mesterének elveit követve felvette a harcot a német diktátor antikrisztusi rendszere ellen. És amikor bátor kiállásának áldozata lett, a náci börtönben írott leveleiben szembefordult Barth teológiájának egyik alaptételével: a keresztény hit nem lehet a modern ember számára egyszerűen az isteni kinyilatkoztatás passzív elfogadása. Ez a modern ember megtanulta világi életét berendezni Isten nélkül. Felnőttek lettünk és nincs többé szükségünk Istentől kiutalt mankókra. Megtanultunk saját lábunkon állni. Életünk elvilágiasodott. Isten nem lehet többé hézagpótló, emberi szükségleteink Istene (Gott der Lücken). Ha van Isten, akkor az ő valósága nem még nem ismert jelenségek réseit tölti be. Ha van Isten, akkor nem végső kétségbeesésünk vigasztalója. Ha van Isten, itt van közöttünk: „Eine Transzendenz in unserer Mitte". Egy pár nappal kivégzése előtt így ír a börtönből: „Ha résztveszünk ennek a világnak problémáiban, szenvedéseiben, akkor egyszersmind résztveszünk Krisztus szenvedéseiben is, aki értünk emberré lett, aki egy lett a mi történelmünkkel. A modern teológiának el kell fogadnia a vallásnélküli világot. Azt a világot, amellyel Isten azonosította magát Jézus Krisztusban."

A „vallásnélküli kereszténység" fogalmát Bonhoeffer vetette az új generáció köztudatába. Maga a gondolat nem eredeti. Hiszen Barth is elvetette az emberi vallást, amely éppenúgy megváltásra szorul, mint maga az ember. De Bonhoeffer más okból veti el a vallást, minth Barth. Ő ugyanis elismeri a vallással szemben a modern ember történelmi vívmányait. És ez a történelem nem vallásos, hanem teljesen elvilágiasodott. Lehet-e ennél merészebb meggyőződést találnunk valakiben, akit éppen az emberi történelem esztelensége tört kerékbe? Akkor írta Bonhoeffer ezeket a szavakat, amikor éppen találkozófélben volt a kereszténység Istenével — a halálban.

Bonhoeffer v a l l á s nélküli kereszténysége azonban a fiatal generáció gondolatvilágában I s t e n nélküli kereszténységgé változott. Ezt az új teológiai irányt pragmatikusnak nevezem. Pragmatista azért, mert nem foglalkoztatja az emberi lét személyes értelme, inkább beleveti magát ebbe a jelen világba, ennek fejlődésébe és jobbulásába, ennek a világnak jövőjét építi. Ismeretelmélete hasonló a mai természettudomány felfogásához: az igazság csak az, amit tapasztalni, igazolni (verifikálni) lehet, az érték csak az, ami hasznos a jövő építésére. Ebben az igazság- és értékrendben az Isten szónak nincs sok értelme, és még a keresztény hit számára is fölösleges.

P. v a n B u r e n ezt a felfogást hirdeti „Az Evangélium evilági értelme" c. művében. Ebben átveszi a korunkbeli brit logikai pozitivizmus alapelvét: csak azoknak a szavaknak van nyelvünkben helye, amelyek a tapasztalatban fölfoghatók (verifikálhatók), vagy amelyek valami más hasznos nyelvi funkciót töltenek be. Az „Isten" szó nem esik ebbe a kategóriába. Csak egyetlenegy összefüggésben használhatnánk: ha ezzel valahogyan ki tudjuk

fejezni azt a sajátos viszonyt, amit magatartásunkban felvettünk a világ felé, amelyben élünk. Mármost éppen ezt észlelhetjük Jézus Krisztus magatartásában a világgal szemben. Ez a világ és ennek a világnak eseményei átalakultak az Ő szemében. Az ember ebben a viszonyban más emberré válhat, éppen úgy, mint ahogy Krisztus személyes magatartásában más emberré lett. Mert Jézus Krisztusban van meg egyedül a teljes önátadás a világgal szemben, és Ő az egyedüli ember, aki maradéktalanul a másoké tudott lenni anélkül, hogy önmagát feladta volna. („A Man for others.") A kereszténység nem más, mint ennek a krisztusi magatartásnak gyenge utánzata. És ha ennek nevet akarunk adni, talán használhatjuk a különben hasznavehetetlen szót: Krisztusban teljesen, és bennünk keresztényekben egy bizonyos fokon az isteni magatartás valósult meg. Csak így van értelme annak, hogy Istenről beszéljünk.

Hasonló feltételekkel, de még konkrétabb formában tárja elénk H. Cox az evilági város, a „Secular City" kereszténységét. Világrendünk és társadalmunk a mindent átölelő elvárosiasodott világcivilizáció felé halad. Ennek a planetáris világvárosnak embere felnőtt ember: felszabadította magát a metafizikus és vallásos fogalmak rabságából. Ez a szabadság nyílttá teszi; szabadon szenteli életét a nagy világváros teljes kifejlesztésére: a tudomány, a szociológia szolgálatára, — vagy ha kell, a haladás érdekében forradalmárrá is tud lenni. Ez a jövőben teljesen kialakuló evilági város lett számára az Isten országa. Ebben a miliőben él a ma kereszténye. Magatartása csak akkor igazán keresztény, ha a kortársai által követett célban felismeri az Isten országát és ezért dolgozik. Az istenismeret régi formái ebben a munkában feleslegesek. Az új hit a jövő felé hajt, mert hiszi, hogy a jövőben egy új isteni név és egy megújult Isten fogja elfogadni azt a beteljesedett új világot, amely az Isten országa lesz.

Sem van Buren, sem Cox nem tagadja az Isten létét, legfeljebb a szót, a régi vallásos magatartást tartják feleslegesnek. Hamarosan azonban egy újabb teológiai irány lépett fel Amerikában, amit istennélküli teológiának nevezünk. Ezek a teológusok sok szempontból lehetetlen feladatra vállalkoznak: keresztény teológiát szerkesztenek — Isten nélkül. W. Hamilton és T. Altizer betűszerint értelmezi Nietzsche felkiáltását: „Gott ist tot, wir haben Ihn umgebracht." Nietzsche ezzel a kijelentésével fejezte ki a régi istenkép élettelenségét ebben a világban. Mondása nem annyira teológiai vagy filozófiai megállapítás, mint egyszerűen egy kultúrtény regisztrálása. De úgy látszik, hogy Hamilton és Altizer mint teológiai tényt fogja fel. Hogyan maradhatunk keresztények az Isten halála után?

T. Altizer „A keresztény ateizmus" c. könyvében fejti ki ezt: A mai keresztény útja az Isten halálán keresztül vezet. Ez annyit jelent, hogy a modern ember radikális elvilágiasodása mögött nincs más értelem, mert az evilági kultúra a túlvilág transzcendens valóságának még árnyékát is kiűzte emlékezetünkből. Mármost a teológus nem mehet vissza az időben és nem

kényszerítheti a ma emberére a múlt gondolkodási formáit. Ez a magatartás hittagadás lenne, mert burkoltan tagadná, hogy Krisztus még ebben a világban is jelen van, ahol az Isten halott. Így tehát nincs más hátra, mint a kereszténységet nem az Isten oldaláról, hanem a világ oldaláról felfogni. A kereszténység központi témája, az Ige megtestesülésének hite, különböztet meg minket a keleti vallások gondolatvilágától. Amíg a keleti vallások elfordítják az embert a világtól, addig a megtestesülés hite a keresztényt a világba vezeti, és mindjobban belemeríti a fejlődő világ folyásába. Altizer szerint a hagyományos keresztény nem tudta ezt a központi keresztény tant komolyan és radikálisan felfogni. A régi felfogás Krisztusa szinte csak látszólag ember, mivel az emberi állapot alapfeltételének, az állandó változásnak és haladásnak nem volt alávetve. Krisztus hitét úgy fogta fel évszázadokon keresztül a hagyományos egyház, mint egy lajtorját, amelyen visszamászhatunk az örök valóság és transzcendens isteni igazságok mennyei világába. A megtestesülés helyes értelmezése nem ez a tradicionális inkarnációs tan. Hogy az Ige emberré lett, az annyit jelent, hogy megszűnt Istennel lenni, kiüresítette önmagát. És ez a krisztusi önkiüresítés egészen a halálig ment, — mert Isten meghalt Krisztusban a kereszten és halálával azonosította magát a világgal. A föltámadásnak csak szimbolikus értelme van ilyen szempontból: Krisztus tovább él a világ előrehaladó folyamatában. A keresztény életigenlésével tudatosan résztvesz ebben a folyamatban. Akarja az Isten halálát, amikor lerázza magáról és megtagadja a régi vallások istenfelfogásának minden elemét. Akarja az Isten halálát, mert ennek a halálnak következményeit is akarja: a megtestesülés folyamata, amely most is tart, úgy éri el teljességét, hogy a radikálisan szent és a radikálisan profán, az Isten és a világ, egy végső egységet fog alkotni. Ez az eszkatológikus szintézis Altizer víziója.

Az új generáció istentanának filozófiai alapjai sokrétűek. Van Buren a logikai pozitivizmus elvein épít. Cox talán az amerikai pragmatizmus gondolatmenetét követi, az Isten halála utáni teológiák kísérletei mögött pedig ott rejlik Hegel és Nietzsche filozófiájának bátor ellentmondása. Közös vonásuk azonban: a kereszténység szerintük az ember teljes önátadása n e m a transzcendens Istennek, hanem az evilági értékrendnek. De még egy szempontból közös meggyőződést árulnak el ezek az új teológusok. Rendületlenül hisznek abban, hogy az evilági fejleményeknek van egy végérvényes célja, és az ember jövőjének egy biztos beteljesülése. Vagyis evilági kereszténységünk a jövőre irányul, és csak ebben a jövőben látja a most még hasznavehetetlen, vagy elavult és kihalt istenfogalom transzcendenciáját. Az Isten nincs még, de lesz. A marxista Ernst Bloch kifejezésével a „még-nem-létező" (das Noch-Nicht-Seiende).

A felvázolt keresztény istenkeresés vívmányait nem lehet teljes mértékben elvetnünk. Korunk igazi veszélye nem a hamis eredményekkel Istent kereső lélek, hanem kortársaink közömbös tömege, akik előtt ez a kérdés fel sem merül. Talán éppen ez az általános közöny indította teológusainkat arra, hogy az evilági életnek azokat a jelenségeit vizsgálják, amelyek még érdeklik kortársaikat és ezekből vezessék őket az istenkérdés felé. De gondolatmenetük nem ad útmutatást koruk emberének és nem szabja meg ennek gondolkozásmódját. Mindjobban világos, hogy a teológia a kialakult gondolatrendszereket elemzi keresztény szempontból. Határozott útmutatást csak egy örökérvényű filozófia tudna adni, amelynek biztonságában a mai fejlődő világban már kételkedünk.

Mégis ebben a változásban és fejlődésben van egy állandó elem,még ha ezt mindig változó szavakkal fejezzük is ki. Ez pedig nem más, mint az emberi lét kérdése. Valamilyen formában minden ember ezt a kérdést teszi fel burkoltan vagy kifejezetten. Az ember kérdező lény. Vagy ahogy a Második Vatikáni Zsinat kifejtette: az ember számára önmaga a legnagyobb kérdés. Aki erre a kérdésre választ keres, már elindult az istenkeresés útján.

Felesleges lenne most állást foglalnom a leírt istenkeresésnek különböző módjaival szemben. De elvárható, hogy az említettek keretében megpróbáljam kifejezni személyes istenkeresésem formáját. Ebben a kifejezésben elkerülhetetlenül használni fogom a leírt vélemények nyelvezetét. Tudom, hogy minden ember végső fokon azt az Istent találja meg, akit egyéni életének útvesztőjében keresett. „Az Isten van valamiképp minden gondolatnak alján, mindig néki harangozunk" (Ady).

A modern pragmatizmus istenkeresése helyesen hangsúlyozza, hogy Istent nem kereshetjük úgy, hogy evilági környezetünket semmibe vesszük. Mindannyian a XX. század emberei vagyunk és csak ebből a modern szituációból kiindulva, nem pedig ezt megkerülve indulhatunk el az Isten felé vezető úton. Tudatában vagyok, hogy nem vonhatom ki magamat a modern világ emberének eszméi, vágyai és kollektív törekvései alól. Sőt mint keresztény méginkább a szívemen kell viselnem a korunkban kialakuló új világot; méginkább dolgoznom kell ennek a világnak társadalmi és jóléti kifejlesztésén. Emberi életem alapbeállítottsága igenis pragmatikus: azt ismerem el, ami tapasztalatilag felfogható (verificabilis), ami hasznosságában értéket jelent az emberi haladás számára. Sőt ezzel a pragmatikus életfelfogással még egy lépéssel előbbre is megyek: az emberi lét beteljesedését a jövőtől várom. A mai ember és társadalma még nem t e l j e s e n emberi. Csak az a jövő hozhatja meg az igazi embert, amiért már most dolgozom. De ezen a ponton nemcsak az én gondolatmenetem, hanem kortársaiméi is túllépték a közvetlenül adott világ tapasztalati valóságát és már

elővételezték az emberi lét jövőjét. Azért élni, ami még nincs, de lesz — burkoltan az emberi lét bizonyosfokú transzcendenciáját jelenti számunkra.

De ezt az önmagát a jövőben transzcendáló emberi létet még nem tudom elfogadni, mint választ istenkeresésemre. Mert egy bizonytalan jövőben talán önmagát kinyilatkoztató Isten nem elégíti ki keresésem vágyait. A jövő feltételezi a jelent. De sem a jelennek, sem a jövőnek értelmezése nem elégít ki, ha ezt csak természettudományos ismerettel fejezem ki. Nem a tárgyak világában élek és önmagamat nem tekintem tárgynak. Ebben a fizika, a biológia, az antropológia, a szociológia és a pszichológia tudáselemeivel kifejtett világban megpróbálok szabad személy maradni. És itt követem a perszonalizmus irányát. Mert önmagam személyességét is csak a másik személlyel való találkozásban tudom felfedezni. Ezzel a másik személlyel szeretnék békében, barátságban és a szeretet viszonyában élni. A szabad személy misztériuma számomra éppen olyan valóság, mint azé a világé, amelynek tárgyait tudományosan felfedezhetem, leírhatom és kutathatom. Ez a valóság, a másik személy valósága, túllépi életem személyi valóságát: számomra transzcendens valóság.

De ebben a gondolatmenetemben egy lépéssel tovább mentem, mint a perszonalisták. A másik személy a maga független személyi szabadságában valóban létezik. És amikor ezt felfedeztem és tiszteletben tartom, rájövök arra is, hogy én is önmagamban egy ilyen független szabad személy vagyok, aki éppenúgy mint a másik, elvárja, hogy függetlenségét tiszteletben tartsák. Ebben a viszonyban nemcsak a másik, hanem saját személyiségem is titokká, misztériummá válik előttem. És közös viszonyunk olyan adottság lesz, amit csak hálával tudok elfogadni. Hányszor van az, hogy ebben az ingyenes személyi viszonyban nemcsak a másik ember létének misztériumát, hanem önmagunkét is mindig jobban felfedezzük? Hányszor van az, hogy kettőnk közössége ajándéknak tűnik föl előttünk? A találkozásban felvillan előttem a létnek egy eddig még ismeretlen lehetősége. Fölfedezem azt a közösséget, amelyben életem mindig új lehetőségekkel gazdagodhat. És az így fölfedezett valóság, a másik ember és az én életem misztériuma, valamint közösségünk titokzatos adománya, sokkal inkább valós számomra, mint az evilági tárgyak létezése.

Ha egyszer ezt fölfedeztem, akkor föltehetem az egzisztencialistákkal az emberi lét kérdését: „Mit jelent lenni? Mit jelent az, hogy én ÉN vagyok? Mi értelme ennek a közösségnek másokkal, amely betölti életemet?" Ha eddig hűségesen követtem emberi szituációm elemzését, akkor az előbbi kérdések elkerülhetetlenek. És ha ez a kérdés érvényes, akkor tovább kell kutatnom ennek a tartalmát.

Mint minden kérdés, ez a létkérdés is magában rejt egy bizonyos kételyt: lehet, hogy ennek az így tapasztalt létnek nincs semmi értelme. De az is lehet, hogy értelme még rejtve van szemem előtt. Amig az alternatíva

első, tagadó válaszán gondolkozom, észreveszem, hogy minden kétely ellenére akarok tovább élni, akarok továbbra is másokkal barátságban, szeretetben és közösségben élni. Még a szkeptikus kiábrándultság álarca mögött is erre a kérdésre szeretném megtalálni a választ. Ezt szeretném tudni és érteni. Tehát burkoltan újra és újra bátran fölteszem ezt az egzisztenciális kérdést. A kérdés valós és érvényes, mert tudat alatt vagy tudatosan biztos vagyok benne, hogy van rá felelet. De azt is tudom, hogy sem a világ pragmatikus szemlélete, sem a másik személy felismerésében megfogamzott személyes közösség nem tud rá kielégítő választ adni. A v á l a s z felülmúlja, transzcendálja az elkerülhetetlen létkérdést. Ha ennek tudatára ébredtem, akkor a döntés szituációja előtt állok, mint a vándor, aki szakadékhoz érkezett és tudja, hogy ennek a szakadéknak a másik oldalán folytatódik az út a cél felé.

Az egzisztenciális döntés szerintem éppen úgy elkerülhetetlen, mint a mindig megújuló létkérdés. De a döntés alternatívái már nemcsak az evilági élet közvetlen lehetőségeire vonatkoznak. Nem arról kell döntenem, hogy a jelennek, vagy a jövőnek éljek-e. Nem arra vonatkozik döntésem, hogy magamnak, vagy másoknak szenteljem-e életemet. Hanem alternatíváim az evilági lét és azt ezt túllépő, transzcendens lét között lebegnek. A két „Lét", az evilági, immanens és az ezt túlszárnyaló transzcendens lét teljesen különbözik. Csak azért használom a „lét" szót mind a kettőre, mert még nem tudom, hogyan nevezzem a kérdésem mélyén megfogamzott valóságot. Fogalmaim nem tiszták erről a valóságról, amit transzcendens létnek neveztem. De mégis egész létem ez után a valóság után kiált, amely teljesen más, mint én vagyok. Még azt is belátom, hogy önámítás lenne erről a valóságról büszkén kijelenteni, hogy ez „van", hogy ez „létezik". És mégis tudom, hogy ez a valóság hajtott kereső kérdezésem minden fokán, mert enélkül a kérdezés egész folyamata, létem egész valósága értelmetlen lett volna. Csak ez a valóság tudja érthetővé tenni egész életemet. Mivel ember vagyok, ezt a kérdést fel kell tennem. Mivel ember vagyok, ezen a ponton döntenem kell.

A felelet erre a kérdésre nem tőlem jön. Az egzisztenciális döntésben nem önmagamat választom meg, hanem azt az énemet, amely számára a hitben Isten kinyilatkoztatta önmagát. Ezért elismerem Kierkegaard-ral és Barthtal, hogy a kutatásom mélyén megfogalmazott transzcendens létnek kérdésére csak Istennek Jézus Krisztusban történt önkinyilatkoztatása tudja megadni a végérvényes választ. Csak a hit által elfogadott isteni Ige tud nevet adni ennek a valóságnak. Csak így tudom megnevezni ezt a valóságot, mint Jézus Krisztus Istenét, az Örök Atyát.

Istenkeresésem kérdése a hit ugrásához vezet. És a Név, amit ebben megtaláltam, most már használható lesz. Az utolsó vacsorán Fülöp apostol kérdésére: „Mutasd meg nekünk az Atyát", Krisztus így felelt: „Fülöp, már

oly régóta veletek vagyok és nem ismersz engem? Aki engem lát, látja az Atyát is" (Jn 14, 9). És vajon nem erre vonatkozott-e az apostolok biztonsága, amikor ezt mondották: „Most nyíltan beszélsz és minden képletesség nélkül" (Jn 16, 29), és nem ez késztette-e a feltámadás után Tamás apostol emberi vallomását: „Én Uram és én Istenem!" (Jn 20, 28)? Ebben a hitben még nincs teljes biztonság, de már felvirradt a béke.

Az igazi istenhit az ember kérdésére ad választ. Minél mélyebben és minél következetesebben kérdezzük létünk értelmét, annál világosabb lesz az istenhit, ami az egész embert teszi önmaga számára érthetővé. És ezt a hitet csak az Isten tudja megadni. „Boldog vagy Simon, Jónás fia, mert nem a test és vér nyilatkoztatta ki ezt neked, hanem az én mennyei Atyám" (Mt 16, 17). Az elkerülhetetlen istenkeresés kérdésére Isten adja meg a választ.

MÁRIACELLI MAGYAR ZARÁNDOKLAT

Szeptember 4. és 5-én

Ez évben a máriacelli magyar zarándoklaton Szent Margit halálának 700 éves jubileumáról emlékezünk meg az ő engesztelése szellemében.

A zarándoklat vezetője Dr. László István eisenstadti püspök, a magyarok apostoli vizitátora. A jubileumi szentmisét Dr. Opilio Rossi bécsi apostoli nuncius pontifikálja. A szentbeszédet Dr. Mehrle Tamás domonkos atya, fribourgi egyetemi tanár mondja.

EURÓPAI MAGYAR PAPI LELKIGYAKORLAT

1971. aug. 16. hétfő estétől aug. 20. péntek estéig

Színhelye: Innsbruck, Haus der Begegnung

A lelkigyakorlat vezetője Mons. Mester István Rómából.

Jelentkezés júl. 25-ig Marosi Lászlónál.

AZ EGYHÁZ SZAVA

VI. PÁL PÁPA SZOCIÁLIS APOSTOLI LEVELE

Lapunk már éppen nyomdába került, amikor megjelent a Szentatya „Octogesimo expleto anno" kezdetű apostoli levele, amelyet a „Rerum novarum" körlevél megjelenésének 80. évfordulója alkalmából, május 14-én intézett Maurice Roy biboroshoz, a „Justitia et Pax" pápai bizottságnak és a laikusok Consiliumának elnökéhez. Rövid ismertetésével módunkban áll bemutatni olvasóinknak, hogyan látja az egyházi tanítóhivatal legmagasabb fóruma korunk problémáit.

A dokumentum tartalmát és terjedelmét tekintve enciklikának is beillenék. A Szentatya egyrészt bizonyára a Zsinat szellemében, tapintatból választotta ehhez a tárgyhoz a levélformát, másrészt — mint maga mondja — közvetlen célja az volt, hogy az említett munkabizottságoknak meggondolási anyagot és ösztönzést adjon. Észrevételei azonban természetesen általános érdekűek. Gyakran hivatkozik a megelőző nagy egyházi szociális dokumentumokra (XIII. Leó: Rerum novarum, XI. Pius: Quadragesimo anno, XXIII. János: Mater et Magistra, VI. Pál: Populorum progressio, valamint a „Gaudium et Spes" k. zsinati konstitúció), s ezek folytatójaként a szociális tanítás „új elemeit" kívánja nyújtani a változó és eligazításra szoruló világ szükségeinek megfelelően. A rövidesen összeülő püspöki szinodus egyik fő feladatát is ebben jelöli meg.

A mai világ képe nagyon összetett, s a kereszténveknek igen különböző viszonyok között kell benne küldetésüket megvalósítaniok. A problémákra nem lehet egyfajta megoldási receptet adni. De a tanítóhivatal tiszte nem is ez, hanem irányelvek és útmutatások megadása. Maguknak a keresztény közösségeknek feladata azután — a Szentlélek segítségével — az utak megkülönböztetése és az eszközök megállapítása. Végezzék ezt az Evangéliumba vetett bizalommal, amelynek hatékonysága ma sem csökkent, sőt hozzájárult a százados keresztény tapasztalat kincse. Minden jóakaratú emberrel összefogva dolgozzanak a nehézségek megoldásán.

Levele első részében a pápa k o r k é p e t ad. (Gondos anyaggyűjtő munka előzte meg ezt az egész világból.) A szociális kérdést ugyanis a modern világ egész problematikájának keretében kell vizsgálnunk. Erőteljes vonásokkal vázolja az új szociális kérdések tömegét. Ezek egyrésze a városok lakosságának rohamos szaporodásával és a nagyvárosi életstílussal függ össze. A megállást nem tűrő iparosodás, a gátlástalan és kíméletlen verseny következménye nem egyszer az, hogy az ember önmaga ellen fordítja saját munkássága gyümölcsét és szolgája lesz a magaalkotta műveknek. A régi szokások és kapcsolatok válságba jutottak. Az emberre rászakad az eltömegesedés magánya. Új proletariátus van keletkezőben. Nyerészkedés, nemtörődömség,

az emberméltóság nyílt megtagadása — bűnözés, erotizmus — dívik. A lakásprobléma súlyosan nehezedik a családokra. Pedig a városoknak a fokozottabb művelődés és főleg a kitágult közösség helyének kellene és lehetne lenniök, ahol az emberek együttes erővel vállalhassák a nehéz jövő felelősségét. A keresztényekre vár, hogy Jónás próféta példájára testvéri módon megvigyék a remény üzenetét a nagyvárosok lakosságának. — A továbbiakban a levél azokról a szociális rétegekről tárgyal, amelyek különösen veszélyeztettjei vagy áldozatai a változás folyamatának. Elvonulnak előttünk a vágyakkal és bizonytalansággal teli fiatalok, az egyenjogúságért küzdő nők, a munkaalkalomra és tisztességes megélhetésre igényt tartó munkások (itt a Szentatya kitér a szakszervezetek fontos szerepére és az ezzel — pl. a sztrájkjoggal — való visszaélés veszélyeire), szó van a faji és egyéb megkülönböztetésekről, az emigránsproblémáról, a túlnépesedés és születésszabályozás nehézségeiről, végül azokról a súlyos következményekről, amelyeket a természeti környezet kizsákmányolása hozott magával. Rámutat a dokumentum a tömegtájékoztató eszközök növekvő szerepére és irányítóik felelősségére. A problémák tömege és sürgető volta azt mutatja, hogy nagy szükség van szociális kezdeményezésekre. Odáig jutottunk, hogy az ember nem ura világának és tűrhetetlen életföltételeket hoz magának létre.

A sötét külső diagnózis után a levél második részében az emberi lélekbe szállunk alá: a mai emberiség alapvető igényeiről és a fontosabb eszmeáramlatokról van szó. Ma az ember két dolgot igényel: az egyenlőséget és azt, hogy az élet minden terén jelen lehessen, mindenből kivehesse részét. Az alapvető emberi jogok kodifikálásában egyéni és nemzetközi téren haladás mutatkozik. De ezeket az elveket sokszor a gyakorlatban nem ismerik el vagy nem valósítják meg. A törvény szükséges, de nem elég. Az önzés és hatalomvágy szellemét csak egy magasabb meggyőződés és parancs győzheti le: az Evangélium szeretettörvénye. Ez az emberszeretet a földi rend legelső értéke, a szociális béke egyedül megbízható forrása.

A keresztényeknek részt kell venniök a szociális és politikai élet törekvéseiben, de vigyázniok kell, nehogy olyan eszméket sajátítsanak el, amelyek ellenkeznek hitükkel és az emberről vallott felfogásukkal. Itt a pápa sorraveszi és bírálja korunk nevezetesebb eszmeáramlatait: a szocializmus különböző formáit, a marxizmust, a liberalizmust, az új pozitivizmust (technicizmus). Akár a cselekvés válik egy teória puszta kivitelezőjévé, akár a gondolat a cselekvés puszta eszközévé, mindenképpen az ember forog veszélyben és idegenedik el önmagától. Ha egy ideológia bálvánnyá lesz, mindent igazolni lehet vele; az erőszakot is. Így a szabadság jelszavával (mint pl. a liberalizmus hangoztatja) szolgaságba visz. Meg kell viszont különböztetni az elméletek kialakult rendszereitől a gyakorlati kezdeményezéseket. A gyakorlat ugyanis az élettel változik és sok pozitív elemet tartalmazhat akkor is, ha filozófiai alapja helytelen. A keresztény a sokféle ideológia között hitének forrásaiból és az Egyház tanítóhivatalától vegye elveit és cselekvésének

szabályait. Neki sajátos keresztény módján kell szolgálnia testvérei, az egész társadalom javát.

A mély elégületlenség jele a lázadó kontesztálás és különféle utópiák újjászületése. Ez lehet kényelmes menekülés a valóság és a velejáró kötelességek elől. De dinamikus erő is rejlik benne, s nyugtalansága mögött az Úr Lelkének ösztönzése is állhat. A humán tudományok területén az ember önmagát tanulmányozza. De pusztán mennyiségi és fenomenológiai szempontokkal nem tudja átfogni és megérteni magát. Önmaga is manipulálandó „anyaggá" válik. A tudományok egyre bonyolódó nyelve inkább még átláthatatlanabbá teszi az emberi szív titkát, mintsem fényt derítene rá. Ma már kételyeket vált ki a modern társadalom központi fogalma: a haladás is. Kezdjük megérteni, hogy a mennyiségi haladásnál fontosabb a minőségi: az emberek közti viszony természete, osztozás a tisztségekben és feladatokban, a lelkiismeret fejlődése, stb.

A levél harmadik része a keresztények és az Egyház sajátos feladatait ecseteli az új problémák terén. Az Egyház küldetése szerint igyekszik eleget tenni az emberiség várakozásának. Szociális tanítása nyomon kíséri a kereső embert. Nem áll tekintélyével egy meghatározott rendszer mellé, viszont többet ad pusztán általános elveknél. Saját tanítása is fejlődik: gondolkodással és tanulmányozással az Evangélium forrásaiból, az emberek önzetlen szolgálatának gyakorlatából és a századok tapasztalataiból.

A javak elosztásában teljesebb igazságosságnak kell uralkodnia mind az egyes nemzeteken belül, mind az egész földkerekségen. A világkereskedelemben a hatalmi indítékokat a közjó szempontjának kell felváltania. Minden nép számára lehetővé kell tenni, hogy haladhasson a fejlődés útján. Ennek módja az uralomvágytól ment közös segítés. Az embereknek először belső szabadságra kell szert tenniök, hogy igazán felszabaduljanak — különben legföljebb urat cserélnek. Ezt pedig semmi más módon nem érik el, csak ha az emberit meghaladó szeretettel szeretnek másokat, és ennek a szeretetnek erejében készek egymás igazi szolgálatára.

A gazdasági élet felhasználása a politikai hatalom kezében van. Ennek célja a közjó, az ember teljes, szellemi rendeltetését is magában foglaló java. A politikai tevékenység nehéz és igényes — bár nem egyetlen — módja annak, hogy a keresztény másokat szolgáljon. A demokratizálódás jogos követelménye a fejlődő emberiségnek. Felelős beosztások vállalása az emberi szabadság gyakorlásának és fejlődésének eszköze. Ezért új, a mai életnek megfelelő demokratikus formákat kell találni. A szabadság az embermivolttal egybehangzó benső természete szerint nem mások szabadsága ellen törő autonóm törekvés, hanem a tevékeny és átélt szolidaritás eszköze. A keresztény felfogás szerint igazán csak a szabadító Istenben találjuk meg, Jézus Krisztus halála és feltámadása által.

Az Egyház feladata szociális téren kettős: világosságot adni az embereknek az igazság fölismerésére, és tevékenyen továbbsugározni az Evangélium erejét. (A Szentatya itt utal a munkáspapok működésére.) Azért befejezésül a pápa minden kereszténytt újból és sürgetően cselekvésre hív fel. Kiki vizsgálja meg magát, mit tett e téren eddig és mit kell tennie. Könnyű másokat hibáztatni — de senkisem ment a bűnrészességtől, ezért elsősorban saját-magának kell megjavulnia. Az ilyen alázatos gondolkodás kizárja az erőszakot és pártoskodást, de megóv a csüggedéstől is. A keresztény nagy reménye, hogy az Úr Jézus velünk munkálkodik a világban: Testében, az Egyházban, s általa az egész emberiségben, folytatva a megváltás művét. Reményünk másik forrása az, hogy minden ember szívében biztosan ott rejlik — ha tán a közöny fátyola mögött is — a testvéri élet vágya, az igazságosság és béke szomjúsága. Ezt ki kell bontakoztatnunk. Tehát mindenki tartsa szem előtt feladatát, de vigyázzon, milyen utat választ és legyen óvatos. Egyes területeken helyénvaló a jogos pluralizmus. Ilyenkor tiszteletben kell tartani egymás véleményét azzal a lelkülettel, hogy erősebb az, ami a hivőket összeköti, mint ami elválasztja.

Napjainkban, inkább mint valaha, nem hirdethetjük és nem fogadtathatjuk el Isten szavát, ha nem kíséri a Szentlélek hatalmának tanúbizonysága. A Lélek pedig a testvéreiknek szolgáló keresztények tevékenységében működik, éppen azokon a pontokon, ahol azoknak élete és jövendő sorsa forog veszélyben.

VI. PÁL VIRÁGVASÁRNAPI BESZÉDE

Virágvasárnap a pápa a vatikáni bazilikában maga áldotta meg és osztotta szét a pálma- és olajágakat. Többéves hagyomány szerint meghívták a római egyházmegyéből a gyermekeket és ifjakat, és a Szentatya értük mutatta be a misét. A bazilikát zsúfolásig megtöltő fiataloknak homíliájában először elmagyarázta az ünnep történetét és jelentőségét. Ezen a napon kiáltotta ki a zsidó nép Jézust annak, aki valójában volt: Dávid Fiának, a várva-várt Messiásnak, a Szabadítónak. Döntő jelentőségű, az egész emberiségre vonatkozó esemény volt ez. De a gyerekeknek különös részük volt benne: ők lelkesedtek a menetben legjobban, és Jézus nem hallgattatja el őket, sőt egy zsoltárt idézve, prófétai jelleget tulajdonít kiáltozásuknak (Mt 21, 15-16). Tehát az ifjaknak különleges szerep jut Krisztusnak, a Mesternek és a világ Üdvözítőjének elismerésében. Most sem csak szertartásra és megemlékezésre gyűltek össze, hanem választani.

Miféle választásról van szó? Krisztuséról. Figyeljetek csak! Ti már Krisztust választottátok. Már keresztények vagytok. Meg vagytok keresztelve? Igen. Akkor keresztények vagytok. De milyen keresztények? Kereszténynek lenni nem csekélység: azt jelenti, hogy már részesei vagyunk az üdvösség drámájának; azt jelenti, hogy már kialakult szemléletünk van a világról és saját létünkről, a történelmi múltról és a jövendő sorsról; azt jelenti, hogy már kötelező életprogramunk van: hinni, munkálkodni, remélni, szeretni. Nos

hát, ismétlem: ti milyen keresztények vagytok? Ne azt nézzük, hogy viselkedik sok keresztény — az nem számít. Mindenkinek sajátmagára, saját magatartására kell ügyelnie.

Nézzétek! Különféle a magatartás a fiatalok között kereszténységük jellegében. Csináljunk-e mindjárt áttekintő osztályozást? Íme:

Ott a keresztények első kategóriája: ez — gyakran úgy, hogy még csak nem is gondol rá — a „nulla" magatartást választja. Nullának hívjuk azt a magatartást, amely semmi súlyt, semmi jelentőséget nem tulajdonít a kereszténység tényének. Vagyis olyan magatartás ez, amelyben a keresztényi mivolt semmit sem jelent. A missziós országokban ez nem fordul elő: a keresztény keresztény és tudja, olyan módon, olyan stílusban kell élnie, ami megkülönbözteti, minősíti őt. Nálunk azonban gyakran megtörténik, hogy az, hogy valaki keresztény, nem jelent semmit: nulla. Sőt a keresztény gyakran eleven ellentmondás, mert gondolkozásával és életével ellene mond nagyszerű kiváltságának: hogy Isten fia, Krisztus testvére, meggyújtott lámpa, amelyben a Szentlélek, a kegyelem ég, az Egyház tagja, olyan ember, aki tudja, hogyan kell élni és tudja, hová tart. A keresztény logikus, következetes, felelős, szabad, s ugyanakkor hűséges ember. Nem nulla-ember: közönyös, jelentéktelen, öntudatlan, zsákbadugott fejű. Egyetértünk?

Van egy második kategória: ezt hívja az Evangélium „nádszál-embernek", széltől lengetett nádnak (vö. Mt 11, 7). Nádszálak, amelyek a szél irányában hajladoznak. Saját egyéniség nélküli emberek, akikben nincs meg az imént jellemzett egyenes keresztény vonal; mások gondolatainak viaszlemezei, készséges rabszolgái a közvélemény, a divat, az érdek uralmának; a félelem emberei, az emberi tekintet emberei, nyájemberek. Sajnos elterjedt jelenség ez az ifjúságban. Magyarázata: a fiatalság erősnek és függetlennek akar mutatkozni az ismert környezet, a család, a társadalom iránt; látja hibáit, érzi igáját, szabadulni akar, kontesztálóvá, forradalmivá lesz, ha kell; hanem aztán — merre? Összeáll azzal, aki a játékot vezeti, aki a divatot csinálja, középszerű lesz, saját érték és jelentőség nélküli, beéri pótlékokkal, ábrándokkal, hamis hősiességgel. Talán ti is ismertek ilyen kallódó fiatalokat, akik hajladoznak, mint szélben a nád?

De eljön a pillanat, amikor „személyiségnek" kell lenni, vagyis olyan embernek, aki adott elvek szerint él. Sarkalatos eszmék szerint. Világító eszmék szerint. Erőtadó eszmék szerint. Olyan embernek, aki választott, s választása szerint halad és él. Ez az értelmes és keresztény ifjúsághoz méltó, igazi kategória. A tiétek, drága gyermekeim és barátaim.

Halljátok csak: lehet-e elvek nélkül élni? Így is föltehetjük a kérdést: lehet-e sötétben járni? Mennyi ember jár sötétben! Akarom hinni, ti elég értelmesek vagytok ahhoz, hogy ösztönszerűen megértsétek: életünk csupa sötétség, kétely, titok. Hasonlóbb az éjszakához, mint a nappalhoz. Annyi mindent látunk, annyi, de annyi szépséges dolgot; de éppen az, amit megis-

merünk — tanulással, tudománnyal, gyakorlattal — adja azt a benyomást, azt az élményt, hogy éjszakai világban élünk, kétes, ismeretlen, titokzatos, néma, sőt talán ellenséges, talán hiábavaló, talán értelmetlen világban. Nos hát: világosságra van szükségünk, — világosságra az élethez. Az igazi világosságra. Aki azt mondta: „Én vagyok a világ világossága" (vö. Jn 8, 12; 12, 46; és 1, 5, 9, 13, 19, stb.). Jézus ez, akit Jeruzsálembe való bevonulása pillanatában nyilvánosan elismertek Krisztusnak, azaz Messiásnak. A jelenlevő ifjúság és gyerekek úgy köszöntötték, éltették, mint a történelem igazi Prófétáját, mint Isten küldöttét, mint az emberi nem Pásztorát, mint a legfőbb igazságok egyedüli, jóságos Mesterét, mint a mennyek országának Alapítóját, mint a világ Megváltóját.

Értitek?

Akkor hát két következtetés: Nektek, ittlevő fiataloknak, kisfiúknak, kislányoknak is el kell ismernetek Jézus Krisztust életetek igazi lelki vezérének. Ma úgy mondanánk: korunk erkölcsi „leader"-jének. Emeljétek hát magasra feléje pálmáitokat, békés olajágaitokat, és zengjetek himnuszt Neki: Hozsanna! Éljen! Mi Téged választottunk, Krisztus Jézus!

És a másik következtetés: Ne feledjétek: most rajtatok a sor, ennek az új nemzedéknek fiain, hogy elismertessétek Őt magatok körül, — elismertessétek modern világunkban, amely annyira rászorul és rászolgál az igazi világosságra, s magában ebben a mi Rómánkban, igazi Krisztusát, Messiását, Jézust! Rajtatok a sor, mai fiatalok, hogy megújítsátok, hogy ma kifejlesszétek a messiási csodát, amelyet a tegnapi katolikus ifjúság kezdett el. Mi ez? Átmenet a passzív szokáskeresztségből az öntudatos és aktív keresztségbe; átmenet a félénk, tehetetlen keresztségből a bátor, küzdő keresztségbe; az individualista, szétforgácsolódott keresztségből a közösségi, egymással összefogó keresztségbe; a mások szükségei és a társadalmi kötelességek iránt közönyös és érzéketlen keresztségből a testvéri keresztségbe, amely elkötelezi magát a leggyengébbek és leginkább rászorulók érdekében. Bátorság! Rajtatok a sor! A mi szerető apostoli áldásunkkal.

A PAPI ÉLETBEN ISTEN AZ ELSŐ

(A Szentatyának a szaleziánus újmisésekhez intézett beszédéből, ápr. 4.)

Bizonyára tudni vágytok, mit vár ma tőletek az Egyház, hogy teljesen, hatékonyan és hitelesen megvalósíthassátok életetekben önmagatok maradéktalan átadását az Úrnak és a lelkeknek.

Úgy érezzük, azzal kell válaszolnunk, hogy emlékeztetünk benneteket az Úr Jézusnak apostolaihoz intézett szavaira az utolsó vacsorán: „Maradjatok szeretetemben" (Jn 15, 9). Ez a felszólítás fejezi ki azt a legnagyobbat, amit az Úr papjaitól elvár. Íme tehát a jelszó, amit rátok bízunk: ápoljátok, drága

gyermekeink, a bensőséges viszonyt Krisztussal, őszinte és mély lelkiélet által. Ez papi életetek legelső és legédesebb kötelessége. Ez a legjellemzőbb magatartása annak, aki megkapta a szentségi beiktatást és ezzel „Isten titkainak sáfára" lett (1 Kor 4, 1). Ez a logikus felelet Neki, aki szeretetének különleges gesztusával arra választott ki benneteket, hogy barátai legyetek (vö. Jn 15, 16) és magáénak kérte életeteket, képességeiteket, mindazt, ami telik tőletek, hogy élő eszközeiként használjon, kegyelme csatornáiként, példaadása és szava közvetítőiként, a maga meghosszabbításaként a világban.

Ne higgyétek soha, hogy a Krisztussal való bensőséges társalgás óhaja, igénye zökkenőt vagy lassulást vinne szolgálatotok dinamizmusába azzal, hogy késlelteti külső apostoli munkátok kifejlődését, vagy talán ürügyül szolgál, hogy ne szánjátok magatokat mindenestül mások szolgálatára és kivonjátok magatokat sajátos földi felelősségeitek alól. Éppen az ellenkezője az igaz. Amit Istennek adunk, az sohasem vész el az ember számára; sőt inkább a cselekvés ösztökélője és apostoli energiák termékeny forrása.

Sajnos az Egyház történelmének jelen pillanatában ellenséges hangok hallatszanak, amelyek hajlamosak félreismerni Isten primátusát a pap életében és működésében. Ez az időkhöz való alkalmazkodás jegyében történik, pedig nem más, mint hasonulás a világ szelleméhez. Így kétség és bizonytalanság keletkezik a papság igazi természetére, elsődleges feladataira, a társadalom kebelében elfoglalt megfelelő helyére vonakozólag.

Drága gyermekeink, Urunkkal ismételjük nektek: „Non turbetur cor vestrum", ne zavarodjék meg szívetek (Jn 14, 1, 27). Ne hagyjátok befolyásolni magatokat olyan elméletektől és példáktól, amelyek kétségbevonják hiteteket, választásotokat, Istennek adottságotok visszavonhatatlanságát. A papi lelkiség és szolgálat mélységes követelményei lényegükben változatlanok maradnak a századok folyamán. Holnap éppenúgy, mint ma ugyanúgy hívják őket: egyesülés Istennel, a kereszt szeretete, elszakadás a föld javaitól, az imádság szelleme, nagylelkű és éber tisztaság, teljes engedelmesség Isten képviselői iránt és mindenestül-való odaadás a felebarát szolgálatára.

A HITTANI KONGREGÁCIÓ ÚJ SZABÁLYZATA

Február 4-én tették közzé a Vatikánban a Hittani Kongregáció új szabályzatát, amely 18 pontban tárgyal az „Integrae servandae" kezdetű apostoli levél alkalmazásáról, tehát a volt Szent Officium reformjaként a Kongregáció eljárásmódját szabályozza a keresztény tanítás megvizsgálásában. A hit alapelveivel ellenkező tanítás esetleges elítélését megelőzően ki kell kérni az illetékes (helyi) püspök vagy püspökök véleményét; továbbá — a helyi ordinárius értesítése után — meg kell hallgatni a heterodoxiával vádolt szerzőt és alkalmat kell neki adni arra, hogy nézeteit megvédhesse. A Hittani

Kongregáció új szabályzatának célja éppen az, hogy biztosítsa — amennyire ez emberileg lehetséges — a vizsgálatnak alávetett szerzőkkel szemben a méltányosságot és a tárgyilagosságot. A 2. pont szerint a kritérium nem az egyes teológiai iskolák által szabadon vitatható ilyen vagy olyan tétel, hanem maga a kinyilatkoztatás és a magisztérium tanítása. Ugyanez a pont azt is előírja, hogy a vizsgálatnál mindig a szerző eredeti szövegét kell alapul venni. A szabályzat két eljárásmódot különböztet meg: az egyik rendkívüli, a másik rendes. A rendkívüli eljárásmódra akkor kerül sor, ha egy katolikus szerző írásban vagy szóban a hittel nyilvánvalóan ellentétes tanokat hirdet és így kárt okoz az egyházi közösségben. A rendes eljárás két szakaszban történik: mindenekelőtt megbizonyosodnak a szerző pontos véleményéről, tehát teológiai szakvéleményt alkotnak tanításáról, összehasonlítva azt a kinyilatkoztatással és a magisztérium tanításával. A második szakaszban megvizsgálják a téves tan esetleges lelkipásztori következményeit, azt, hogy milyen veszélyt jelent a közösség számára és milyen módon lehet a bajt orvosolni. A rendes eljárás mindkét fázisában kollégiális módon kell a vizsgálatot megejteni, hogy így elkerüljék az egyéni, személyes ítéletek egyoldalúságát, hibáit. Az új szabályzat egyik legfigyelemreméltóbb pontja az, amely előírja, hogy a szerző védelmére (pro auctore) egy referenst kell kijelölni: ennek az a feladata, hogy előadja a szóbanforgó tanítás pozitív szempontjait és kiemelje a szerző érdemeit. Ez az „ügyvédnek" nevezhető szakember válaszol a szerző ellen felhozott vádakra, rávilágít a félreértett szövegek igazi jelentésére, ítéletet mond az esetleges tévedések súlyosságáról és válaszol a konzultorok ellenvetéseire. Mindennek az igazságosság és a tárgyilagosság szellemében kell lefolynia. Az eljárás úgy kezdődik, hogy a szerzővel közlik a tanításában talált téves vagy veszélyes pontokat; egy hónapon belül válaszolnia kell a vádakra és meg kell magyaráznia nézeteit. Ezután kerül sor — ha szükséges — a párbeszédre. A szerző válaszának megvizsgálása után a Kongregáció rendes ülésén meghozzák a végleges döntést és — a Szentatya jóváhagyása után — közlik a helyi ordináriussal és magával a szerzővel. A új dokumentumot jan. 15-én írta alá Seper bíboros.

Sz. F.

Az árvai esperesi kerületből (Lengyelország) írja egy lipnicai oltártestvérünk: „A kilenc magyarlakosságú parochián a nép erősen ragaszkodik ősei hitéhez. Körülbelül még 19 800-an vagyunk. A hívek mindnyájan küldik gyermekeiket hitoktatásra, évenkint legalább egyszer meggyónnak és egyházi házasságban élnek. A húsvéti ünnepek alatt igen örültünk, mert Őeminenciája Carolus Wojtyla 27 diákonust szentelt pappá. Kettő körülük az árvai területről származik. Első miséjükön nagy tömeg vett részt. Az árvai esperesi kerületből 25 papnövendékünk tanul Krakkóban. Apácanövendékünk 80 van."

SZENT ÁGOSTON: ISTEN VÁROSÁRÓL

(Tudomány, hit, alázat:) Ha a kifejezések, amelyeket (ti platonikusok) használtok, zavarosak is, a célt azért valamelyest, mintegy ködben úszva, de látjátok és arrafelé tartotok. Hanem Isten változhatatlan Fiának megtestesülését, megváltásunk eszközét, minden javaink megszerzőjét, amiben mi hiszünk és amiben Istent mintegy gyengének ismerjük meg — ezt nem akarjátok elismerni. Tehát az örök hazát, maradandó városunkat — bárha messziről és homályosan — látjátok, de az úton, amelyen járni kellene, nem jártok . . . Ennek az igazságnak elfogadásához azonban alázatra lenne szükség, arra pedig nyakasságunk ugyan nehezen hajlik. Pedig mi hihetetlen van abban — főként nektek, hiszen olyan tanokat vallotok, amelyek maguk ennek hitére vezérelhetnének —, mi hihetetlent találtok abban, ha azt mondják: Isten emberi lelket és testet vett fel? Éppen ti olyan nagy méltóságot tulajdonítotok az intellektuális léleknek, vagyis az emberi léleknek . . . Vagy talán azon a rendkívüli dolgon ütköztök meg, hogy egy test szűztől szülessék? Hogy a Csodálatos csodálatosan született, ezen nem botránkoznotok kellene, hanem jámborságra buzdulnotok. Hogy van az, hogy mihelyt a keresztény hitről van szó, úgy tesztek, mintha elfelejtettétek volna vagy nem is tudnátok azt, amit máskor vitattok és tanítotok? Mi az oka annak, hogy — sajátmagatok-megcáfolta véleményeitekre hivatkozva — nem akartok keresztények lenni? Mert Krisztus alázatosan jött el, ti pedig fennhéjázók vagytok. Vagy restellitek, hogy helyreigazítsanak? Ez is csak a kevélyek hibája. Igen-igen, tanulť emberek szégyellik, hogy Platon tanítványaiból Krisztus tanítványaivá váljanak, akinek Lelke egy halászemberrel értette meg és mondatta el: „Kezdetben volt az Ige és az Ige Istennél volt . . ." Immár megvetésre méltó lett a gőgöseknek ez az isteni tanítómester, mert az Ige testté lett és közöttünk lakozott. Nem elég hát, hogy ezek a szerencsétlenek betegek, még büszkélkednek is betegségükkel, és vonakodnak a gyógyító orvosságtól. Ezzel pedig nem azt érik el, hogy fölemelkednének, hanem annál mélyebbre zuhannak. (X. 29.)

(A manicheista felfogás ellen:) Bűneinkért és vétkeinkért nem kell a Teremtő iránti igazságtalansággal a test természetét vádolnunk, mert az a maga nemében és rendjében jó, Ellenben az nem jó, hogy a jó Teremtőt elmellőzve teremtett jó szerint éljünk, akár test szerint, akár lélek szerint, akár a lélekből és testből álló egész ember szerint. Mert aki a lélek természetét magasztalja a legnagyobb jó gyanánt, a test természetét pedig rossznak vádolja, az nyilvánvalóan testiesen kívánja a lelket és testiesen menekül a testtől; vélekedése emberi hiábavalóság, nem isteni igazság. (XIV. 5.)

(Szentírásmagyarázat:) Lehetséges, hogy valaki megfelelőbb magyarázatot talál, mint én, megint másvalaki még odaillőbbet. De minden magyarázónak Isten Városára kell vonatkoztatnia, amit mond, ha nem akar magyarázatával messze eltérni a szerző szándékától. És ha nem is egyféleképpen nyilatkoz-

nak, magyarázatuknak egybehangzónak kell maradnia a katolikus hittel. Sem azoknak nincs igazuk, akik csak a történeti tényeket fogadják el minden jelképes jelentés nélkül, sem azoknak, akik elvetve a történeti igazságot, csak képes beszédnek tartják az egészet. Csak fonák elme állíthatja, hogy haszontalanul írták volna meg ezeket a könyveket, amelyeket évezredeken át olyan áhítatos tisztelettel, a rendszeres áthagyományozás oly gondos megtartásával őriztek, vagy hogy csak a puszta tényeket kell bennük tekinteni. (XV. 26-27.)

(Az emberi nem különbözősége és egyenlősége:) Egyetlen hívő se vonja kétségbe, hogy ahol csak ember, vagyis értelmes és halandó lény születik, az az Isten teremtménye, bármilyen szokatlan nekünk a testalkata, színe, mozgása vagy hangja; bármelyik tájról való, bármilyen képességei vagy természeti tulajdonságai vannak. Mert Isten mindenek Teremtője, ő tudja, hol és mikor teremtsen vagy teremtett valamit; tudja, milyen széppé teszi a mindenséget, hogy egyforma meg eltérő részekből szövi össze. De akinek nincs áttekintése az egészről, azt sérteni fogja az egyik rész vélt félresikerülése, mert nem tudja, mivel harmonizál és mivel áll vonatkozásban. És ha így nagyobb különbözőség is keletkezik: tudja Ő, mit cselekedett, és senki sem ócsárolhatja jogosan az ő műveit. (XVI. 8.)

(Van-e boldogság a földön?) Csak a boldog él úgy, ahogy akar, és csak az igaz ember boldog. De az igaz is csak akkor él majd úgy, ahogy akar, ha eljutott oda, ahol nem halhat meg, nem tévedhet, kárt nem vallhat többé, s ráadásul bizonyos abban, hogy ez mindig így marad. Mert ezt kívánja a természet, és csak akkor lehet egészen és tökéletesen boldog, ha megkapta, amit kíván. De a jelen életben ugyan kicsoda élhetne úgy, ahogy akar, hiszen még az sincs hatalmában, hogy egyáltalán éljen! Élni akar, és meg kell halnia. Hogyan élne hát úgy, ahogy akar, ha nem él addig, ameddig akar? Ha pedig meg akar halni, akkor hogy élhetne úgy, ahogy akar, hiszen még élni sem akar . . . De ám éljen úgy valaki, ahogy akar, miután kénytelen-kelletlen ráparancsolt magára, hogy nem akarja, ami nincs hatalmában és csak azt akarja, ami hatalmában van: az ilyen ember azért nem boldog még, mert türelmében boldogtalan. Boldog élete csak annak van, aki szereti is az életét. De ha szereti, ha boldog benne, akkor minden másnál jobban kell szeretnie, hiszen érette szereti mindazt, amit még szeret. Ha pedig úgy szereti, amint megérdemli (és csak az a boldog, aki a boldog életet érdeme szerint szereti), akkor lehetetlen, hogy ne akarja: örökké tartson az, amit így szeret. Akkor lesz tehát boldog az élet, amikor örökké tart. (XIV. 25.)

ISTVÁN KIRÁLY — A SZENT APOSTOL

A tudós francia pápa, II. Szilveszter, egyre növekvő figyelemmel hallgatta a messze Pannóniából érkezett, német származású pécsváradi apát, a koronakérő Asztrik beszámolóját. A fiatal magyar fejedelemnek, Istvánnak személyéről és buzgóságáról már sok jót hallott. Császári tanítványa, III. Ottó, Gizella bajor hercegnő és magyar fejedelemasszony unokaöccse is elismeréssel szokta emlegetni. Az a kép azonban, amely a szemtanú lelkes szavaiból eléje rajzolódott, mégis annyira meglepte, hogy a beszéd végén felkiáltott: „Én apostolutód vagyok, a te urad azonban valódi apostol!"

Szilveszter pápa csodálkozó elismerését osztja a történetírás is. A piarista Balanyi György szerint: „A magyar katolikus egyház megalapozása, külső kereteinek kijelölése és a kereteknek tartalommal való telítése egészen Szent Istvánnak és kiváló munkatársainak érdeme . . . Ha más bizonyítékunk nem volna reá, Szent Istvánt tisztán egyházi működése alapján a középkor legnagyobb szervező uralkodói közé kellene soroznunk: az első pillanattól kezdve tisztán látta a célt és nyílegyenesen haladt feléje . . . . Ezért az egész alkotás a harmonikus és befejezett egész benyomását kelti."

Az utóbbi időben egyesek az egyházszervezés terén is nagyobb szerepet tulajdonítanak Géza fejedelemnek, mint régebbi történészeink. Változatlanul megmarad azonban az apa és fiú szándéka és lelkülete közti különbség. Géza fejedelem politikai meggondolásból nyitotta meg a határokat a hittérítők előtt és támogatta a misszionáló munkát. Maga azonban megkeresztelkedése után is félpogány maradt. Fia és utóda, István, kicsi gyerekkora óta meggyőződéses, hite szerint élő keresztény volt. És uralkodásának első percétől kezdve az apostol lelkületével és hevületével irányította Magyarország és a magyar nép krisztianizálásának a munkáját. Gézánál a vallás eszköz volt a politikai hatalom kiépítésére. István a világi uralomban, a politikai hatalomban is az égi boldogsághoz vezető eszközt látta.

Ennek a hihetetlenül elfoglalt, egyidejűleg államot és egyházat szervező uralkodónak és apostolnak buzgóságára, de munkabírására is jellemző, hogy nagy tervei közt apró részletek kivitelezésének ellenőrzésére is keresett és talált időt. „Úgy olvastatik rólok az ország krónikájában — írja az Érdy-kódex Névtelen Kartauzija az első magyar királyi párról —, hogy minden esztendőben el járják vala ez országot meg-látogatván, nézögetvén minden szentegyházat, kikben kivül-belöl ha mi fogyatkozást láttanak, addég onnan el nem

mentenek mig szép szerével meg nem épöjtették . . . Továbbá egyházi népekről és fejedelmekről az szent királnak olly nagy gongya vala, hogy ennen maga meg látogatta őket, vizitálta, egzaminálta, ha jól él, avagy gonoszul, ha anya-szent-egyházhoz lát, ha vigyáz az szegén népön, ha pásztorságát szerével viseli, akár papok voltanak, avagy klastromban lakozó barátok. Ha kit látott, hallott restnek, tunyának lenni, meg feddötte, korrigálta, ha kit látott, hallott szent életünek lenni, azt lelke szerint szerette és élt tanácsával."

Művészeink közül többen is mint hitszónokot ábrázolják. Történeti forrásaink mit sem tudnak a prédikáló Szent Istvánról. Ez a hallgatag, komoly, ritkán mosolygó férfi, minden idők legnagyobb magyarja, legelső és mindmáig legnagyobb világi apostolunk, nem a szavával, hanem a tetteivel, egyéni, családi, magán és nyilvános életének szentségével hirdette az evangéliumot. Így látták ezt már a középkorban is. „Az Uristen — mondta az első ránkmaradt szentistvánnapi prédikáció szónoka — királyi méltóságul és apostol gyanánt adá" őt nekünk, „hogy élete tanuságával és jó életének példájával tanojtaná, igazgatná és az erek idvességnek utára vonná" „ez ő szegény" magyar népét.

Hogy ez a felülmulhatatlanul nagy és eredményes nemzetnevelő a példával való apostolkodás fontosságát mennyire átérezte, azt fiához, Imre herceghez írt sorai bizonyítják. „Először is parancsolom, tanácsolom, óhajtom, kedves fiam — olvassuk az Intelmek-ben —, hogy ha a királyi koronának becsületet akarsz szerezni, az apostoli és katolikus hitet oly pontosan és gondosan tartsd meg, hogy az összes, Istentől alattvalóidnak rendelt emberek példaképe légy s az egyházi emberek méltán nevezzenek téged keresztény férfiúnak."

Az ifjú hercegnek tulajdonképpen nem volt szüksége az „Intelmek" királytükrére, mert apjában állandóan maga előtt látta és csodálta a keresztény férfinak, férjnek, családfőnek, uralkodónak és apostolnak megtestesült eszményképét.

István király első életrajzaiban, a Legendákban, elsősorban a „szent" jelenik meg előttünk. A földi uralkodónak csak elmosódott alakja látszik. „Mindig úgy mutatkozott — írja a Nagyobb Legenda névtelen barátja —, mintha Krisztus ítélőszéke előtt állna. Belső szemeivel az ő fényes ábrázatát látta. Krisztus volt száján, Krisztus szívében, minden cselekedetében Krisztus nyilatkozott meg."

Újabbkori történetíróink viszont inkább az „Isten kegyelméből való", buzgón keresztény, de nagyon is gyakorlati királyt mutatják be. „Ezt az egyéniséget, pozitívumokra törekvő szellemet — írja Hóman Bálint — nem elégítette ki a szemlélődésben, elmélkedésben, életszentségben és önmegtagadásban kimerülő vallásosság, de benső meggyőződéssel és lelkesedéssel szegődött a bencések által hirdetett és gyakorlatban is megvalósított, égi

célokra emberi eszközökkel törekvő vallásos irányzat zászlaja alá."

Mindkét jellemzés igaz, de nem szabad őket kizárólagosnak tekinteni, még kevésbé egymással szembeállítani. A kettő együtt fejezi ki a szentistváni egyéniséget, a „szentkirály"-t, ahogyan a középkorban neve elhagyásával általában emlegetni szokták. István király szentségének páratlan nagysága éppen abban van, hogy ritka és tökéletes harmóniában egyesültek benne az aktív és a passzív erények, a jámborság és életrevalóság, az „Ora et Labora!", az „Imádkozzál és dolgozzál!" kettős szentbenedeki parancsa, a küldetésének és hatalmának nagyon is tudatában lévő uralkodó és a koldusban Jézust tisztelő hivő, a Boldogságos Szűzet gyermeki bizalommal édesanyjának választó keresztény lélek és a kereszténység gyönge palántáját kemény karral védelmező hadvezér.

Nem csoda, hogy ez a monumentális apostoli egyéniség életpéldájának varázsával megfogta és magával ragadta környezetét, az egyházi és világi vezetőket és az egész magyar népet. Századok múltán is úgy beszéltek és írtak róla, mint a „my meg tereesewnknek . . . apostolá"-ról és „myndden zentsseegheknek és ygassaghnak feenes tyköré"-ről. Ma is a hatása alá kerül mindenki, aki egy kissé mélyebben belemerül ennek a szent magyar apostoli életnek a tanulmányozásába. Példa rá Prohászka Ottokár, aki Szent Istvánnal foglalkozó elmélkedése végén elragadtatással kiált föl: „Magyar a kereszténység, ilyen a te apostoli királyod, szented, hősöd! Ime, angyalomat küldöm neked, ki vezessen, — mondja róla is az Isten."

Székesfehérvár nagy püspökének szavai megismétlik és megerősítik az első magyarnyelvű Szent István-himnusz költőjének a meggyőződését, amely szerint a szent király:

„Kegyes vóltából irgalmas Istennek,
Adatott menyből, a' Magyar Nemzetnek,
Hogy ő általa úttyát igaz hitnek, tanulná, 's szentségnek."

Születésének ezredik évfordulóján mondjunk köszönetet az Istennek azért a felbecsülhetetlen értékű ajándékért, amelyet Szent Istvánban kaptunk. És fogadjuk meg valamennyien, — papok, szerzetesek, apácák, világi hívek, férfiak és nők, öreg és fiatal magyar keresztények egyaránt —, hogy szentséges életpéldáját követni akarjuk, és ennek az evangéliumot sugárzó életpéldának az erejével apostolkodni igyekszünk abban a magyar, vagy idegen környezetben, amelyben élünk és dolgozunk.

Közi Horváth József

KÜZDELMÜNK CÉLJA

A Gondviselés szerkesztőségünk egyik tagját németországi útja alkalmából a vonaton egy evangélikus lelkésszel hozta össze. Ő beszélt nekünk először a „Pfarrer-Gebets-Bruderschaft"-ról (PGB), az evangélikus pásztorok imaközösségéről. 1913 áprilisában Halle a. d. Saale-ban 40 evangélikus pap összefogása alapozta meg. Meggyőződésük, hogy a kegyelem mellett, amely Jézus Krisztussal összefűz, s amely Isten tette bennünk, a személyes vallási döntés (megtérés) és az élet állandó odaadása Jézusnak (megszentelődés) alapvető elemei a keresztény életnek — a lelkész életének is. A Krisztusról szóló bibliai tanítást akarják hirdetni és ennek következményeit levonni saját életükre és egyházközségük építésére nézve. Egymást lelkileg támogatják és igazi testvéri szellemben törekszenek élni. Programjukban ilyen pontok szerepelnek: Napi egyéni bibliaolvasás és ima — közbenjáró ima a testvérekért a belső indítás mértéke szerint — kölcsönös készség lelki ügyeik megbeszélésére vagy gyónásra — lehetőleg évente részvétel egy testvérületi gyülésen — anyagi áldozat a közösség céljaira — felelős részvétel az egész egyház építésében — állandó hűséges törekvés arra, hogy másoknak és a világnak szolgáljanak. A közösség a BRD-ben több mint 700, a DDR-ben kb. 200, Svájcban 60, Ausztriában 40 tagot számlál, Francia-Elzászban is vannak tagjai.

Lapjuk először „Brüderliche Handreichung" címen jelent meg és túlnyomórészt gyakorlati lelkipásztori jellegű volt. Mióta 1961-ben a jelenlegi szerkesztő, **Otto Rodenberg** átvette, teológiai, elsősorban biblikus irányban halad. Ezt mutatja mostani címe is: **Theologische Beiträge.** Belátták ugyanis, hogy a lelkipásztori nehézségek messzemenőleg teológiai talajban gyökereznek. Főleg a fiatal papi nemzedék szorul rá hitbeli kérdések tisztázására. Ugyanebből a célból indították meg 1961-től a teológiai hallgatók szünidei szemináriumait, egyetemi professzorok közreműködésével. Teológusok a lapot is ingyen kapják.

Jogos a megállapítás: „A szolgálat új, testvéri formája tör itt magának utat." — A lap egyik számából örömmel közöljük, a szerkesztőszerző baráti beleegyezésével — akinek szívességéből a fenti adatokat is vettük — egy előadásának egyik részletét. Az előadás az Evangélikus Szövetség nürnbergi biblikus szemináriumán hangzott el. Gondolatmenete világos és örvendetes bizonyság: mennyit fejlődött, objektivizálódott alapelveiben a protestáns bibliamagyarázat.

. . . Mintha csak a földből nőtt volna ki, úgy állt előttem, kezében egy kis készülék, és így szólt: „Bocsásson meg, szeretném meginterjuvolni." Elvezetett egy kis helyiségbe, elém tartotta a mikrofont és máris föltette az első kérdést: „Hitvalló gyűlést tartanak. Kik az ellenfeleik?" Még ma is örülök, hogy nem követtem el akkor semmi ostobaságot, hanem egy pillanatnyi szünet után nagyot sóhajtva azt feleltem: „Nekünk csak egy ellenfelünk van." — „És ki ez?" — kérdezte a riporter. — „Sátán."

Csak egyetlen ellenfelünk van a nekünk rendelt küzdelemben. A régi, gonosz ellenség. Vele van dolgunk, ha a Bibliát olvassuk. Az ellenség tudja, miért veszi pergőtűz alá az írással való felelősségteljes érintkezést. Úgy vagyunk ezzel, mint egy megközelítési útvonallal a háborúban. Olyan úttal, amelyen létfontosságú utánpótlást szállítanak. Az ilyenek mindig különleges tűz alatt vannak. Az ellenség tudja, miért akarja minden elképzelhető eszközzel megzavarni az írással való közlekedésünket. Az egyik ilyen eszköz: azt mondja nekünk, hogy csak az a fontos a Bibliában, ami személyesen érint

bennünket. Ez nagyon jámborul hangzik, de valójában nem más, mint válogatási kísérlet. Így azután csak arra hallgatunk a Bibliában, amit mi magunk tartunk fontosnak. Először csak azt akarjuk meghallgatni, ami sajátmagunknak fontos, azután pedig már nem is tudunk mást meghallani, mint ami sajátmagunknak fontos. Már pedig éppen az lehet döntően fontos, amit már nem hallunk neg. Nevezetesen az, ami nem a szánk íze szerint való, ami kellemetlen. Éppen az, amit magunktól egyáltalán nem akarunk meghallani, lehetne talán számunkra Isten döntő segítsége.

Sokunk előtt világos lehetne, hogy a Biblia iránti állásfoglalásunkat a hála határozza meg. Hálásnak kell lennünk ezért az utunkra adatott világosságért. Egyikünk sem olvassa alapjában véve másképpen a Bibliát, mint hálával azért, amit már megtapasztalt belőle. De jaj nekünk, ha az írással való kapcsolatunk a hálától válik függővé!

Aki a Bibliával való kapcsolatát attól teszi függővé, amit személy szerint kapott a Bibliától, az fejüktetejére állítja a dolgokat. A Biblia számunkra mint Isten Igéje fontos, akkor is, ha semmit sem „kapunk" belőle. A Biblia azt igényli, hogy ezt tartsuk tiszteletben, hogy szavát, mint az élő Isten szavát, komolyan vegyük, ott is, ahol személyesen még nem jelent, vagy talán sohasem jelentett nekünk semmit. Tehát necsak azt halljuk meg Isten szavaként, ami személyesen felüdít, megerősít, megörvendeztet vagy érint, mert ez még mindig válogatási kísérlet lenne. A Biblia több, mint személyes hála oka. Az Ige az, amiből élünk. Nemcsak kenyérből élünk, hanem minden igéből, amely Isten szájából származik. És éppenúgy, mint ahogy nem köszönünk meg minden falatot, amit eszünk, mert ez egyáltalában eszünkbe sem jut, mégis abból élünk — éppenúgy számtalan bibliai ige van, amely soha életünkben nem jelent számunkra személy szerint semmit, mégis belőlük élünk. Abból élünk, amit Isten tett és mondott, akkor is, ha sohasem ébredünk ennek személyes tudatára. Föleszmélésünk, személyes köszönetünk, személyes élményünk csak következménye, méghozzá igen töredékes következménye annak, amiből élünk.

És a válogatási kísérlet? Ha csak azt ismerjük el Isten igéjének, ami valakinek személy szerint fontos, az alapjában véve éppenúgy bibliakritika, mint az, amit bibliakritika gyanánt elutasítunk. Azért van parancsunk a Biblia, a Szentírás igéje dolgában való fáradozásra.

Csakhogy — ezt mindjárt nagyon nyomatékosan szeretném megmondani — nem „muszáj" módjára. Nem valami kötelező dologról van itt szó, amit meg kell tenni. Éppenolyan kevéssé van szó muszájról vagy kellről, mint ahogyan nem volt muszáj a szántóföldben elrejtett kincset megtalálni és nem kellett fölemelni. Senkisem parancsolta meg ezt annak az embernek, aki átment a szántóföldön és megtalálta a kincset. Örömmel ment át rajta, eladta mindenét, amije volt, és megvette a földet. Nyoma sincs, hogy valaki megparancsolta neki. Nyoma sincs, hogy valaki kívánta volna tőle. Magától

tette. A Biblia körüli fáradozás nem kötelességteljesítés, hanem nagy ajánlat. És ha valaki azt mondja: Nincs időm, hogy a Bibliával erőlködjem, az olyan, mintha ezt mondaná: Nincs időm pénzt venni ki a takarékkönyvemből. Akkor éhen kell halnia, ha nincs ideje pénzt kivenni. Akkor hát hagyja. Akinek nincs ideje, hogy a kezét nyújtsa valami után, az nem kap semmit. Aki nem eszik, az nyilván jól van lakva. És aki nem nyúl semmiért, annak megvan mindene.

Szeretném egészen félreérthetetlenül megmondani: aki a Biblia okozta fáradsággal kapcsolatban muszájról vagy kellről beszél, az egyáltalán nem értette meg, hogy itt egy nagy ajánlat áll rendelkezésünkre, egy nagy ajándék, az élő Ige, maga az Isten. Az örök mindenható Isten, aki be akar lépni szegény kis életünkbe.

A Biblia nem kényszer gyanánt, hanem Isten felkínálásaként akar találkozni velünk. A Bibliának megvan az az ereje, hogy érvényre juttassa magát életünkben. És a Bibliával a kezünkben erősebbnek bizonyulunk a számunkra rendelt küzdelemben. De a Bibliával a kezünkben — nem a mi tapasztalatainkkal, hanem a Bibliával, azzal, amit ő mond, nem pedig azzal, amit mi csinálunk belőle vagy hallunk ki belőle. Semmire sincs akkora szükségünk, mint erre az új bibliai begyökerezésre, hogy újból bibliamozgalom legyünk. Csak akkor leszünk az ígéret fiai a számunkra rendelt küzdelemben, amely szerint megkoronáztatunk, mert helyesen harcolunk. Az igaz harcról van szó. És ebben az igaz harcban maga a Biblia az irányadó. Megadja küzdelmünk céljának és módjának zsinórmértékét.

Otto Rodenberg

HOLLANDIAI BESZÁMOLÓ

Ha őszintén hiszünk Istenben, az ő irántunk, gyenge, rosszrahajló, tévelygő emberek iránti véghetetlen szeretetében, ha hiszünk a Lélek lankadatlan munkálkodásában, akkor valóban nagy-nagy reménységgel, bizalommal lehetünk a jövő iránt. Hiszen mi minden indult meg, forr, fejlődik az elmúlt rövid 10-12 év alatt! Sok olyan, aminek még a lehetőségét is kétségbe vontuk volna ezelőtt 15-20 esztendővel. Gondolok itt elsősorban az ökumenikus fejlődésre. És ez az a pont, ami itt nálunk az én szememben igazi komoly pozitívum.

1965 előtt általános volt az a nagyon őszinte és jóakaró érdeklődés, amellyel mindenki résztvett a vitában, a dialógusban. Amikor rájöttek a jó hívők, hogy szabad nekik is gondolkozni és megszólalni, mindenki, katolikus és protestáns is nekifeküdt a véleménynyilvánításnak. Bár sok éretlenséget hirdettek sokan, ez kisebb baj volt azt hiszem, a fő az volt, hogy mindenki őszintén jót akart. 1965 őszétől 1968 novemberéig Angliában éltünk. Amikor onnan visszajöttünk, kíváncsian nyitottam tágra szememet. Vajon mit fogok itt találni? Úgy éreztem, hogy a helyzet konszolidálódott némiképpen. De mintha az általános lelkes részvétel ellanyhult volna. A vita kiéleződött, bizonyos kérdésekre szűkült le. Sokan úgy belemelegedtek saját meglátásuk, meggyőződésük hirdetésébe, hogy onnan már visszaút aligha van, ill. nincs is. A hétköznapi hívők nagyrésze, attól félek, belefáradt a bizonytalanságba, a talajvesz-

tésbe, és egyedül érzi magát. S miután saját lelkiismeretére van hagyva, ha valami nem kellemes neki, nem szól hozzá, nem személyes ízlése szerint való, úgy érzi, szabad elmaradnia.

Viszont 65 előtt az ökuméné igen egyoldalú dolog volt: a katolikusok mindent megtettek, hogy elhagyják, ami a protestánsoknak esetleg nem tetszik, azok viszont nem nagyon mozdultak irányunkban. Ebből a szempontból nagy meglepetés ért, amikor visszajöttünk. Most is Hollandia egyik protestáns fellegvárában élünk. Van ugyan öt katolikus egyházközség, de a lakosság többsége protestáns. És méghozzá igen szigoru elvhű fajta, vagyis „gereformeerd". (A szólásmondás szerint ezen a vidéken még az 50-es években minden héten megettek egy misszionáriust!) Az ökumenikus fejlődés ugyan lassan indult meg, de letagadhatatlan. Esperesünk igen kiváló ember, protestáns körökben is nagy elismerésnek örvend. Az idei 25 éves felszabadulási ünnepségeken a prot. nagytemplomban tartott ökumenikus istentiszteleten ő tartott egy nagy beszédet, vezette az istentisztelet egy részét. 69 őszén résztvettem egy „a prot. egyházak tanácsa" által rendezett előadássorozaton, amire katolikusokat is meghívtak. Igazán csodálatos volt az a komoly, őszinte érdeklődés, amellyel a kat. előadókat hallgatták (pl. prof. Fiolet OFM) és az a megértő, jóakaratú nyíltság, amellyel az előadás utáni vitákon résztvettek. Ezt csak az méltányolhatja igazán, aki megtapasztalta, mit is jelentett itt még 15 év előtt az egymástól való elzárkózás. Hiszen még az elemista gyerekek is „katolikusan" futballoztak, vagy „protestánsan" tornáztak . . . A cserkészet, a kereszt-egyesületek, mind-mind külön-külön világnézeti, vallási alapon álltak fenn. Manapság már természetes, hogy ha más csapat nincs, felvesznek katolikust protestáns csapatba, ill. fordítva. (Igaz, hogy a cserkészet már majdnem teljesen kihalt.)

Ez pozitívum volt. De ha ezután körülnéz az ember a mindennapi gyakorlati életben! . . . 69 febr. végén kezdtünk jelenlegi plébániatemplomunkba járni vasárnap. Ha akkor egy picit megkésve érkezett az ember, nagy kínnal talált helyet az oldalhajó padjaiban. Idén tavasszal férjem többször mondotta, mennyivel kevesebben vannak a templomban. Ma úgy kell visszatartanom magamat, hogy ne a 2-3. padba vonuljak be, bármilyen későn vagy korán jövünk. Miért ez a szemmellátható visszaesés ilyen rövid idő alatt?

Szomorú megélni az egyházi intézmények felszámolását is. Idősebb fiunk 1965-ben Nijmegenbe került a Canisianumba internátusba. Tavaly érettségizett mint az internátus utolsóelőtti osztályának tanulója. A jövő nyáron megszűnik ez az elismert, régi jó tanintézet is. Leányunk az érseki kisszeminárium 4 év óta nyilvános gimnáziumának V-es tanulója. Jelenleg 13 bejáró kislány van a kb. 40 extern fiú mellett. Még egy pár éve 350-400 fiú tanult itt, akik kis kivétellel érettségi után nagyszemináriumba mentek. Azóta maradt kb. 100, a tavaly érettségiző osztályból 16 ment teológiára, de alig pár lesz pap. Idén a lányom osztályából egy sem készül már papnak. 72 nyarára pedig a szeminárium megszűnik.

Felejthetetlen „élmény" volt számomra az is, amikor 69 tavaszán először akartam hétköznap misére menni új lakóhelyünkön. A templom üres, sötét, kihalt, pár perccel 1/2 9 előtt. Miután kint a falitábláról mégegyszer megbizonyosodtam, hogy 1/2 9-kor van szentmise, elindultam keresni, s végül is megtaláltam a sekrestyében: a pap és 3 öreg hölgy hivő. Egész nap szinte betege voltam ennek az „élménynek". Ma már megszoktam. Néha vagyunk öten, néha meg 8-10 is összeverődik. Állítólag az este 7 órai mise jobban látogatott, ott legalább 15-20-an vannak.

Hogy ez így v a n , azt még csak el lehetne fogadni — de hogy rövid 6-8 év alatt alakult ki ez a helyzet, ezt valahogy nem tudja megérteni az ember. Azelőtt a szabályok, törvények, parancsok betűi mögött nem tudták fölfedezni a szellemet, azért lett kereszténységük olyan szőrszálhasogató formalitás. S talán ez az oka annak, hogy most, amikor fölfedezték, hogy eddig a betűt (a legkisebb betűt is) keresték, kutatták, tartották meg, s ez nem volt helyes és tévutakra vezetett — elmaradnak,

visszavonulnak, zavar, kétely él mindenkiben, mert nem tanulták meg a lényeget keresni, s elvesznek a részletekben.

Persze ennek oka a holland egyéniségben is rejlik. A holland alapjában véve vallásos nép, de igen hajlamos mindent a végletekig vizsgálni, boncolgatni. Viszont fantáziája nincsen (pl. nincsenek mondái, népmeséi, népdalai), azért nincs nagyvonalú víziója sem. Ha elkezd vitázni, keresni, szavakat, fogalmakat boncolni: végül is ad absurdum fejezi be a kutatást és ismeretlenül elsiklik a szavak mögött rejlő lényeg, értelem, eszme mellett. Legalább is én sokszor ezt hozom fel magyarázatul. Így jártak az önmagunk megszentelésével, üdvözítésével is. Először mindent pontosan betöltöttek, hogy biztosítsák a mennyországot, most rájöttek (mintha csak most fedezték volna fel), hogy „szeresd felebarátodat" . . . , kinyíltak a világ, az embertestvér felé, rájöttek, hogy sok a szép és jó a (gonosz, rossz) világban, amit szabad és kell is élveznünk, s az Úristen nem veszi rossz néven, ha véletlenül itt a földön is boldogok vagyunk. Most azután ezt keressük minden erőnkkel és képességünkkel.

A szerzetesélet-ben is őszintén próbálnak új formákat keresni-találni, de nagyon sokan vesztik el a helyes középutat szemük elől. Ha úgy találják, hogy az öltözködésben, külső életformában össze kell olvadniok a környezettel, hogy jobban működhessenek, akkor túlhangsúlyozzák a mellékeset és nem találják meg az éltető lényeget. És sokan belevesznek a járulékos problémák precíz megoldásába, s nem marad idejük másra. Csodálkozva láttam a civilbe öltözött csinos apácákat abban az intézetben, ahová kislányunk angliai tartózkodásunk alatt járt. Meglepetésünkben férjem sem tudott megfelelőbb megszólítást találni, mint: Madame. Igaz, kissé bizonytalanok voltunk, hogy a prefekta áll-e előttünk, vagy valamelyik gyerek édesanyja. Amikor kifejtették, hogy ezentúl civil felügyelőket vesznek fel az internátusba, mert különben sohasem jutnak szabadnaphoz, már alig csodálkoztunk.

Közel hozzánk egy modern villába pár hónapja hurcolkodott be a város területén pasztorális munkát folytató apácák csoportja. Egy este későn behívott bennünket a nővér, akivel egy gyűlésen voltunk együtt, hogy megmutassa új otthonukat. A nappaliban az otthon levő nővérek éppen televíziót néztek, cigarettázva. Így mi először a saját ízlésük szerint igen csinosan berendezett lakószobáikat néztük meg, s utána mi ültünk le a nappaliban egy cigarettára. Hiszen ez mind jó — de föltétlenül szükséges is? Hol a határ a szent szegénység önmagáért való megélése és a tudatos önátadás szegénysége között?

Számomra a Szolgálat-ban a legfontosabb az az őszinte Istenből kiinduló, Istenben gyökerező és Istent kereső hang, amely minden cikkéből felém sugárzik. Ez az őszinte, valóságos istenhit az, amit itt Hollandiában is keresek és annyiszor mondom nekik: „nem hallom, nem találom." Mintha valami elérhetetlen őszövetségi távolságba helyezték volna fel az Istent . . . Egy-egy vitaest, megbeszélés, bibliaköri összejövetel után majdnem hiány nélkül ezzel a mondattal foglalom össze benyomásaimat: El kell ismerni, hogy igaz, őszinte jóakarás indítja az embereket, de gondolatmenetükben az emberből, az én-ből indulnak ki, és az emberhez térnek vissza. S útközben valahogy elfelejtkeznek mindenről, ami az emberen kívül létezik. Mindenki kritizál mindent: „dies spricht mich nicht an, jenes sagt mir nichts." — „Ich erkenne mich nicht darin." — Vajon önmagunkat kell-e meg- és felismernünk az Egyházban, az istentiszteletben? Nem inkább az Isten arcát kellene keresnünk, kutatnunk, felismerni próbálnunk?

Giny Kranenburg

LEVÉL FORMÓZA SZIGETÉRŐL

A japán megszállás idején (kb. 50 évig) alig volt katolikus misszionárius a szigeten. A néhány spanyol dominikánus jó munkát végzett, de kis számuk miatt nem tudtak nagyszabású tevékenységet kifejteni. 1948-tól sok külföldi kínai hithirdető kezdett a szigetre jönni. Megkezdődött az evangelizálás igazi munkája. A munkás sok volt (sok pap, nővér, katekista, katekétanő), az eredmény óriási. A kb. 10 000 főnyi katolikus tábor 1969. jún. 30-ig 305 793-ra szaporodott. (Tavalyi statisztika nem áll még rendelkezésemre, de az utolsó évek átlagos növekedését véve figyelembe a szám kb. 310 000 körül lehetett.)

Az első években rengetegen keresztelkedtek meg. 25 000 körül volt az évi növekedés. Az utolsó években azonban nem éri el az 5000-et sem. Miért e visszaesés? Az egyik ok az, hogy a misszionáriusok az elején teljesen a pogányok megtérítésével foglalkozhattak, mert alig volt még keresztény. Amint azonban minden misszionáriusnál kialakult egy kis keresztény közösség és növekedett is, a papnak sok időt kellett fordítania a már megkereszteltek hitben való erősítésére. Szerencsés volt, aki megtette. Mert aki ezt elhanyagolta és egész idejét továbbra is pogányokra fordította, lassankint elvesztette a megkereszteltelket.

Egy másik oka a lelassúdásnak: kezdetben sok a kínai kontinensről jött ember lett kereszténnyé. Sok köztük szegény volt, szomorú és tele az élet mindenféle problémáival, könnyen elfogadta a vallást, amely számára vigaszt és erőt hozott. Később azonban ezek is letelepedtek. Anyagilag a legtöbb rendbejött. Lassankint meghonosodott, a vallás iránti érdeklődése csökkent. A szigetlakók (formózaiak) lassabban lettek keresztények, de köztük is szép számmal akadnak ma már katolikusok. Lehetne talán azt mondani: akik keresztények akartak lenni, megkeresztelkedtek, a többiek jelenleg még nem akarnak keresztények lenni.

A fejlődés talán túlgyors volt, a keresztelés is. A pap, főleg kezdetben, igyekezett kis keresztény közösséget kialakítani (nem jó az embernek egyedül lenni — érezte talán, amikor még egyedül volt egy hatalmas pogány tengerben), s így talán nem eléggé vigyázott a kereszteléskor. A gyorsan kereszteltek közül nem egy ma már nem számítható igazán kereszténynek (talán sohasem volt az, hanem csak megkeresztelt pogány, azaz olyan, aki sohasem hitte, hogy Jézus Isten, Megváltó).

Most mindenütt lassan megy az evangelizálás. Ezt az időt most minden papnak arra kell fordítani, hogy mélyítse keresztényeiben a hitet és igyekezzék visszahozni azokat, akik már messze mentek az atyai házból.

A jövő? Lesz-e valamikor keresztény Formóza, amelyről minden misszionárius álmodozott kezdetben? Nem tudom, de ha nem jön valami csoda, aligha lesz. Miért? A sok szórakozási lehetőség (mozi, televízió, kirándulások stb.), mint az egész világon, Formózán is akadályozzák működésünket, és elvonják az emberek figyelmét a vallástól.

A formózai falun van egy másik probléma is. A falu egy egész. Életéhez hozzátartozik évenkint néhány ünnep, amikor az egész falu ünnepel és ételeit a pagodába viszi. Ha nem egy tömeg egyszerre lesz keresztény (ami a legtöbb helyen ma már szinte teljesen lehetetlen), egy-egy személy nehezen lesz, mert ezzel teljesen ki kell válnia környezetéből.

Van-e remény? Talán valamikor a jövőben az Egyház merészebb vizekre evezhet. Azaz észreveheti, hogy a legtöbb ma vallási aktusnak tartott pogány rítus tulajdonképpen nem vallási, és a legtöbb szellemnek titulált „istenség" tulajdonképpen csak nemzeti hős. Így tiszteletében nincs semmi tiltandó. Akkor a formózai falu talán tömegekben fog Krisztushoz fordulni, mert a vallás belső erőt, kegyelmet jelent majd, de nem kívánja, hogy mindent elhagyjon, amit ősei csináltak. Frontáttörés már történt. Ebben az évben a kínai újévkor a kínai kardinális, Yü Pin Pál érsek tömjénpálcikával a kezében tisztelte az ősöket.

Most a fődolog a már kereszténeyknek valóban komoly kereszténnyé tétele, az ifjúság lelki fejlesztése és a nép segítése szociális munkával. A keresztény szeretet valamikor (amikor a Gondviselés tervében ez bent lesz) Krisztushoz hozhatja az embereket. Ezt mi, az idősebb generáció (a levél írója 57 éves) talán már nem érjük meg, de nem baj. Mi az Egyházért dolgozunk, Krisztusért, és nem statisztikai eredményekért.

Egy ilyen rövid levélben nem lehet mindent leírni és nem lehet minden problémát érinteni. Célunk csak az volt, hogy kedves Olvasóink imádságait, áldozatait és anyagi segítségét is megszerezhessük erre a fontos misszióra.

Vajda Tibor

TEOLÓGIAI AGGIORNAMENTO MAGYARORSZÁGON

Hazai hozzászólások

Bár tengernyi csalódást szenvedtünk intra muros autem Ecclesiae, mégis örömet szerez minden korrekt tájékoztatás személyekről, körülményekről, eszmékről, amit a Szolgálat nyújt. De kérem, hogy a szép elméleti közlések között adjanak konkrét tájékoztatást arról, hogy a II. Vaticanum prófétikus gondolatai és rendelkezései hol és mennyiben nyertek megvalósulást. Tisztelet a ragyogó szavaknak, de a Mester is azt mondotta: „Az én igéim szellem és élet." Azt várnók már zömében mi, magyar papok, hogy a szép igéken túl mikor lesz szebb, igazságosabb, testvéribb a klérus élete. A vatikáni gondolatoknak megfelelő intézkedésekre van égetően szükség! Veritas liberabit vos! A II. Vaticanum meglátta a Veritas mai arcát. Meglátta, de ezen túl nem történik semmi?

+

Bár már az idősebb korosztályhoz tartozom, mégis örömmel olvastam azokat a tanulmányokat is, amelyek talán „túlmodern"-nek tetszenek és vitathatónak találtam. Föltétlenül megvan az a hasznuk, hogy gondolkozásra indítanak és arra ösztönöznek, hogy azok felhasználásával — vagy esetleg azok ellenére — keressük a jobb megoldásokat. Kis plébániám csaknem valamennyi lakosa a budapestkörnyéki gyárakba jár munkába, s ezért nálunk is jelentkeznek a gyökeresen megváltozott életmód lelkipásztori problémái. Ezért nagyon jó, ha szélesebb látókörből tudom ezeket szemlélni.

+

A váci EPSZ határozatai a szentségekkel kapcsolatban meghökkentettek. Veszedelmesen terjed ez a „mérges" megoldás. De: a szentségeket nem annak adom, akinek akarom! A „feltételeket" Krisztus s az Egyház szabja meg. Szankciók — a zsinat után különben is időszerűtlenek. Az azonban biztos, hogy kötelességünk a felvevőket előkészíteni, amennyire a körülmények megengedik. Ennek az útja az é r d e k l ő d é s f e l k e l t é s e, és az

„érdekeltség" bizonyítása. Milyen jó lenne ezt is kidolgoztatni és a sok „dühös" kétségbeesés helyett ezzel próbálkozni!

+

Úgy látom, sok emigrált paptestvér élete meglehetősen talajtalan. Azt mindenesetre elkönyveltem, egyikükkel beszélgetve, hogy a kinti kollégák gondolatköre és a mi gondolatvilágunk szinte két világ. Ez részben természetes is; és annál nagyobb értékű, ha a „világnyi" távolság ellenére helyreáll a reális, egyetemes látás. Nem-mindennapian nagy hivatás, hogy ezt a gondolati szakadékot okos, türelmes, bölcs munkával lassan átkössétek.

+

A magyar papságnak ezer év óta sohasem volt erős oldala sem az elméleti teológia, sem az aszketikus-misztikus lelkiség. Ereje a ma gyakran támadott egyházjogban, igehirdetésben s a lelkipásztorkodás egyes ágaiban volt. Ami a mai papság általános problematikáját illeti, nem hagyhatunk figyelmen kívül bizonyos egészen közönséges reális szempontokat. Egyes országokban talán épp a nagy jólét okoz a természetfelettiek iránti érzéketlenséggel hitbeli, erkölcsi és fegyelembeli válságot is a papság körében, legáltalánosabb tényezőnek mégis a papi státus anyagi viszonyainak rendezetlensége tűnik fel. A beneficiális rendszer helyébe nem lépett új, egységes szabályozás. Elv ugyan, hogy a kegyurak helyett a nép köteles gondoskodni papjáról, ennek módja azonban nincs megszabva. Távol vagyunk attól, hogy a hívők adományai az egyházmegyei pénztárakba folyjanak be, ahonnan egységes kvóta szerint kerülnek elosztásra. (Ahol még van kongrua, mint pillanatnyilag nálunk, van némi rend, ez azonban megszűnésre van ítélve.) Az anyagi helyzetet tovább nehezíti a plébániai háztartások felbomlása s a pap magárahagyatottsága. Ezen a jóakaratú hívek támogatása sem segíthet, mert hisz a mai családok is küszködnek háztartásukkal, férfi és nő egyaránt munkába jár. Megoldásul a vita communis kínálkozik, de annak rendezése is hosszú előkészületet igényel, s amellett vannak kritikus oldalai. A magános pap nehezebb helyzetben van nemcsak püspökénél, hanem a közös életű szerzeteseknél is. Ne csodálkozzunk, ha épp a több anyagival rendelkező papoknál a cölibátus kérdése is előtérbe nyomult, hisz ma pénzért sem tud segítő kezeket szerezni, hát a Teremtő által rendelt „segítő" képe könnyen felmerül.

Nem kisebb probléma azonban a papság egyházjogi koncepciójában jelentkező degradáció ténye sem. Hisz ha a keresztény pap nem több, mint a püspök „segéde", akkor alig emelkedik tisztsége az egykori diakonusoké fölé, akik kifejezetten ily feladatra kaptak meghívást. Csak épp hogy többet kell dolgozniok, mert a diakonus teendőin túl még el kell végezniök a kifejezetten papi ténykedéseket is. Az apostoli korban a presbyterek, mint a „nép vénei", minden egyházi határozathozatalban résztvettek, ott voltak az apos-

toli zsinaton is. Ma, midőn képzettségük és erkölcsi követelményeik magasabbak, mint az apostoli idők és sok évszázad püspökeié, a püspökök határoznak róluk — nélkülük. Igaz, az újonnan bevezetett tanácsok hoznak némi enyhülést, de ne higgyük, hogy a jogok hiánya mellőzhető szempont. Ma pl. a plébánosok helyzete is labilissá vált, az elmozdíthatatlanság, mint a nép képviseletének utolsó maradványa is megszűnőben van. Ha a papság elveszti népi begyökerezettségét, mi fogja egy brahminista kaszt-jellegnek útját állani? Vagy akár egy buddhisztikus szerzetesi rendszernek?

A papság krízisének tehát, mely nyugaton feltűnőbben jelentkezik, mint nálunk, nagyon reális indítóokai vannak, melyeket alig lehet csupán aszketikus alapokon megoldani. Ne feledjük, hogy a nagy lelki reformátorok sem maradtak pusztán spirituális síkon, hanem nagyon gyakorlati szabályokat és külső rendet is adtak követőiknek. Még fontosabb ez az Egyházban, amely kell hogy a „legrendezettebb társaság" legyen. Ratzinger fejtegetései nagyon szépek, de vajon a papi hivatal egyedül az apostoli küldetésből folyik-e? Nem egyszersmind a keresztény nép képviseletéből is? Hisz Sz. Pál szerint áll ez még a főpapi tisztre is (Zsid. 5, 1-4).

Szerény véleményem szerint az elkövetkező püspöki szinodus aligha lesz abban a helyzetben, hogy mindezekre a folyóiratuk cikkeiben is ismertetett nehézségekre kielégítő megoldást találjon, vagy hogy akár a cölibátus enyhítése, vagy a vita communis általánosabbá tétele elcsitítaná az elégedetlenséget. Az a benyomásom, hogy sok vajúdás és próbálkozás után csak a papság anyagi helyzetének, jogállásának egyöntetű, a népi gyökerekig leható és azokat megerősítő szabályozása — esetleg egy újabb zsinat által — hozhat megnyugtató és gyümölcsöző megoldást.

Külföldi hozzászólások

Megragadott „A pap Istene" c. tanulmány. Valóban minekünk papoknak is a magunk Isten-fogalmát, cum grano salis, bizonyos mértékig „mítosztalanítani" kellene, tudásunkat filozófiailag s teológiailag állandóan bővítve, s ezenfelül imaéletünket mélyítve.

(Szlovenszkói lelkipásztor)

A legnagyobb oka erőtlenségünknek az, hogy mindenki egyedül, saját kis elgondolása szerint küszködik. Nincs egyetemes terv és szükséges összefogás. Ebben látom az emigráció problémáját is. Összefogással mit lehetne elérni — de mindenki úgy el van merülve a maga kis ügyébe, hogy nem is ér rá még a saját elgondolását sem ismertetni, nem hogy másoktól tanulni vagy gondolatot kicserélni. Pedig annyi sok jó gondolat, ötlet, meglátás és annyi homály van elszórtan, hogy rengeteget lehetne tenni összefogással.

(B. J. Toronto, Kanada)

Nem kívánom itt megismételni mindazt, amit Csanád Béla és András Imre elmondott: megjegyzéseikkel teljesen egyetértek. Most nem is kifejezetten a magyar teológiai konzervativizmus-progresszivizmus kérdéséhez szólok hozzá, hanem általában a konzervatív-progresszív magatartás megértéséhez adnék néhány szempontot: megjegyzéseimet érvényesnek találom mindenütt, a világegyház bármely pontján.

Különös paradoxon az, hogy hivők között néha nagyobb a feszültség és nehezebb a párbeszéd, mint hivők és nemhivők között. Honnan van ez? Minden bizonnyal számításba kell vennünk a személyi adottságokat, az embertípusokat. Egyesek (hivők és nemhivők, konzervatívok és progresszívek) „természetszerűen" nyitottak vagy elzárkózók. Továbbá sokakat az igazság őszinte szeretete vezet, amikor ragaszkodnak az általuk igaznak vélt tanhoz, dogmához: szemükben árulásnak tűnik minden „engedmény" a másiknak; az igazság relativizálása az igazság aláásása. Itt tehát a jószándékot nem vonjuk kétségbe. Csupán a következőket fűzzük hozzá: Az én igazságomat sohasem azonosíthatom az Igazsággal. Mi mindig csak többé-kevésbé megközelítjük az Igazságot: „Ma még csak tükörben, homályosan látunk . . ." (1 Kor 13, 12). És ez a megállapítás érvényes akkor is, ha az egyház által elénkadott igazságokról van szó. Honnan vagyok biztos abban, hogy én értem jól a dogmát, hogy a másik szempontjai esetleg nem nyújtanak teljesebb fényt? S ha nem keresztények egymásközti párbeszédéről van szó, hanem hivők és nemhivők dialógusáról: miért nem keresem a nemhivőnél is azt a részigazságot, amely valamiképpen a „katolikus" teljesség felé mutat? Egyszóval: a másik felé való nyitottság, a másik véleményével szemben tanúsított türelem és tisztelet egyáltalán nem relativizmus jele, — hanem a szereteté, amely minden párbeszéd alapja. Tegyük még hozzá: az egyház mindig is helyet adott különböző teológiai nézeteknek, iskoláknak. Nem kell rögtön kiátkoznunk a másikat, ha más véleményen van, mint mi. Az ortodoxia keretén belül helye van a jogos pluralizmusnak.

Ami pedig a zsinati aggiornamentót illeti: akár teológiai, akár lelkipásztori „újításról" van szó, helyesen kell látnunk a régi és az új dialektikáját és a kettő egyensúlyára kell törekednünk. A konzervatív csak a folytonosságra, a tradícióra figyel: minden változás az ő szemében árulás, hűtlenség. A progresszív viszont csak az újat nézi, mindent változtatni akar. Az előbbi „pápább akar lenni a pápánál"; a második típus „a fürdővízzel együtt kiönti a gyereket is". A két típus szélsőséges magatartása csak súlyosbítja a helyzetet. Bizonyos extravagáns teológiai nézetek, a Szentírás és a Magisztérium tanítását önkényesen értelmező progresszizmus még olyan (régebben „újítónak" nevezett) teológusokat is a „konzervatív" táborba irányított, mint pl. H. de Lubac, Bouyer, Urs von Balthasar, stb. Ezek joggal figyelmeztetnek arra, hogy az igazi megújulás csakis a Tradíció folytonosságának megőrzéséből fakadhat. Hasonlóképpen bizonyos önkényes újítások a liturgiában csak jobban elrettentik és megmerevítik a reformtól ódzkodókat. Viszont a szél-

sőséges konzervativizmus is „ingerli" és talán túlzásba kergeti a haladásra hangoltakat. Azok, akik a régen várt reformokat, a zsinati és római döntéseket nyíltan „szabotálják", jogtalanul hivatkoznak Róma-hűségre és egyházias érzületre! (VI. Pál maga kemény szavakat mondott az „Una Voce" mozgalom zsinat-ellenes magatartására.)

A régi és az új dialektikája folytonosságot és változást követel: folytonosság a lényegesben (a hitletétemény megőrzésében), változás a formákban. P. de Lubac — a Tradíció embere — hangoztatja, hogy az igazi hűség megköveteli a változást. Mivel az egyház is az idő sodrában él és változó korok, változó kultúrák embereinek hirdeti az evangéliumi üzenetet, változtatnia kell „nyelvét", hogy itt és most ugyanazt mondja, amit akkor és ott Krisztus mondott kortársainak. E változtatás nélkül eláruljuk éppen azt, amit meg akarunk őrizni.

Végezetül utalni szeretnék A. Manaranche S. J. cikkére ("A zsinati újítás értelme"), amelyet a Mérleg 1968/3. számában kivonatos fordításban közöl. A zsinati tanítás irányelvei szerint történő aggiornamento előmozdítására Manaranche a következő három „intelmet" adja: a) Fel kell fednünk és szét kell oszlatnunk azt a hamis elgondolást, hogy a múlt kárhoztatásával máris előrehaladunk. Ebben az agresszivitásban van sok gyerekesség. A felszabadultság megszállottsága még nem igazi szabadság! b) Ne babonázzon meg bennünket az újítás igézete. Az újat élnünk kell. Szabadság? Igen, de mit kezdjünk vele? Párbeszéd? Igen, de mit mondunk társunknak? A magatartástól a tartalomhoz jutunk el így kérlelhetetlenül: Ma kell hinnem és tanúskodnom hitemről? Mit kell hinnem? Hogyan kell ezt kifejeznem, hogy a mai ember számára érthető legyen? c) Semmit sem szabad abszolutizálnunk! Az idősebbek (nem mind!) menekülni akarnak az újításoktól, a fiatalok át akarják ugrani az állomásokat: félő, hogy mindkét csoport elmulasztja az igazi megújulást . . . Az igazi újítás sem nem „jobboldali", sem nem „baloldali". Az igazi újítás mindig visszanyúl az Egyház élő hagyományához és a mélyen meghúzódó szeretetből táplálkozik: Krisztus lelkéből. (Mérleg i. h. 222-23.)

(Szabó Ferenc. Róma)

LANCZ KÁLMÁN EGRI SPIRITUÁLIS BÚCSÚLEVELE

Kedves Kispaptestvérek!

Olyan útra indulok, amely esetleg az utolsó lesz itt a földi tereken. Nem akarok nagy búcsút venni, de szó nélkül sem akarnék eltávozni.

Első szavam és kérésem: bocsássanak meg, ha saját hibámból valakinek bajt, bánatot, megütközést okoztam, ha valakinek hitét, Krisztus Urunkhoz vezető útját gyarlóságomban vagy mulasztásaimmal megnehezítettem. Különösen ha szeretetlen voltam valakivel szemben.

Második szavam, kérésem: keressék, szeressék, szolgálják mindig és mindenben a mi Urunk Jézus Krisztust. Christus heri et hodie, Ipse et in saecula. Manapság mindenről viták folynak, szenvedélyesen és nagyon sokszor bántóan szeretetlenül. Ne veszítsék szem elől: csak egyről lehet vita, tanácskozás, kutatás, keresés: hogyan szolgálhatjuk Krisztust teljesebben és tökéletesebben. Minden más vita meddő, és csak arra jó, hogy a lényegről elterelje a figyelmet és az energiákat. Nem konzervatívnak és nem progresszívnak hívott meg minket az Úr, hanem kereszténeknek, Krisztuskövetőknek. Ezt kell keresnünk, ennek legjobb módját kell kutatgatnunk. Erre szolgál minden tanulás, elmélkedés, töprengés, még a kételkedések is. Gondoljanak erre!

A Krisztus-követés és szolgálat helyes útjának egyik legbiztosabb biztosítéka a Szentatya iránt való hűség, engedelmesség, az ő követése minden a vezetése alá tartozó dologban. A mi teológus korunkban ez olyan magától értetődő igazság és életelv volt, hogy szinte el sem tudtunk képzelni olyan időket, amikor valaki a kereszténység haladását, fejlődését a pápa ellen akarja megvalósítani. Ne inogjanak meg. A pápa mögött biztosan Krisztus Urunk áll. Aki a Szentatya tekintélyét, vezető szerepét akarja aláásni vagy kisebbíteni az egyházban, biztos, hogy nem tesz Krisztus Urunk szándéka szerint. És mérhetetlen kárt okozhat az Isten országának.

Még sok mondanivalóm lenne, de nincs rá idő, nincs rá erő.

A magam egyéni ügyében hadd kérjem imádságaikat, először lelkem üdvösségéért, aztán azokért, akiknek papi életemben Isten kegyelmével jót tehettem, végül azokért, akiknek talán ártottam: hozza helyre az Isten kegyelme, amit én vétettem vagy mulasztottam.

Isten velük, és maguk is maradjanak meg Isten szeretetében!

Eger, 1970. október 29.

Lancz atya

CONFITEOR:

EMBER VAGYOK

Mi az ember? . . .

Ha valaki imáim szándékait, odaadásom, könyörgésem őszinteségét látná — azt hinné, szent vagyok.

Ha a fantáziám látná, azt hinné, képmutató gazember vagyok. És mindent egybevéve, hogy nem vagyok normális.

Kinek tudom én magam kibeszélni? Hiszen mindenki csak részleteket tud és arra felel valami reflex-principium alapján. Ki veszi a fáradságot, hogy a másikat végighallgassa?

— — Én pedig meg kell hogy tanuljam ebből az irgalmat és hallatlan respektust az ember iránt. Tudja-e azt valaki Istenen kívül, kiben mi lakik

és kinek mibe kerül embervoltát cipelni? sejti-e valaki, hogy bennem is mi lakik?

Szent: Őrült? Beteg? Képmutató? — Nem: csak ember. Ember vagyok, aki magában a jót és rosszat is látja — és nem akar hazudni önmagának maga felől.

+

Fáj a tudat, hogy bármi ér, csak érdemlett dolog, és irgalom, hogy roszszabb nem ért. Hogy a szabad, hősi vállalkozás, a lelkesedés szárnyaszegetten vergődik: annyira ismerem magamat, hogy már ígérni se igen merek.

Vagy éppen ez a kegyelem jele és ideje? Hogy minden Őbenne legyen? Én sokat építettem magamra, jó tréningemre, hősi kezdésre, szép múltra ...

Miért kellett ennek így lennie?

hogy mindig irgalmas legyek?
hogy mindig hálás maradjak?
hogy lassan alázatossá váljak?

Delicta quis intellegit? Mi nem . . . De nem is ez a feladat, hanem vezekelni és vigyázatosabbnak lenni a jövőben.

+

A nagy kérdés: Krisztust jöttem-e követni és akarom-e még mindig, vagy közben új célok felé orientálódtam? Sikeres, elismert ember akarok lenni? Valamire akarom vinni én is, mint mások? Azt akarom, hogy szeressenek? Okos, józan, nyárspolgári keretben, polgári örömökkel és nívón boldognak lenni? — Mert ha kesergek, mindig ezeken a pontokón van hiba, vagy itt hiányzik valami. Mert a kereszt nem hiányzik, a rejtett élet adottság; csendben, lelki békében élhetek, kötelességem tehetem, van alkalmam az emberekkel jót tenni, tőlük tűrni, őket elviselni . . . Szóval nem hiányzik semmi, ami a keresztény standardot illeti, nincs hiány a Krisztus-követés és hasonulás lehetősegeiben. Még a belső gyengeségek is velem vannak, hogy „akkor legyek erős, amikor gyenge vagyok", és győzzön a kegyelem. Körüljárhatok jót téve, és közben magam és mások keresztjeit viselve: nem ezért jöttem-e? nem ezt kértem annyiszor és nem ezt ígértem újra és újra? Papi hivatásom, ruhám nem azt mutatja-e, hogy én Jézus-fajta ember akarok lenni? Kell-e az embereknek valami jobban? Hiányzik-e valami jobban? Nem a derűért hálásak-e, a mosolyért és a megértésért, a testvéri jó szóért, azaz ha valamit adhatok nekik Krisztusból? Nem magam legbelső lényege, igazi lelki békéje, boldogsága ellen harcolok, amikor ebből engedek, amikor mást keresek, amikor másként viselkedem?

+

Apró meglátások azért adnak annyi vigaszt és örömet, mert a lelkem mélyén sokszor ott kísért valami sanda gyanú, hogy az Úr Jézus is úgy tesz velem, mint az emberek . . . Ráadásul Neked, Uram, igazán van okod! És azért éltetnek a kegyelmi kedvezésnek ezek az egészen aprólékosságig menő jelei, mert mégis él a remény bennem, hogy éppen ez a viszony nem változott, mert „Ő ismeri szívünket" és Ő sohasem lát szemellenzővel, hanem minden kínunkkal és hibáink, bűneink mellett szeretetünkkel és törekvő, kínlódó szívünkkel együtt.

Annyi iparkodás és jóakarat mellett csak — ennek lenni, nem alázatra, hanem kétségbeesésre való ok . . . És ezért mint sötét éjjel fel-felvillanó villámfény kellenek ezek az emlékek, ezek az élmények. Hogy Isten a többit is tudja és Isten szeret. Szeret annyira, hogy így is meg mer próbálni és bízik bennem, hogy kegyelmével megadom magam és el akarom fogadni a próbát.

+

A kereszt előtt:

Bár tudom jól, és sem magam, sem mások előtt nem tagadom, ki vagyok, és illúzióm most már igazán nem lehet magam felől — mégis éppen olyan biztonsággal és megrendült alázattal tudom, hiszem, hogy nagyon szeretsz engem, Uram Jézus.

És mert sürgetsz, engem — pedig tudod, ki vagyok — a teljes átadásra, a szeretet önfeledt, majdnem vakmerő átadására: íme újra Neked ajánlom magamat.

Te tudod, mennyit foglalkoztat még: mi lesz belőlem és mi lesz velem?

Te tudod, mennyire vágyom a szeretetet és milyen egyedül, árván didergek sokszor.

Te tudod, mennyire félek és keresem a biztonságot.

Mégis, amint Te átadtad Magad az Atya felfoghatatlan és érthetetlen szeretetének, — fogadj el engem is egészen!

Mi lesz, hova viszel, mit adsz és mit veszel el: nem érdekel.

Hogy kell még saját gyengeségem poklát megszenvednem, megalázkodnom és mindig csak „a remény ellen" reménykednem: nem kérdezem.

Te tudod csak, mi minden nagyról álmodtam, amit Érted, az emberekért, szegény népünkért, az Egyházért szerettem volna tenni . . . Nem így történt; Te tudod, miért nem.

De Veled, egészen a keresztig, mindezekért a nagy célokért, de főleg mert Te erre hívsz, mert Te is így tettél: ha nem sikerült „facere magna", akarok „pati fortiter", amit akarsz, ahogy akarod, ameddig akarod. Szíved szeretetéért, és mert sajnálom és szeretem az embereket és szeretnék segíteni . . . és ennél többet nem tehetek. Amen.

E. H.

AZ EMBER, AKI BOLOND VOLT

Te bolond, még az éjjel számon kérik tőled lelkedet. Lk 12, 20

Egy olyan ember története ez, akit minden modern mérték szerint kiválóan szerencsésnek tartanánk. Jézus pedig bolondnak mondta.

A dráma főszereplője egy „bizonyos gazdag ember", akinek birtoka olyan bő termést hozott, hogy elhatározta: új, tágasabb csűröket épít. Így szólt: „Oda gyűjtöm majd a termést és minden vagyonomat. Aztán majd azt mondom magamnak: Ember, van annyid, hogy sok évig elég. Pihenj meg: egyél, igyál, élj jól." De Isten így szólt hozzá: „Esztelen, még az éjjel számon kérik tőled lelkedet." És úgy lett. Jóléte tetőfokán meghalt.

Gondolkozzunk el ezen az emberen. Ha mai társadalmunkban élne, ‚nagy pasas'-nak tartanák. Roppant társadalmi tekintélynek és tiszteletnek örvendene. A gazdasági hatalmi rendszerben a kevés kiváltságosok egyike lenne. És egy galileai parasztnak mégis volt mersze bolondnak nevezni.

Jézus nem azért hívta bolondnak ezt az embert, mert gazdag volt. Ő sohasem kárhoztatta sommásan a gazdagságot. Inkább a vele való visszaélést ítélte el. A pénz, mint bármilyen más erő, mondjuk az elektromosság, erkölcsileg közömbös; használható jóra vagy rosszra. A gazdagságban nincs semmi lényegileg bűnös és a szegénységben nincs semmi lényegileg erényes.

Jézus nem azért ítélte el ezt az embert, mert becstelenül szerezte pénzét. Minden arra mutat, hogy vagyonát kemény munkával, jó üzleti érzékkel és előrelátással gyűjtötte össze. Miért volt hát bolond?

I. A gazdag ember bolond volt, mert összezavarta a célokat, amelyekért élt, az eszközökkel, amelyekből élt. Életének gazdasági felépítése elnyelte rendeltetését. Mindegyikünk két birodalomban él, a belsőben és a külsőben. A belső a lelki célok birodalma; ez a művészetben,irodalomban, erkölcsben és vallásban fejeződik ki. A külső a berendezések, technológiák, gépezetek, eszközök bonyolult területe, amelyek segítségével élünk. Mindig fennáll a veszedelem, hogy hagyjuk, hogy az eszközök a cél helyébe lépjenek, a belső belevesszen a külsőbe. A gazdag ember bolond volt, mert nem húzott határvonalat eszközök és célok, felépítés és rendeltetés között. Élete elmerült létfenntartásának hömpölygő vizeiben.

Ez nem azt jelenti, hogy a külső rész nem jelentős életünkben. Kiváltságunk és egyben kötelességünk, hogy kielégítsük az élet alapvető anyagi igényeit. Semmirevaló vallás az, amely nem törődik az ember gazdasági jólétével. A vallás, ha feladata magaslatán áll, tisztában van vele, hogy míg a testet az éhség görcsei gyötrik és a hajléktalanság kínozza, addig a lélek is törött. Jézus jól tudta, hogy szükségünk van élelemre, ruházatra, hajlékra és gazdasági biztonságra. Világosan és pontosan megmondta: „Atyátok tudja,

mire van szükségtek." De azt is tudta, hogy az ember több mint kutya: nem elégíthető ki néhány gazdasági csonttal. Azért hozzátette: „Keressétek először Isten országát és az ő igazságát, és mindezek hozzáadatnak nektek." A gazdag ember tragédiája az volt, hogy az eszközöket kereste elsősorban, és azok lassacskán elnyelték a célt. Minél gazdagabb lett anyagilag, annál szegényebbé vált szellemileg és lelkileg. Joggal érdemelte ki címét: „Te bolond!"

II. A gazdag ember bolond volt, mert nem ismerte föl függését másoktól. Monológja kb. 60 szóból áll, de abban tizenkétszer fordul elő az „én" és az „enyém". Olyan gyakran mondta ezt a két szót, hogy már képtelen volt „mi"-t és „mienk"-et mondani. Az önzés rákbetegségének áldozataként nem eszmélt rá, hogy a vagyon mindig a közvagyon folyománya. Úgy beszélt, mintha egyedül tudná fölszántani a földeket és megépíteni a csűröket. Nem jött rá, hogy eszmék és munka gazdag kincstárának örököse, amelyhez élők és holtak egyaránt hozzájárultak. Amikor az egyén vagy a nemzet nem veszi figyelembe ezt a kölcsönös függést, az tragikus bolondság.

Világosan láthatjuk ennek a példabeszédnek értelmét a jelenlegi világválságban. Nemzetünk termelőgépezete állandóan olyan tömegű élelmiszert állít elő, hogy tágabb csűröket kell építenünk és naponta több mint egy millió dollárt költünk fölöslegünk elraktározására. Minden évben azt kérdezzük: „Mit tegyek? Nincs hová gyűjtsem a termésemet." Én láttam a feleletet koldusszegény emberek és asszonyok millióinak arcán Ázsiában, Afrikában és Délamerikában. Láttam a feleletet a Mississippi deltavidékének elrémítő szegénységében és észak ipari nagyvárosaiban a munkanélküliek tragikus bizonytalanságában. Mit tegyünk? A válasz egyszerű: adj enni a szegényeknek, ruházd a mezíteleneket és gyógyítsd a betegeket. Hol tudjuk elraktározni javainkat? Erre is egyszerű a válasz: Fölös élelmiszereinket vámmentesen elraktározhatjuk Isten milliónyi gyermekének összezsugorodott gyomrában, akik este éhesen fekszenek le. Hatalmas vagyonforrásainkat arra használhatjuk fel, hogy eltöröljük a szegénységet a földről.

Mindez valami alapvetőt mond nekünk emberek és nemzetek kölcsönös függőségéről. Akár tudomásul vesszük, akár nem, mindegyikünk folyvást „tartozásban van". Állandó adósai vagyunk ismert és ismeretlen embereknek és asszonyoknak. Még a reggeli végére sem értünk, máris a fél világgal kerültünk függő viszonyba. Az egész élet a legteljesebb értelemben viszonyok láncolata. Minden ember beletartozik a kölcsönösség kikerülhetetlen hálójába, amelyet ugyanaz a sors fog csomóba. Ami valakit közvetlenül érint, az közvetve mindenkit érint. Sohasem lehetek az, akinek lennem kell, amíg te nem vagy az, akinek lenned kell, és te sohasem lehetsz az, akinek lenned kell, amíg én nem vagyok az, akinek lennem kell. Ez a valóság kölcsönös viszonyszerkezete.

A gazdag ember tragikusan elmulasztotta ennek tudomásulvételét. Azt gondolta, élhet és növekedhet szűk, önközpontú világában. Féktelen indivi-

dualista volt. Valóban, sült bolond!

III. Jézus azért is hívta bolondnak a gazdag embert, mert az nem vette tudomásul Istentől való függését. Úgy beszélt, mintha ő hozná el egymásután az évszakokat, ő adná a talaj termékenységét, ő irányítaná a nap keltét és nyugtát, ő szabályozná az esőt és harmatot létrehozó természeti folyamatokat. Öntudatlanul is úgy érezte: ő a Teremtő, nem pedig teremtmény.

Az emberközpontú bolondság sokáig, s nem egyszer szerencsétlen következményekkel uralkodott az emberiség történetében. A huszadik század izzó optimizmussal indult. Az emberek azt hitték, a civilizáció földi paradicsom felé fejlődik. A tudomány vívmányai csodálatosak, kézzelfoghatóak voltak. Az ember törekvése már nem Isten és az ég felé fordult. Inkább az emberre és a földre korlátozódtak gondolatai. És megalkották az Úr imádságának furcsa paródiáját: „Testvéreink, kik vagytok a földön, Szenteltessék meg a mi nevünk, Jöjjön el a mi országunk, Legyen meg a mi akaratunk a földön, mert menny nincs."

Aztán jött a mítoszrobbanás. Csúcspontja Nagasaki és Hiroshima borzalma volt, és az ötven megatonnás bombák vad dúlása. Most már belátjuk: a tudomány csak fizikai hatalmat adhat nekünk, s ha ezt nem tartja ellenőrzés alatt a lelki, kikerülhetetlenül kozmikus végítéletre vezet.

A gazdag ember sajnos nem látta be ezt. Ő, mint a huszadik század annyi embere, úgy belebonyolódott nagy ügyekbe meg bagatell dolgokba, hogy elfeledte Istent. Végtelen jelentőséget tulajdonított a végesnek és ideigvaló gondját végérvényes állapottá emelte.

Az, hogy hatalma tetőfokán érte el minden ember közös sorsa: a halál, csak drámaibbá teszi a történetet, de nem változtat igazságának lényegén. Ha nem is halt volna meg fizikailag, halott volt már lelkileg. Akkor halt meg, amikor nem húzott határvonalat az eszközök között, amelyekből élt és a célok között, amelyekért élt, amikor nem ismerte el függését más emberektől és Istentől.

Nem a nyugati civilizáció-e ez a bizonyos „gazdag ember"? Gazdagok vagyunk javakban, anyagi forrásokban, sikerünk mércéje kibogozhatatlanul összefonódott a szerzés gyönyörűségével. Az eszközök, amelyekből élünk, valóban csodálatosak. És mégis hiányzik valami. Megtanultuk, hogy madárként repüljünk a levegőben és hal módjára úszkáljunk a tengerben, de nem tanultuk meg, hogyan éljünk együtt egyszerűen, testvérként. Bőségünk nem hozott sem lelki békét, sem kedélyi derűt.

Nem térhetünk ki a vádló szó elől. Az eszközök, amelyekből élünk, túlszárnyalták a célokat, amelyekért élünk. Tudományos hatalmunk fölébe kerekedett a lelkinek. Irányítottuk a lövedékeket és tévútra vezettük az embereket. Mint az egykori gazdag, bolond módjára minimálisra zsugorítottuk életünk belső részét és maximálisra fokoztuk a külsőt. Életünket

elnyelte a megélhetés. Nem fogunk békét találni nemzedékünkben, míg nem tanuljuk meg újból, hogy „az ember élete nem a javak bőségében van, amelyeket birtokol", hanem a lélek belső kincseiben, amelyeket „tolvaj el nem lop, sem moly meg nem emészt".

Alkotó életünk reménye attól függ: képesek vagyunk-e helyreállítani életünk lelki célját a személyes jellem és a társadalmi igazságosság terén. Enélkül a lelki és erkölcsi újraébredés nélkül önnön eszközeinkkel visszaélve pusztítjuk el magunkat. Nemzedékünk nem térhet ki Urunk kérdése elől: Mit használ az embernek, ha az egész külső világot megnyeri is — repülőgépeket, villanyvilágítást, automobilt és színes televíziót —, és elveszíti a belsőt: saját lelkét?

Martin Luther King homíliája

Gyémántmise

Kerékgyártó Tibor, a Kórház utcai Sz. József kápolna építője és jelenlegi lelkésze március 25-én este 6 órakor mutatta be gyémántmiséjét kápolnájában. Hatvan éven át volt hitoktatója az óbudai fiatalságnak. Volt hívei, paptársai és tanoncai közül sokan jöttek el a szép alkalomra. Az ünnepi misén a jubilánsnak Paskai László hittud. tanár, Horváth Géza és a kápolna mostani vezetője, Bárdos Ferenc segédkezett. A beszédet Magas Miklós esperes, óbudai plébános mondta.

KÖNYVSZEMLE

TALLÓZÁS A LELKISÉG IRODALMÁBAN

1) Bevezetőben csak úgy tájékozódásul említünk meg néhány újabb **bibliografikus lelőhelyet:** 1. MINGARO-MENDIZABAL, Ensayo de una Biblioteca de Espiritualidad. Pontificio Colegio Espanol. Roma, 1963, 131 o. Kb. 1800 címet tartalmaz. 2. A. COLORADO SM, Los consejos evangelicos (a la luz de la teologia actual). Salamanca, 1965, 481 o. Mint a címe is mutatja, a szerzetesi fogadalmakat tárgyalja. Bibliografikus anyaga 24 oldalra terjed (417-441). 3. Jesus OLORAZÁN SJ a spanyol MANRESA c. lelkiségi folyóiratban közli az újabb spanyol nyelvű irodalmat. Így pl. 34 (1962) 351-386 és 37 (1965) 417-450. Az 1965-ös szám jegyzékében 842 címet találunk! 4. H. Fr. SMITH SJ a REVIEW FOR RELIGIOUS 1970. évf.-ban (pl. a 4. és 6. számban, 559-581 és 865-902) kb. 60 oldalnyi bibliográfiát tüntet fel, főleg a szerzeteseket tartva szem előtt. 5. A legujabb könyvek, újdonságok az EPHEMERIDES THEOLOGICAE LOVANIENSES külön bibliografikus számaiban is fellelhetők. 6. A nagyszabású DICTIONNAIRE DE SPIRITUALITÉ (Beauchesne, Paris) bibliográfiai utalásai is sokat segítenek a további kutatásban, bár eddig 7 vaskos kötettel még csak a H betű végéig jutottak el és a legrégibb részek a 20-30 év előtti irodalmat tartalmazzák.

2) A lelkiség **„standard"** irodalma és **újabb munkák** a spiritualitásról. (A bibliográfiában szándékosan nem teszünk különbséget a szerzetesi, papi és általános keresztény lelkiség között.)

a) Mindenekelőtt nagy haszonnal forgathatjuk a kiadványsorozatokat, gyűjteményeket. Így pl. a Collection „CHRISTUS" (szentignáci lelkiség), „PROBLEMES DE VIE RELIGIEUSE", „RENOUVEAU" (főleg szerzetesnőknek), „LA RELIGIEUSE DANS LA PASTORALE" (ez is nővéreknek való). Érdemes tanulmányozni a CONCILIUM c. nemzetközi folyóirat lelkiségi számait is (1965-69 között), noha legtöbb cikke eléggé általánosságban tárgyalja a lelkiséggel kapcsolatos kérdéseket. Igen tanulságosak és felvillanyozóan hatnak a Supplement to „THE WAY" (angol jezsuiták kiadása) és a francia Supplément de „VIE SPIRITUELLE" (francia domonkosok kiadása) gazdag tartalmú kötetei is.

b) A lelkiség **kimagasló egyéniségeiről** vagy a lelkiséggel összefüggő időszerű kérdésekről adnak jó képet a következő gyűjteményes munkák: R. GLEASON, Contemporary Spirituality (New York, 1968, 343 o.). Korunk 20 gondolkodó teológusa szól hozzá itt a lelkiség időszerű és égető kérdéseihez. SUDBRACK — WALSH SJ, Grosse Gestalten christlicher Spiritualität (Echter Verlag, Würzburg, 1969, 411 o.) a lelkiség jellegzetes szentjein és jellemein át mutatja be a lelkiségnek gazdag világát. A THEOLOGIE DE LA VIE MONASTIQUE (Aubier, Paris, 1961, 558 o.) c. kötet, jóllehet elsősorban szerzeteseknek szól, sok időszerű, minden idők kereszténynek szóló örök igazságot tár az olvasó elé. — A Németországban jónevű Friedrich Wulf SJ 60 éves születésnapjára kiadott STRUKTUREN CHRISTLICHER EXISTENZ (Echter, Würzburg, 1968, 397 o.) már a Nova et Vetera érdekes, sikerült prizmájában csillogtatja meg a spiritualitás mindig időszerű nagy kérdéseit és lehetőségeit.

3) A lelkiség **történetével** foglalkozó könyvek között még mindig az első helyet foglalja el, mind terjedelmével, mind alapossága folytán BOUYER és POURRAT klasszikusnak mondható munkája. (L. BOUYER, Histoire de la spiritualité chrétienne, 4 k. Paris 1966; P. POURRAT, La spiritualité chrétienne, 4 k., újabb kiadása Paris 1947.) Pourrat könyvének újabb angol kiadása sokkal olvashatóbb és világosabb.

Bouyer termékeny és érdekesen író szerző, de erősen egyéni véleményeit nem mindenki osztja. — Nagyon érdekes és nem egyszer meglepően új, távlatokban gazdag Th. M. GANNON SJ egykötetes könyve: „The Desert and the City" (McMillan, London-Toronto, 1968, 338 o.). A történelem fonalát göngyölve boncolgatja a lelkiséget és afféle modern lelkiség-kritika akar lenni. Megéri a lassú, alapos olvasást. — Rövid, de világos áttekintést ad J. AUMANN, a chicagói domonkos rendtartomány „Institute of Spirituality"-jának igazgatója, „Christian Spirituality, East and West" c. könyvében (The Priory Press, Chicago, 1968, 203 o.). Madártávlatból mutatja be a lelkiség hosszú történetének nagy, jellegzetes állomásait. A könyv második részében az evangélikus és ortodox egyházak lelkiségét ismerteti Th. Hopko és G. Bloesch. — Érdemes még megemlíteni Elisabeth RHYND kisalakú könyvecskéjét: „The spiritual teaching of the Church" (Dimension Books, Wilkes-Barre, Pennsylvania, 1965, 182 o.). Világos, gyakorlati kézikönyv a lelkiélet, a szemlélődő élet kincsestárából az apostoli időktől napjainkig.

4) A **zsinat utáni megújulás** fényességét próbálják értékesíteni az alábbi művek:

a) A domonkos A-M. BESNARD, Visage spirituel des temps nouveaux (Cerf, Paris, 1964, 96 o.); a jezsuita B. COOKE, Spirituality in the Secular City (New York, Paulist Press, 1966) és E. J. CUSKELLY, Spiritualität heute, Echter Verlag (angolból), hogy csak néhányat említsünk.

b) K. RAHNER idevágó cikkei (Schriften zur Theologie, III., VII. k.) önmagukat ajánlják.

c) SARTORY kis könyvecskéje, „Neue Spiritualität" (Theologische Meditationen sorozat) amolyan búfelejtő, kellemes séta a Szentlélek ismerős, de sokszor félreismert, idegen táblákkal teleaggatott („régi" lelkiség) útjain.

d) J. SUDBRACK eddig jobbára a Geist und Leben c. folyóiratban megjelent cikkeivel hívta fel magára a figyelmet, de két új könyvével: „Probleme — Prognose einer kommenden Spiritualität" (Echter, Würzburg, 1969, 160 o. — lásd ismertetésünket, 8. sz. 90. o. Szerk.) és a már említett „Grosse Gestalten . . ." gyűjtemény — a lelkiélet rangos írói közé emelkedett.

e) Hans Urs von BALTHASAR tartalmas, de sokszor nagyon elvont írásait a Concilium lelkiségi számaiban és a Gregorianum-ban (pl. 1969, 571-586: Theologie und Spiritualität) olvashatjuk. Legújabban a Kösel-Verlag kiadásában jelent meg egy kis tanulmánya J. RATZINGERé mellett. (2 Plädoyers. München, Kösel, 1971.)

5) Ma már szinte közhelynek számít a **„régi"** és az **„új"** lelkiség összehasonlítása. Már Spanyolországban is kezd fújni az új spiritualitás szele, mint ezt J. COLOSIO OP (Manresa, 38 (1966), 331-361) és J. CASTILLO SJ (uo. 41 (1969) 195-208) ilyen jellegű cikke mutatja. — Német területen SUDBRACK és WULF tartalmas cikkei tartoznak ide a Geist und Leben-ben. — Figyelemreméltó a „Lumiére et Vie" fiatal főszerkesztőjének, Alain DURAND-nak cikke a lelkiélet mibenlétéről (Recherche sur le sens de la vie religieuse, 1970 (96. sz.), 54-90). A cikkre a holland „Tijdschrift voor Theologie" is felfigyelt és elveitől eltérően hollandra fordította (eddig ui. nem közöltek fordításokat). Durand külön kidomborítja a cölibátus és a lelkiélet közötti szoros kapcsolatot, valamint a lelkiéletnek lényegénél fogva szociális vonatkozásait. — Az ún. „laikus" lelkiség csak most kezd kibontakozni a lelki írók horizonján; egyelőre legyen elég Yves CONGAR úttörő szerepére és írásaira hivatkoznunk e téren. — Megemlíthetjük még a svájci H. W. GRÄTZER-nek az Orientierung-ban megjelent két cikkét, amelyben szabatos világossággal és tárgyilagossággal az új lelkiség sajátos vonásaira hívja fel figyelmünket. (Christliche Frömmigkeit im Umbruch, Merkmale einer neuen christlichen Frömmigkeit. 34 (1970)), 4-5. sz.)

6) A lelkiség nem légüres térben vagy üvegházban nőtt növény az Egyház kertjében, hanem történelmi, társadalmi, lélektani, sőt nem egyszer politikai tényezők szülötte — legalább is külső ruháját, alkatát illetően. A lelkiség tanulmányozásának egyik legbiztosabb és talán legtárgyilagosabb módja az, ha a **történelmi-társa-**

dalmi keretekben, a kor, az egyes népek, egyének jellemén át, vagyis a teljes összefüggésben, kontextusban próbáljuk megítélni és megérteni. Ezen a téren nagy szolgálatot tesznek az ilyen szellemben megírt alapos tanulmányok. Ilyenek: J. STEINMANN, Saint-Jean Baptiste et la spiritualité du désert (Maitres spirituels, 22, Seuil, 1955, 192 o.) és ugyancsak Steinmann remek Jeromosa (az eredeti franciául; az angol kiadás „S. Jerome and his time" a Fides Publishers-nél jelent meg, Notre Dame, Indiana, 1959, 358 o.). — H. BACHT SJ Pachomius-tanulmányai nemcsak érdekesek, hanem kézzelfoghatóan érzékeltetik, mennyire örököse a mai kor gyermeke is az „atyáknak". — J. GRIBOMONT OSB Nagy Sz. Vazul engedelmesség-fogalmának leírásával azt a benyomást kelti az emberben, mintha Vazul 1600 évvel ezelőtt, teljesen az evangéliumra támaszkodva, félreérthetetlenül a II. vatikáni zsinat nyelvén szólna (Suppl. de Vie Spirituelle, 1952 május, 192-215). — D. KNOWLES OSB egy rövid, de rendkívül tartalmas könyvecskében a szerzetesrendek, fejlődését vizsgálja. Utolsó fejezete az engedelmesség fogalmának történeti itineráriumát és különféle értelmezéseit összegezi. (From Pachomius to Ignatius. Clarendon Press, Oxford, 1966.) — Hasonló szellemben, de talán még alaposabban dolgozta fel H. RAHNER a Szent Ignáccal kapcsolatos kérdéseket a rendalapítóról írt számos cikkében és könyvében, pl.: Ignatius von Loyola als Mensch und Theologe (Freiburg, Herder, 1964, 528 o.).

7) Néhány **„korszerű" téma:**

a) Kedvelt tárgya a jelenkor íróinak a **„tökéletesség"** fokainak, mibenlétének, dinamikus voltának teológiai boncolgatása. Gondoljunk csak K. RAHNER mély elmélkedéseire („Über das Problem des Stufenweges zur christlichen Vollendung", Schriften z. Theol. III, 11-34; „Die Kirche der Heiligen", ibd. 111-126); a magyar ÖRSY László „Open to the Spirit"-jére (I. előző számunk bibliográfiáját — Szerk.), vagy J. SUDBRACK cikkére: „Geistliches Leben: Aufstieg oder Begegnung" (Geist u. Leben, 42 (1969), 263-279). H. U. v. BALTHASAR és J. DANIELOU Nyssai Sz. Gergelyről írt tanulmányai és fordításai megmutatják, hogy a görög egyházatya meglepően új, eredeti és dinamikus tökéletességfogalma még a leghaladóbb szellemeket is kielégíti, s ugyanakkor a „régiek"-et is gyönyörűséggel és reménnyel tölti el.

b) Roppant fontos és érdekfeszítő tárgykör lenne a **Biblia és a lelkiélet** viszonyának tudományos-pasztorális feldolgozása történelmi távlatokban, az Egyház, a szerzetesrendek és a laikus hívők lelkisége szempontjából. A Dictionnaire de Spiritualité a jeles szakember, X. LÉON-DUFOUR tollából kb. 150 oldalt szentel a kérdésnek (Écriture Sainte et vie spirituelle). Német nyelvterületen jólsikerült sorozatot adott ki W. TRILLING: Geistliche Schriftlesung. Erläuterungen zum Neuen Testament für die geistliche Lesung. (Patmos kiadó, 1962 júliustól.) A mintegy 30 kötetre tervezett sorozat már majdnem végig megjelent. Ismertetése a Geist und Leben 1971-es évf.-ban olvasható (144-152).

c) Újabban egyre nagyobb súlyt fektetnek a lelkiség lényegénél fogva **apostoli** jellegére. De ugyanakkor nem egyszer szembeállítják az apostolit a szemlélődéssel. Pedig ez a dualizmus, akárcsak a test-lélek dualisztikus felfogása, nem annyira bibliai, mint nemkeresztény filozófiai alapokon nyugszik. Elég elolvasni M. H. VICAIRE OP alig 90 oldalas könyvét (L'Imitation des Apotres, Cerf, Paris, 1963), hogy meggyőződjünk: mennyire mély, gazdag és korok szerint változó értelme és tartalma volt már az „apostoli" jelzőnek az elmúlt 2000 év alatt.

d) A **„fuga mundi"**, amelynek már a múltban is kiterjedt irodalma volt, jelenleg újra felkapott téma. Elég néhány nevet és címet említeni: BACHT, Weltnähe oder Weltdistanz? Frankfurt 1962; BOUYER, Mensch oder Christ? Frankfurt 1955, „Le mépris du monde" (Coll. Problémes de vie religieuse), „La séparation du monde" (Pr. de la religieuse d'aujourd'hui), K. RAHNER, Frömmigkeit früher und heute (Schr. z. Theol. VIII, 11-31), Die ignatianische Mystik und Weltfreudigkeit

(uo. III, 329-348), stb. Az érdeklődés központjában kétségtelenül TEILHARD DE CHARDIN áll itt. A rá vonatkozó hatalmas irodalmat a magyar POLGÁR László SJ bibliográfiai kiadványa foglalja össze évenként. Külön is megjelent tőle: Internationale Teilhard-Bibliographie 1955-1965 (Freiburg, K. Alber, 1965, 94 o.).

Az általános benyomást így összegezhetjük röviden: A lelkiséggel foglalkozó könyvek, cikkek, tanulmányok száma után ítélve, a spiritualitás nagyon is népszerű, sőt divatos tárgy lett egyszerre a teológia és általában a lelki élet irodalmában. Ez érthető is, hiszen az „aggiornamento" hullámverése itt érezhető leginkább életközelben. Ugyanakkor ez a mozgalom erjedésbe hozza a teológusokat és exegétákat is (ami természetesen fordítva is áll: a teológiai és exegetikus reflexiók termékenyítőleg hatnak a lelkiségre).

Sok még a kiforratlan, az alaktalan, bizonytalan. Sokszor mintha a teológiai „slogan", jelszavak és fölkapott, divatos zsargon pótolnák sokak számára a hiányzó mélységet és kipróbált bizonyítékokat a lelki irodalom egyébként örvendetesen gazdag termékeiben (ma ez váltotta fel a régi kenetteljes, épületes, természetellenes sablonokat).

Tény azonban, hogy forr, erjed a Lélek világában, Aki ott fúj, ahol akar. Sok jel mutat arra, hogy nem hiába fúj . . .

Béky Gellért

A VALLÁSOS KÖNYVKIADÁS FRANCIAORSZÁGBAN

A Francia Könyvkiadók Országos Szakszervezete (Syndicat National des Éditeurs Francais) hivatalos kimutatása szerint az 1969-es esztendőben 1449 vallásos tárgyú könyv jelent meg (az országos könyvkiadás 7,5 o/o-a), 12 119 000 példányban. A vallásos kiadványok száma az elmúlt tíz esztendő alatt folyamatos növekedést mutatott annak ellenére, hogy a kiadók száma csökkent. Ezeken a számokon és százalékokon csak könyveket kell értenünk, mert a folyóiratok, havi, heti és napilapok vagy alkalmi kiadványok számát külön tartják nyilván.

Tárgyi és tematikai megoszlás szerint:

Misekönyvek, imakönyvek, ájtatosságok gyűjteményei	4 103 000 pld.
Iskolai katekizmusok, hittankönyvek, kézikönyvek	3 307 000 pld.
Vallásos irodalom: teológia, erkölcstan, prédikációk, elmélkedések, keresztény filozófia, stb.	4 709 000 pld.

Hangsúlyozzuk: ezek a számok egyetlen esztendő könyvkiadására vonatkoznak csak!

Itt kell kiemelnünk azt is, hogy a francia könyvkiadók hivatalos szervezete mit tart „vallásos kiadványnak"? A mise- és imakönyveket, katekizmusokat, vallásos ismeretterjesztő és különböző szakkiadványokat. De már a vallásos jellegű szépirodalmi, művészettörténeti vagy történelmi műveket, továbbá a szótárakat, lexikonokat és útirajzokat nem itt tartja számon, hanem azok szaklistáján.

A kézikönyvek és katekizmusok az összes katolikus kiadó közös gondozásában (vagy a legnagyobbak együttműködésével) jelennek meg, így aránylag olcsók, s elhasználódás esetén minden nagyobb nehézség nélkül kicserélhetők. Legtöbb plébánián nem is a gyermekek szülei, hanem a Katolikus Szülők Szövetsége veszi meg a szentáldozásra, bérmálásra készülő kézikönyveit, ami nagy könnyebbség a szülőknek.

Egy másik figyelemreméltó vonása a francia vallásos könyvkiadásnak, hogy az idegen nyelvből: angolból, németből, olaszból fordított művek száma meglepően csekély, s még így is ritkán érnek el jelentős példányszámot. Az ún. kontesztáló, kritikai művek és szerzők egyáltalán nem népszerűek. Bultmann, Tillich, Bonhoeffer és Robinson sokat emlegetett bíráló vagy támadó műveit csak egészen kis példány-

számban adták ki. Ezzel szemben a francia vallásos tárgyú könyvek külföldi fordításai nagy keresettségnek örvendenek. Az UNESCO 1970-es statisztikája szerint az egész világon lefordított 2522 vallásos tárgyú könyvből 583 francia eredetiből készült (23,1 o/o!). Profán irodalom terén csak 11,6 o/o az arány, vagyis a francia vallásos tárgyú könyv nagyobb érdeklődést vált ki külföldön, mint a közismert és nagyra becsült irodalmi alkotások.

Műfajok szerint az érdeklődést a következő számokkal lehetne illusztrálni: A jeruzsálemi bibliafordítás — a francia dominikánus atyák nagy kollektív műve — 800 000 példányban fogyott el. André Frossard vallomása: „Van Isten, találkoztam vele" 200 000 példányt ért el egy év alatt.

A statisztika szerint egy vallásos tárgyú könyv átlagos példányszáma Franciaországban 8500. Egy komoly szakismeretet igénylő teológiai vagy keresztény filozófiai szakmunka is elkel 1500 — 2500 példányban.

Különben 400 jelentős francia kiadó közül csak 78 ad ki vallásos tárgyú könyvet is, és 32 foglalkozik ezzel rendszeresen. A vallásos szakkönyvkereskedések száma is meglepően kevés. Viszont vallásos művet kívánatra minden francia könyvkereskedésben be lehet szerezni, s ha éppen nem lenne raktáron, egy hét alatt az ország legkisebb vagy legtávolibb falujában is kézbesítik minden ráfizetés nélkül.

Amikor vallásos könyvkiadásról beszélünk Franciaországban, főleg katolikus könyvekre kell gondolnunk, mivel a protestantizmus lélekszáma az ötven millió franciából az egy milliót sem éri el. A legnagyobb protestáns kiadók a francia Svájcban, elsősorban Genfben vannak, de könyveik nehézség és korlátozás, sőt áremelés nélkül kerülhetnek forgalomba Franciaország egész területén. A belföldi taizéi protestáns szerzetesek kiadójának könyveit a katolikus kiadók kereskedelmi hálózata hozza forgalomba az ökumenizmus szellemében. Közös katolikus-protestáns kiadvány ezideig kevés akadt. Ezeket a katolikus Szent Pál kiadó és az Egyesült Protestáns Kiadók együttműködése tette lehetővé, elsősorban a keresztény egységügy vagy a bibliai szakkutatás témaköreiből.

B. G.

Gál Ferenc: A teremtett és megváltott ember. Szent István Társulat, Budapest, 1970, 258 o.

Gál Ferenc hittudományi akadémiai tanár új könyvében teológiai antropológiát vázol fel: azt foglalja össze, mit tanít a keresztény hit az emberről, evilági és örök rendeltetésünkről. A szerző az előszóban megjegyzi, hogy könyve összeállításához Feiner-Löhrer: Mysterium salutis és Flick-Alszeghy: Anthropologia theologica c. műve adta a gondolatot. A könyv két részre oszlik: „A teremtmény" c. rész rövid fejezetei az ember természetét, eredetét, rendeltetését, bűnbeesését tárgyalják; a második rész („Az új teremtmény") a Krisztusban hozott megváltás, természetfeletti életünk legfőbb tételeit világítja meg. A Zsinatot előkészítő és utána kibontakozó üdvtörténeti teológia szemléletét követve mutatja meg a hagyományos és az új hittani tételeket az emberről. Gál Ferenc új könyve tulajdonképpen folytatása „Istenről beszélünk" c. munkájának. Az ismert magyar teológus főleg világi értelmiségieknek fejti ki hitünk tanítását. Úttörő munkát végez: hiszen az új magyar teológiai irodalom eléggé szegényes. Szándékából és nehéz vállalkozásából fakadnak munkájának érdemei és hiányosságai is.

Nagy érdeme az, hogy a legnehezebb teológiai tételeket is közelhozza a nemszakember olvasóhoz. A Mysterium Salutis monográfiáknak beillő és nehéz stúdiumokat követelő tanulmányait általában szerencsésen népszerűsíti. Ám nem mindig tud megbirkózni a feladattal. Gál szinte a lehetetlenre vállalkozik, amikor bizonyos filozófiai-teológiai kérdéseket népszerű formában próbál megfogalmazni. (Az én személyes meggyőződésem az, hogy csak egy bizonyos pontig lehetséges a szakkérdések vul-

garizálása.) Több kritikai megjegyzést fűzhetnénk az első rész fejezeteihez, amelyek vitatott filozófiai-teológiai határkérdésekről tájékoztatnak: pl. az evolúció-monogenizmus-eredeti bűn kérdéskomplexumáról. Szerintünk a nem szakavatott olvasó nem igen értheti meg a problémákat, hiszen a szerző a Mysterium Salutis egy-egy hosszabb tanulmányát 3-4 oldalra akarja összesűríteni. Ott van pl. a „Természetes és természetfölötti világrend" c. fejezet: az annyira szétágazó és vitatott „natura pura" és „természetfölötti existentiale" fogalmait képtelenség három oldalon összefoglalni. Itt-ott szakszerűbb exegetikai vagy teológiai kitéréseket kellett volna tennie, vagy pedig nem érinteni bizonyos problémákat. Egy következő általános megjegyzésünk: Gál Ferenc a Szentírás mellett rendszeresen hivatkozik az egyházi tanítóhivatalra; de — sajnos — nem különbözteti meg világosan a kvalifikációkat. Az ugyanis világos, hogy a Denzinger egy-egy száma nem mindig ugyanolyan értékű: nem lehet ugyanúgy minősíteni a Trentói Zsinat meghatározásait, vagy a II. Vaticanum dogmatikai fejtegetéseit, mint a Mediator Dei vagy a Humani Generis k. körlevél irányelveit. Végül egy konkrét megjegyzés: szerintünk Gál igen sommásan marasztalja el Teilhard de Chardint, mondván: „. . . a bűnt és a megváltást egyszerűen kihagyja filozófiai és teológiai világképéből" (138. o.; vö. még 35. o.). Kétségtelen, hogy Teilhard világképének legsebezhetőbb pontja a bűn és megváltás dogmájának újraértelmezése. Ezt az értelmezést joggal bírálják a teológusok (sokszor persze nem értik helyesen); azt azonban senki sem állíthatja, hogy „egyszerűen kihagyja világképéből" a bűnt és a megváltást.

Ezek a kritikai megjegyzések egyáltalán nem akarják elvitatni Gál Ferenc szép új könyvének érdemeit. A magunk részéről inkább a második részt tartjuk sikerültnek, amely a régi és az új szerencsés szintézisével mutatja be a kegyelmi élet teológiáját. Ebben a részben sokkal bővebben merít a Szentírásból, mint a könyv első felében. Összegezi mindazt, amit az újszövetségi biblikus teológia tanít a megváltott emberről: a megtérés, Krisztus közvetítő szerepe, az isteni természetben való részesedés, természet és kegyelem, megigazulás, stb. Az eretnekségeket ill. teológiai elhajlásokat is röviden jelzi, s általában a régi és új szerencsés szintézisével mutatja be a kegyelmi élet teológiáját. Helyesen figyelmeztet pl. arra, hogy a kegyelem és szabadakarat titokzatos kapcsolatában olyan misztériumról van szó, amely meghaladja tudásunkat és a hagyományos tomista-molinista elméletek nem nyújtanak kielégítő megoldásokat. „Legföljebb megmutatják, hol van a misztérium: Isten végtelenségében és az ember végességében. A végtelen és véges lét együtt való létezése már önmagában misztérium: hogyan lehet a lét teljességén, a magától való végtelen léten kívül még teremtett, véges lét?" (Jegyezzük meg: a kérdés ilyen — szokásos — feltevése nem vezethet semmiféle megoldáshoz, hiszen a teremtés nem a végtelen Léten kívül létezik; probléma általában onnan származik, hogy egymás mellé helyezzük Istent és a világot, a kegyelmet és a szabadságot . . .) „Még nagyobb misztérium a kettőnek együttműködése. Az emberi gondolkodás hajlandó arra, hogy a végtelen előtt semmibe vegye a végest, vagy pedig, hogy ezt a végest érthetősége miatt a végtelen helyére állítsa. A kettő együttműködésében nem szabad rész-okokat megjelölnünk: minden az embertől van és egyúttal minden az Istentől" (230. o.). (Itt a pontosság kedvéért még hozzá kell csatolni: más-más síkon, vagyis a Végtelenben részesedő teremtmény, az Első Októl függő másodlagos ok valóban ható, cselekvő, mert Istentől függ!) A most hozott idézet és hozzáfűzött megjegyzésünk azt akarja érzékeltetni, hogy Gál Ferenc szerencsésen szituálja és világítja meg a nehéz (vitatott) teológiai kérdéseket, csak néha nem eléggé kifejezett a filozófiai reflexió. Ezt a szerző szándéka és az olvasóközönségre való tekintet magyarázza. Könyve kétségkívül nagy szolgálatot tesz a papságnak és a világiaknak is a krisztusi élet teológiájának átgondolásában.

Szabó Ferenc

Rónay György: Szentek — írók — irányok. Budapest, Szent István Társulat, 1970. 274 o.

Karácsony előtt jelent meg Rónay György új tanulmánykötete. Az elmult húsz év során írt cikkeiből, esszéiből állította össze. Több cikket már a Vigiliában olvashattunk; egyesek más magyar francia folyóiratban jelentek meg, végül párat most közöl először (ilyen pl. a „Babits hite" c. esszé, vagy az a tanulmánya, amelyet a Vatikáni Rádióban olvasott fel 3 adásban 1968 nyarán: „Keresztény szellem és életérzés a mai magyar irodalomban").

Az első rész három szent: Szalézi Sz. Ferenc, Páli Sz. Vince és Marillac Sz. Lujza alakját rajzolja meg. Különös figyelmet érdemel az első tanulmány, amely 1950-ben a Vigiliában jelent meg. Rónay — mint konferenciáiban előszeretettel Sík Sándor is — az első modern szent, Szalézi Sz. Ferenc „józan humanizmusán" át mutatja be azt a lelkiséget, amely a mai kor világi keresztényeinek lelkisége lehet. A „Filotea" szerzője missziót teljesített, egyre sürgetőbb igényt elégített ki, hangsúlyozza Rónay. „Isten akaratának szeretetből fakadó szolgálata állapotbeli kötelességeink kényszertől mentes teljesítése útján: ez az életszentség szaléziánus iskolája, ez az a ‚közös', ‚kis' út, amelyen háromszáz esztendővel Lisieux-i Szent Teréz előtt elsőnek Szalézi Szent Ferenc indította el a lelkeket. Ő maga is idegenkedett, és másokat is óvott a különlegestől, a rendkívülitől. Útmutatásaiban, tanácsaiban, leveleiben minduntalan fölbukkan, mint egyik vezérelve, a kis dolgok jelentőségének hangsúlyozása, a kicsinyben való hűség követelménye, a ‚kis út' dícsérete" (16. o.).

A könyv második részében nagy rokonszenvvel ír Rónay Chestertonról, a „boldog ember"-ről. Ez a konvertita is, miként a XVI.-XVII. sz. humanista szentje, derűs életszemléletével lett népszerű igen sokak szemében. „Mélységes érzéke volt — írja róla Rónay — a dolgok és személyek saját ‚miniműsége' iránt; és nemcsak érzéke volt iránta, hanem tisztelte is. A létet, a létezés egy bizonyos sajátos, fölcserélhetetlen és pótolhatatlan egyedi formáját tisztelte benne. Mielőtt valóban az lett volna, sőt mielőtt egyáltalán tudta volna, hogy mi az, saját fejlődésében már tomista volt; kezdettől fogva predestinálva volt arra, hogy egyszer majd találkozzék Szent Tamással. Optimizmusának ez a tomista értelemben vett realizmus a forrása. Gyűlölte a pesszimizmust, akkor, amikor a pesszimizmus divat és a felsőbbrendűség ismérve volt." (84. o.)

Rónay György — úgy látszik — vérmérsékleténél fogva mintegy „rá van hangolva" a derűlátó szentekre, írókra, gondolkodókra. Nem véletlen, hogy a kötetben még találunk egy-egy szép tanulmányt Paul Claudelról és Sík Sándorról, és három esszé is foglalkozik Teilhard de Chardin-nel. Igaz, Rónay nem valamiféle naív optimizmusért lelkesedik. Teilhard történelemszemléletéről írva pl. kiemeli azt, hogy a tudós jezsuita általánosított evolucionizmusa nem ad kellő súlyt a Rossznak mint történelmi és társadalmi tényezőnek (211. o.). Rónay — véleményünk szerint — kissé igazságtalan Teilhard-ral szemben. Teilhard érdeklődése és írásainak műfaja magyarázza azt, hogy a sajátosan szociális problémát nem tárgyalta elég mélyrehatóan. (Bár „perszonalista világának" felvázolásakor igenis rámutat a Rossz társadalmi gyökereire és fejlődést visszahúzó szerepére.)

Rónay György szép tanulmánykötete ablakot nyit a magyar olvasóközönségnek, párbeszédre, esetleg ellentmondásra késztet, — mindenesetre elgondolkoztat hivőt és nemhivőt; mindannyiunkat arra serkent, hogy tisztázzuk világnézetünket és vegyük ki részünket a közös nagy emberi erőfeszítésből. A Magyarországon élő keresztényeket külön is figyelmezteti a Párizsban elhangzott konferencia leközlésével, hogy sajátos helyzetükben „Istent kell képviselniök", s elvont érvek helyett nekik maguknak kell érveknek — élő tanúságtevőknek lenniök az élő Isten mellett.

Szabó Ferenc

Ory Miklós: Pázmány Péter tanulmányi évei. Prugg Verlag, Eisenstadt 1970. 184 o.

P. Ory és Pázmány Péter neve valamiképpen összetartozik. A könyv szerzője mögött 30 éves kutatómunka áll; több tanulmányban — közte doktori értekezésében — és előadásban foglalkozott már eddig is Pázmánnyal. A Pázmány-évforduló alkalmából kiadott könyve több szempontból nyeresége a Pázmány-irodalomnak.

Kezdjük mindjárt a stílusával. Látszik, hogy sokat olvasta Pázmány írásait. Közvetlen, gördülékeny és ízes magyarsággal megírt könyv. Igaz, a gördülékenységnek van buktatója is, mégpedig jónéhány le nem fordított latin idézet. A rendi terminológiát sem ártott volna itt-ott jobban megmagyarázni.

A könnyed stílus azonban igen kemény és alapos kutató munka takarója. A könyvhöz 8 teljes oldal bibliográfia tartozik. A szerző széltében-hosszában áttallózta Európát adatokért. Nem eredménytelenül. Kutatásai alapján több adatot helyesbített. Pl. Pázmánynak a kolozsvári kollégiumba való felvételét, a jezsuitákhoz való belépését, Rómába küldését illetően. De egészen új, eddig ismeretlen állomásokkal is gazdagította életútját. Ilyenek: jaroszlávi tartózkodása, a római angol kollégiumban való repetitorsága, a harmadik próbaév elvégzése. Mind olyan adat, amely a hivatásos irodalomtörténész csemegéje lehet. Egyház-, kultúr- és rendtörténeti szempontból a könyv és bibliográfiája a kutatók számára valóban értékes. S a tenger utánjáràst igénylő izgalmas fölfedezések mégis minden nagyképűség nélkül kerülnek elénk. „Tudományos, de a szerény tudós scientiájával" — állapította meg róla valaki, aki éppen azt tartotta a könyv legfőbb erényének, hogy nem áldozza fel Pázmányt magát a tudományos zsargonnak. Magyar tudomány ez, stílusosan Pázmányhoz illő tudomány.

Pázmány életének ez a korszaka nem könnyű feladat elé állította tanulmányozóját. Mit lehet egy gyöngeegészségű, de szorgalmas diákról és buzgó noviclusról írni? Az ember életében ez az a kor, amikor nem maga alkot, hanem befogadja és feldolgozza a hatásokat. Ezeket szokatlan bőségben mutatja be a szerző. A kolozsvári kollégiumtól a római S. Andrea kolostorig szinte együtt élünk Pázmánnyal. Minden tartózkodási helyének vázolja történetét, életét. Megtudjuk, hogy épp Pázmány idejében milyen problémákkal küzdött a ház. Felsorolja magyar és más nemzetiségű tanulótársait. Megismerkedünk tanáraival és rendi elöljáróival. Szinte mindegyikről remekbekészült miniatűr jellemrajzot kapunk. Megtudjuk, mit tanult és milyen aszketikus nevelésben részesült, a nekünk szokatlan gyakorlatokat megmagyarázza. Mindezt hiteles dokumentumok alapján: egyre-másra idézi az elöljárói leveleket, a korabeli rendtörténeti adatokat, összegyűjtötte Pázmány műveiből az ifjúkorára vonatkozó visszaemlékezéseket, sőt ismeretlen Pázmány-levelekre is hivatkozik. A meglepően bő kor- és környezetrajz indokolt, mert ezek az egészen különféle hatások indították el a kis Pétert azon az úton, amely a térítő és egyházszervező Pázmányhoz vezetett. Az egyes ráhatásokat nem lehet részleteikben kielemezni, mert a Pázmány-féle emberek nem veszik át a hatást, hanem feldolgozzák. A gazdag történelmi beágyazottság azért is hasznos, mert ma átlag kevesen ismerik a múltat. Háttér nélkül az egész életrajz kulisszaszerű lenne, vagy a levegőben lógna. A szerző rendszerező és beleélő erejét dícséri, hogy a gazdag és sokágú háttér ellenére az előadás nem széteső. Pázmány szinte észrevétlenül mindenütt jelen van, összefogja az egészet. És a felsorolás mindig megáll ott, ahol a hasznos környezetrajzból puszta erudíció válnék, mint ahogy Elizeus olaja megállott, mikor betöltötte az edényeket. Így a könyv tökéletesen érett mű benyomását kelti.

Pázmány kora és a mi időnk között sok a rokon vonás. Ahogy akkor, most is az általakulás, a fejlődés feszültségét, vajúdását érezzük a világban és az Egyházban. Az ilyen feszült korszakok a szokottnál nagyobb felelősséget rónak a közösségre és az egyesekre. Pázmány fejlődésének stációit követve önkéntelenül is rájövünk: milyen széles alapvetés, mennyi szívós, tudatos munka, belső önképzés, odaadás előzi meg azt, hogy alakító kézzel nyúlhasson bele kora viszonyainak szövevényébe.

E fejlődés határozott nemzeti iránya sem közömbös. Pázmány életének leginkább befolyásolható éveit idegenben, idegenek között töltötte. Nem zárkózott el: értékeikből elraktározott magába mindent, amit csak tudott, — és mégis megmaradt ízig-vérig magyarnak.

Érdekes és értékes munka. Szeretnénk, ha a szerző a végére írta volna: folyt. köv.

Dr. Jósika Mária

Daniel O. Dugan: A holnap hite. (Faith for Tomorrow.) Pflaum Press 1969. 302 o.

A keresztény hit-fogalom kibővítése: ez a szerző szándéka. Az a felfogás, amely a hittel kapcsolatban csupán Istenre gondol és a hitet értelmi aktusnak fogja fel, túlságosan szűkkörű.

A hit-jelenség megyarázatára nézve két irányzat figyelhető meg a keresztény közösségekben: egyik a hagyományos, apologetikus, elemző módszer, amely túlságosan elvont, nem életszerű. Ez a fajta megközelítés teremtette meg azt a fonák helyzetet a katolikusok között, hogy el tudták választani hitüket a mindennapi reális élettől. A másik irányzat, amely a jelen teológiáját befolyásolja, „anti-racionális". Ez nem azt jelenti, hogy észellenes, hanem azt, hogy képviselői nem tartják fontosnak, hogy a keresztények megértsék hitük észérveit.

A második fejezet érdekes kísérlet arra, hogy kimutassa a teológiának mint tudománynak empirikus, tehát tapasztalati tényeken alapuló mivoltát: a hitjelenség tapasztalati tény, s ennek magyarázatára hivatott a teológia. Leírást ad az ó- és újszövetség hitfogalmáról, itt foglalkozik Bultmann egzisztencialista hitmagyarázatával, továbbá az Egyház hivatalos tanító hatalmával, a magisztériummal.

A következő fejezet Teilhard de Chardin vízióját tárgyalja, aki (mint ismeretes) az univerzumban kimutatható folytonos fejlődés lényegét és végső célját a személyesülésben, a tökéletes személlyé-válásban látja. Jézus Krisztus ennek az egész folyamatnak értelme, kezdete, középpontja és végcélja. Keresztségnek lenni annyi, mint tudatosan beleállni ebbe a krisztusi, tökéletes istenemberré-válási folyamatba. Először személyünkben, saját egyéniségünket illetőleg, de azután kitágítva azt a többi ember felé, az evangelizáció, a missziós munka, a keresztény szociális tevékenység révén. Az egyes ember és az egész emberiség is akkor éri el fejlődése csúcspontját — omegapont —, amikor Krisztushoz hasonlóvá vált. (Lásd Sz. Pál levelét a koloszszeiekhez.) Nincs tehát értelme semmiféle szétválasztásnak a kereszténység és a világ között: a különféle létrendek nem függetlenek egymástól.

A negyedik fejezet további lehetőségek alapjait kívánja megvetni a hívők számára, hogy hitük révén jobban bekapcsolódjanak világi életükbe, mégpedig azáltal, hogy jobban megértik az eredeti bűn és a megváltás fogalmát. Saját élményeikből és másokkal szerzett tapasztalataikból felismerik nemcsak a bűn, hanem Krisztus megváltó szeretetének jelenlétét is a mai világban. Krisztusnak ez a megváltó szeretete az egyetlen igazi tényező az emberiség előrehaladásában. Mindebből világosan kitűnik, hogy éppen a keresztény hit viszi előbbre a fejlődést. A keresztény hit állandó felhívás a humanizációs, tehát „személlyé-válási" folyamat munkálására, lehetővé tételére és a liturgia révén állandó tanúság arról, hogy Isten országa jelen van a földön is.

Az utolsó fejezet újra fölelevenít néhány már a könyv elején fölvetett problémát: az istenhit, mint jelenség természete; a hit és ész viszonya; a test feltámadása; a megtérés mint jelenség mivolta; intézményes formák a kereszténységben — mindezek a fenti elvek fényében érdekes, újszerű megvilágítást kapnak. A szakteológus szemével nézve a szerző itt is, mint az előbbi fejezetekben is, sok kérdést röviden és felületesen érint, s nem hatol a probléma mélyére. Igaz, viszont, hogy minden fejezet végén — az utolsót kivéve — rövid listát ad arra nézve: mit ajánl olvasásra a fejezet teljesebb megértése végett.

Dr. Miskolczy Kálmán

HALOTTAINK

Kovács Kálmán bodai lelkész jan. 7-én

Csopoti Lajos piarista tanár, volt temesvári házfőnök, Bojta plébánosa febr. 9-én (75)

Körmöczi Ambrus pápai prelátus, becsei esperesplébános, tiszai főesperes febr. 14-én Becsén (62, 39)

Moullion Kálmán kalocsai egyházmegyés, pápai kamarás, febr. 16-án Windsor, U. S. A. (62, 36)

Csákó Géza gadányi plébános febr. 25-én (61)

Kaufmann János ny. paksi plébános Székesfehérvárott a Papi Otthonban. Hőgyészen temették (84)

Taraba József c. kanonok, ny. ceglédi plébános, Cegléden temették (78)

Köblös Vilmos székelyhidi (Erdély) plébános márc. 1-én (56, 31)

Suhajda Róbert Károly ciszterci paptanár, volt gimn. igazgató márc. 9-én Székesfehérvárott (69, 52, 43)

Kovács József gerjeni püspöki biztos márc. 13-án motorbaleset áldozata lett, 18-án temették. Az ő buzgóságából épült a gerjeni templom (55)

Papp János tb. esperes, nyíracsádi parochus márc. 13-én. A hajdúdorogi temetőbe temette Dudás Miklós püspök (58, 33)

Köhler Béla ny. c. esperesplébános márc. 15-én. Zalaegerszegen temették (80, 57)

Ugróczi Sándor ny. plébános márc. 20-án. Öreglakon temették (72)

Dénes János cibakházi plébános márc. 22-én. Az ipolyvecei temetőbe temették (54, 30)

Pflaum József lelkész. Gyulán temették (67, 44)

Krizsek János ny. esperesplébános márc. 26-án. A váci alsóvárosi temetőbe temették (81, 58)

Mozsár Pál kalocsai egyházmegyés az ausztriai Schloss-Wolfsberg, Hollenburg-ban (Alsóausztria) működő lelkész márc. 16-án Bécsben. 29-én a bécsi központi temetőben temették (60)

Justh István felsőőrsi prépost Madridban. Márc. 12-én temették (73)

Gábor József szalézi márc. 27-én Ozorán (73, 55, 46)

Réz Dezső ny. jászfényszarúi esperesplébános márc. 30-án. Pestlőrincen temették (72, 49)

Orosz András SJ ápr. 3-án a váci kórházban. Nógrádverőcén temették, ahol a szociális otthon lelkésze volt (54, 35, 25)

Lehotay János székesfehérvári megyés ápr. 7-én Gyöngyösön (67, 42)

Markó Marcell ny. plébános. Pannonhalmán temették (76)

Keszler Antal ny. csapodi esperesplébános húsvétvasárnapján a tatabányai szanatóriumban (89, 65)

Leskó József érseki tanácsos, ny. főkönyvtáros ápr. 17-én Egerben. Az ország legöregebb papja volt (100)

Bösky Lajos c. prépost, főszékesegyházi kanonok ápr. 18-án. Az egri bazilika kriptájába temették (75, 49)

Németh János ny. nagybaráti esperesplébános ápr. 18-án (81, 57)

Deym Béla ny. esperesplébános ápr. 19-én Lovasberényben (90, 65)

Szentgyörgyi András piarista főiskolai tanár ápr. 20-án. Rákoskereszturon temették (52, 33, 27)

Dr. Lepold Antal protonotárius, a Pázmáneum rektora május 4-én Bécsben (91, 67)

Szabó Miklós szentszéki bíró, tanakajdi plébános május 6-án. A szombathelyi Szent Kvirin templom kriptájába temették (62, 38)

Alaker György SJ Pannonhalmán. Május 10-én temették (80, 65, 51)

László István ny. vasaljai plébános máj. 15-én Szombathelyen. A szombathelyi új temetőben nyugszik (73, 47)

Elhúnyt paptestvéreinket foglaljuk mementóinkba!

+

DR. LEPOLD ANTAL PRELÁTUS

(1880 — 1971)

A külföldön élő magyar papság nesztora, dr Lepold Antal apostoli protonotárius, esztergomi kanonok, a bécsi Pázmáneumnak 1946 óta rektora, három tudományos akadémia tagja, végleg eltávozott körünkből.

Évek óta gyakran betegeskedett, gyengélkedett. A vég mégis váratlanul jött. Vasárnap, május 2-án reggel — mint más napokon is, hacsak tehette — nyugodtan elmondta szentmiséjét. Ülve celebrált már évek óta íróasztalánál (altare portatile-re 1915 óta volt privilégiuma, amikor a XV. Benedeket választó konklávén Csernoch János bíboros hercegprímás kíséretében részt vett). — Délben vidáman ült asztalhoz fiatalabb paptársaival, és utána a csésze feketénél a szokottnál tovább tartott ki közöttük. Este fél hét tájban egy látogatójának még elevenen előadta, hogyan folyt le a zentai csata. Szerény vacsora után jó erőben ment lefeküdni.

Fél tíz felé váratlanul segítségért csöngetett, erős hangon tiltakozott: ne húzzák öt jobboldalon lefelé. Minden megnyugtatás hiábavaló volt: úgy érezte, hogy menthetetlenül lefelé húzzák . . . Absolutiót kért és orvost sürgetett. Jó félóra alatt szép lassan elvesztette eszméletét. Különféle injekciók ellenére, amelyeket egymással egyetértve két orvos is adagolt, harmadnapon, kedden, május 4-én hajnali 4.05 órakor, anélkül, hogy visszanyerte volna öntudatát, meghalt. A szent kenetet megkapta, házanépe imádsága kísérte utolsó óráiban.

Nagyon érezhette gyengülését, mert egy februári krízis után maga állította össze gyászjelentését. Így lett nyilvánvaló az a kívánsága, hogy a Pázmáneum kápolnájában ravatalozzák föl és a grinzingi temetőbe (Wien XIX) temessék, ahol a Intézet többi halottja is nyugszik.

Temetésének napján, május 11-én, kedden reggel 9 óra körül visszahozták a kettős koporsóban nyugvó halottat a Pázmáneum kápolnájába. A gyászmisét egy órával később dr. Zágon József prelátus (Róma) celebrálta Msgr. dr. Ádám Györggyel (München), Msgr. dr. Raimund Amannal (Bonn) és Msgr. dr. Gianone Egonnal (Bécs), az elhúnyt három volt munkatársával. Az utóbbi, az elhúnyt rektornak 25 éven át helyettese, homília keretében emlékezett meg a tisztaéletű buzgó papról, egyháza és hazája hű fiáról, a tudomány sokoldalú művelőjéről. A szentmisét követő absolutiót a bécsi bíborosérsek koadjutora, dr. Franz Jachym c. érsek adta. Részt vett a szentmisén dr. Opilio Rossi c. érsek, apostoli nuncius, valamint az elhúnyt barátai, rokonai, munkatársai, volt növendékei, gondozói . . . Az esztergomi főegyházmegyét, amelyhez az elhúnyt mindvégig őszintén ragaszkodott, háromtagú küldöttség képviselte (Vajai István ált. helynök, dr. Bartl Lőrinc prelátuskanonok, szemináriumi rektor és dr. Csepregi Ignác c. prépost, irodaigazgató). Az éneket, szép gregorián korálist, a volt pázmániták szolgáltatták.

A beszentelés után, amikor a koporsó útnak indult a lépcsőházban elhelyezett koszorúk és virágok sorfala között, halkan, fátyolosan felhangzott az ének: Isten, hazánkért . . . majd a magyar Himnusz.

Fél egykor kezdte a temetőben a szertartást az esztergomi helynök, két társa asszisztenciájával. A sírnál (dr. Korompai József 1934-ben ide temetett hamvai fölött) Bartl prelátus az esztergomiak üdvözletét tolmácsolta, megemlékezve az elhúnyt kalocsai kapcsolatairól is. Prof. Schreiber a bácskai szülőhely, Filippova nagyszámú résztvevőjének volt a szószólója, a bécsi magyar kolóniát Wenzel Frigyes és dr. Papp Andor képviselte: Esztergomból és Széchenyi István sírjáról hozott magyar földet tettek a koporsóra. Végül Msgr. dr. M. Lehmann a Michaels-Werk nevében búcsúzott a kedves halottól.

Kilenc évtized tanúja volt, éleseszű, bölcs, szelíd munkatársa három generációnak. Tanácsát nem egyszer kikérték felelős állásba került kortársai is, segítő készségét nem tagadta meg a legkisebbtől sem. Kiegyensúlyozott egyénisége támasza volt sokaknak, akik a történelem sodrába kerültek, vagy saját problémáik megoldását keresve vesztették el biztonságukat.

Lepold Antal az Isten ajándéka volt mindazok számára, akik ismerték és érintkezésbe kerültek vele. Amikor sírjánál végső búcsút veszünk tőle földi életünk tartamára, bizalommal számítunk a viszontlátásra az Úr trónja előtt.

Dr. Gianone Egon

KÉT BENCÉS HALOTT

1970. május 11-én húnyt el a soproni kórházban szívembólia következtében dr. Garami Elek, az utolsó soproni bencés házfőnök és igazgató, a Rend akkori nesztora. Feketevárosban (jelenleg Purbach, Burgenland) született 1887-ben. Pappászentelése után 1913-ban Esztergomba került tanárnak, onnan 3 éves működés után visszakerült szülőfaluja közelébe, Sopronba. Úgyszólván egész életén keresztül itt működött német tanárként, majd 1942-50-ig mint házfőnök és igazgató. Ezután Sopronbánfalvára költözött, s itt a volt kármelita apácazárdában élt a plébános mellett.

Rendszeresen ő végezte a németajkú hívek lelki gondozását, de szívesen ment máshová is kisegíteni. Készségét látva gyakran és sokfelé hívták. Élete utolsó évében visszakerült működésének székhelyére, a volt bencés rendházban levő lelkészi lakás egyik szobájába.

Élete csendes eseménytelenségben telt el. A rábízott rendi munkákat lelkiismeretesen végezte, de azon túl semmiféle rendkívüli beosztása nem volt, s nem is törekedett ilyenre. A háború előtti és alatti nyugtalanságok sem tudták kizökkenteni megszokott életritmusából. Korán reggel az orsolyita templomba ment misézni, pontosan ellátta óráit és vezette mint igazgató az intézetet. Ebéd után pedig szívta kedvenc szivarjait. Soha senkit nem bántott. Mint elöljáró rendtársaival a legtapintatosabban viselkedett, s talán ezért sem bántotta őt sem senki.

Egész életén keresztül egészséges volt, nem ismerte a súlyos betegségeket. Végrendeletében ezért különös hálát adott a jó Istennek. Ugyanott őszinte szívvel bocsánatot kért mindenkitől, akit valaha is megbánthatott, s megbocsátott mindenkinek. Súlyos lábtrombózissal vitték kórházba, s ott rövidesen meg is halt. Temetésén a rendtársakkal együtt 100 paptársa kísérte a soproni temetőben levő rendi kriptához. Sírját koszorúerdő borította, s a jelenlevők nagy tömege is mutatta közkedveltségét. Szülővárosának polgármestere németül búcsúztatta és koporsójára helyezte a szülei sírjáról hozott földet. Megemlékezett arról, hogy az elhúnyt megírta szülővárosának történetét, s ennek új kiadását most akarják sajtó alá rendezni. Volt tanítványai közül egy orvos és egy teológiai tanár búcsúztatta, megemlítve, hogy nem volt a nagy szavak embere; egyszerűen, szíve mélyéből beszélt és cselekedett. Szeretetét adta és így nyerte meg az embereket. Egy idősebb soproni polgár szívből jövően jegyezte meg a temetés után: „nagyon fog hiányozni a jó Lexi bácsi Sopron életéből".

Ha a keresztény aszkézis vizsgája a halál, akkor a közelmúltban elköltözött dr. Sámson Edgár főiskolai tanár (1906-1970) kitüntetéssel vizsgázott. Egész élete és működése jellegzetesen bencés volt, a szónak legnemesebb értelmében. Példaképe volt a föltűnés nélküli, szerény és csendes, egy egész életen keresztül szorgalmasan dolgozó, elismerést sosem kívánó szerzetes-tudósnak. Sohasem volt nagyobb szüksége ilyen egyéniségekre a szerzetességnek, mint ma!

A veszprémmegyei Nagykamondról került a Szent Benedek-rendbe, annak pápai gimnáziumában és pannonhalmi főiskoláján végezte tanulmányait. Egyik volt tanára írja róla: „A szorgalomnak, a becsületességnek volt mintaképe minden tekintetben." Fölszentelése után, 1931-ben egy évig a Rend pápai gimnáziumában tanította szaktárgyait, a magyar és latin nyelvet, majd bekerült a pannonhalmi tanárképző főiskolára a magyar nyelvészet tanárának. 1938-39-ben Helsinkiben folytatott tanulmányokat. Csak röviddel halála előtt, élete utolsó évében került nyugalomba, mikor nyilvánvalóvá lett gyógyíthatatlan betegsége.

Szinte névtelen, középkori szerzetesekre emlékeztető szorgalommal dolgozott, csendesen és visszavonulva minden zajosabb szerepléstől. Szorgalmas munkásságának csak három terméke került nyilvánosságra, könyvformában, ill. a Főiskolai Évkönyvekben. 205 oldalas könyve „A magyar nyelv egyszerű gyakorító képzői"-vel foglalkozott. Kb. 20 munkája maradt kéziratban íróasztalában különféle, javarészt nyelvészeti kérdésekről. Finnországi tanulmányútjának egyik gyümölcse volt a „Magyar szentek tisztelete Finnország középkori liturgiájában" c. munka.

Amilyen hangtalan volt munkájában, olyan föltűnés nélkül hordozta súlyos betegségét. Senkisem tudta, mikor kezdődött. Szenvedéseit némán tűrte, sohasem panaszkodott senkinek. Halála előtt néhány nappal beszélgettek vele rendtársai. Azt mondta nekik: „Nyugodtan várom a Krisztussal való találkozást, akinek egész életemet szenteltem." A betegápoló nővérek pedig azt mondták: „Örülünk, hogy ápolhattuk, különösen a fiatal nővérek miatt, hogy ilyen példaadó halál tanúi lehettünk." A pannonhalmi Nagyboldogasszony-templom kriptájába temették.

Sümegh Lothár

DR. HORVÁTH KONSTANTIN GYULA OCist.
(1896 — 1970)

Hosszas szenvedés után Veszprémben elhúnyt 1970. szept. 21-én Dr. Horváth Konstantin aranymisés ciszterci áldozópap, egyetemi magántanár, volt zirci perjel.

A baranyamegyei Izabellaföldön született 1896. márc. 23-án. Gimnáziumi tanulmányai után 1914-ben lépett a Ciszterci Rendbe. Egyetemi tanulmányait az innsbrucki egyetemen végezte, ott szerezte meg a teológiai doktorátust is. Közben 1919-ben pappá szentelték. Különösen a szentírástudományokban volt annyira kiváló, hogy mindjárt tanulmányai befejezése után tanárai ott szerették volna, tartani további tudományos munkára. Az engedelmesség azonban hazaszólította, s a rendi hivatalok hosszú sora kezdődött életében. 1923-ig a rend budapesti tanárképző főiskoláján tanít teológiát, s egyben tanulmányi felügyelő, majd 1936-ig a zirci teológiai főiskola tanára, 1931-36 között pedig perjel is. 1936-ban újból Budapestre kerül, mint a tanárképző főiskola igazgatója és a Bernardinum házfőnöke. Növendékei kedvéért maga is beiratkozik az egyetemre, megszerzi a tanári oklevelet és a doktorátust történelemből. Tudományos tevékenysége egyre inkább a történelem terére tolódik át. A negyvenes évek közepén magántanári habilitációt szerez Mályusz Elemér mellett. 1946-ban elöljárói ismét Zircre hívják. Újból perjel lesz és a hittudományi főiskola igazgatója egészen 1950 szeptemberéig. Ezután 1963-ig püspöki levéltáros Veszprémben, majd ugyancsak ott él nyugalomban, de állandó munkában haláláig. Zircen temette el Klempa Sándor veszprémi apostoli kormányzó rendtársai mellé.

Úgyszólván egész élete a rendi fiatalság nevelésével telt el. Mindenki, akinek — mint e sorok írójának — alkalma volt vele ebben a minőségében megismerkedni, nagy tisztelettel és szeretettel emlékezik rá vissza. Fiatalkori talán kissé kemény szigorát egyre inkább a megértő szeretet váltotta fel. Atyai szeretet, az elvekhez való ragaszkodás, s ezeknek az elveknek beültetése növendékei szívébe, nem annyira a fegyelmezés eszközeivel, mint inkább nyugodt beszélgetéssel, meggyőzéssel és segítéssel.

Tudományos munkái közül legismertebb zsoltárfordítása, amelyet a paptestvérek közül bizonyára igen sokan ismernek. A maga idejében úttörő jellegű volt az eredeti héber szöveg pontos figyelembevételével. Megírta Zirc történetét, kiadta az első zirci apát, Joannes Lemovicensis műveit, s élete végéig dolgozott Előszállás gazdaságtörténetén, amely már nem jelenhetett meg.

Igen finomlelkű ember volt, az eseményekre mindig erősen reagált s a csapások alatt csendben szenvedett. Ez nem akadályozta meg abban, hogy szükség esetén szinte hősiesen kiálljon elvei mellett s vállalja a veszélyeket, pl. mikor a háború végén és a zsidóüldözések tetőpontján a Bernardinumban számos üldözöttet rejtegetett. Külső lelkipásztori munkája nagyrészt apácák lelkivezetésére és a Sz. Margit intézet kongregációjának irányítására szorítkozott. Ezt nagy szeretettel és hozzáértéssel végezte.

Finom egyénisége, fontos és a magyar ciszterci rend szempontjából nagy jelentőségű munkája, mély lelkisége és megértése megmarad mindenki emlékében, akik ismerték. R. I. P.

P. B. F.

HECK IMRE
(1900 — 1971)

A bácskai Zomborban született, 13 gyermekes, igen buzgó tisztviselőcsaládból. A kalocsai jezsuita gimnáziumban érettségizett. A teológiát is Kalocsán végezte. Mint diákonus 1922-ben hazament hirtelen elhúnyt édesapja temetésére, és lent maradt a szabadkai apostoli adminisztratúrában. 1922. szept. 7-én Djakovon szentelték pappá. Több helyen káplánkodott, majd a határmenti sokác községbe, Bácski Brégre nevezték ki plébánosnak. Itt 1962 januárjáig működött egyfolytában. Közben 25 éves korában súlyos operáción esett át: két bordáját szedték ki. Ennek következményeit élete végéig érezte.

1925 óta ismertem. Akkor a szabadkai Sz. György-templomban ministránsa voltam. Neki köszönhetem papi hivatásomat. Később mint papok szomszédok voltunk a Duna két partján: ő a bácskai oldalon működött, én pedig a baranyai oldalon Vörösmart községben plébánoskodtam. Igen jól megértettük egymást.

1962 elején Münchenbe került. 1963-tól öt évig elődöm volt a hasenbergli St. Nikolaus templomban mint kisegítő plébános. Egyházközsége a gyászjelentésben meleg szavakkal köszöni meg „hűséges és jámbor szolgálatát és azt a szeretetreméltó, szerény modort, amelyben végezte". Betegeskedése 1968 áprilisában nyugdíjba kényszerítette. Hosszú, türelmesen viselt szenvedés után halt meg 1971. jan. 7-én. Temetésén a müncheni Waldfriedhofban az egész esperesi kerület papjai jelen voltak. Az egyházmegye részéről dr. Höck Michael prelátus búcsúztatta.

Brunner István

KÖBLÖS VILMOS

(1915 — 1971)

Erdélyben született, Tordán, 1915 november 14-én. Középiskoláit a Majláth főgimnáziumban, a teológiát Nagyváradon végezte. Márton Áron erdélyi püspök szentelte pappá 1940 május 5-én. Augusztus 1-től Szentjobbon káplán. Az 1946. évben Bihar plébánosa lett. Onnan került Székelyhídra 1954. március 26-án, ahol f. é. március 1-én hosszas betegség után (májrák), a szentségek többszöri felvételével megerősítve **költözött az örök hazába.** Temetésén a váradi és szatmári Ordinárius kíséretében nagy számban vettek részt paptársai.

Lelkészkedése alatt temploma két új harangot kapott és szép kőkerítést, járdával. Saját költségén hozatta rendbe a templomi oratóriumot, a gróf Stubemberg család volt imahelyét. Hegyközszentmiklóson pedig új kápolna épült. Szorgalmasan látogatta az otthoni és kórházi betegeket. Két késői hivatást juttatott szemináriumba. Egyik jelenleg Mindszent plébánosa.

PETHŐ JÁNOS LÉNÁRD OFM

(1883 — 1971)

1971. jan. 7-én temette dr. Winkler József püspök koncelebrált szentmisével a szombathelyi Szent Erzsébet (ferences) plébániatemplomban. A temetésen megjelent Kovács Sándor megyéspüspök és sokan az egyházmegye papsága, továbbá rendi testvérei közül. Jóllehet munkanap és délelőtt 11 óra volt, megtelt a templom. A szombathelyiek jól ismerték a megboldogultat, sokan eljöttek végső búcsút venni tőle.

P. Lénárd ebben a templomban kezdte meg lelkipásztori működését. 26 évvel ezelőtt ide vonult vissza nyugalomba. Ez sem volt munkátlan pihenés számára: megszokott templomi szolgálatát naponta elvégezte, rendszerint több órán át gyóntatott. Most is, mint papi élete egész ideje alatt, a papok és hívek készséges lelkiatyja volt. Egyházi elöljárói elsősorban ezért a feltűnésmentes kötelességteljesítő munkájáért becsülték. Rendjében több alkalommal volt definitor, a veszprémi és szombathelyi egyházmegyében pedig püspöki tanácsos. Úgy ismerte mindenki, mint önmaga felé szigorú, napirendjét szerzetesi fegyelemmel megtartó és a megszentelt hagyományokat gondosan őrző lelki embert.

A csallóközi Ekelen született egyszerű szőlőmunkás családból. A komáromi bencés gimnáziumban végezte a középiskola alsó évfolyamait és fiatalon a Szűz Máriáról elnevezett ferences rendtartomány tagja lett. Életének 88 évéből 52 évet töltött el kolostorban, húszat az egyházmegyei nyugdíjas papok otthonában. Egész életében kora hajnalban kelt, a közös imádságon — nagy elfoglaltsága ellenére is — mindig pontosan megjelent. Ahol csak megfordult, akár mint alattvaló, akár mint különböző tisztségeket viselő rendtag, mindenütt hűséggel képviselte a megreformált ferences szellemet. Székesfehérvárott hitszónok és később hitoktató, Pozsonyban a papnöven-

dékek magisztere és a rend tartományfőnökének titkára, Sümegen, Esztergomban, Budapesten, Veszprémben házfőnök, Andocson és Felsősegesden a plébánia adminisztrátora volt. Falusi plébánosként mindig kiállt a dolgozó parasztság érdekeiért.

A daloslelkű Assisi Szent Ferencnek zenét kedvelő fia volt. Meleg barátság fűzte a jeles egyházi zeneszerzőhöz, Pikéthy Tibor volt váci székesegyházi karnagyhoz. Volt idő, amikor kántori teendőket is végzett. Az orgonát különösképpen szerette és ismerte. Saját szorgalmából jeles orgonatervezővé képezte magát. Az ország több templomában az ő tervei alapján készült el az orgona. A budapesti belvárosi ferences templomét Gergely Ferenc orgonaművésszel közösen tervezte. A szombathelyi ferences templomban bemutatott gyászmise énekeit is annak az orgonának hangja kísérte, amelyet életében olyan nagy gonddal P. Lénárd tervezett.

(Confrater)

DR. LANCZ KÁLMÁN
(1909 — 1971)

Hosszas betegeskedés után jan. 11-én Budapesten húnyt el. Reziben született 1909. dec. 27-én. Középiskolai tanulmányait a keszthelyi premontrei, majd a váci piarista gimnáziumban végezte. 1930-38 között a római Collegium Germanico-Hungaricum növendéke volt. 1936. okt. 25-én Rómában szentelték pappá. Hazatérve egy évi káplánság, majd három esztendei szentesi hittanárság után 1942-ben a váci püspöki irodába került; különböző beosztásokban 1947-ig működött itt. 1947-49 között Fóton volt esperes-plébános. A háborút követő nehéz anyagi körülmények között a maga kétkezi munkájával is példát adva kezdte meg a háború alatt megrongálódott remek műemlék-templom helyreállítását, de a pestkörnyéki bejáró munkásokból álló egyházközség hitéletének korszerű megteremtését is. Ebből a munkából szólította főpásztorának bizalma a vegyes vallású, hagyományaiban és műveltségében erősen protestáns jellegű Hódmezővásárhely belvárosi plébániájának élére. A Rómában szinte vérévé vált engedelmességgel vállalta az anyagiakban szétesett, lelkiekben elhanyagolt plébánia életének újjáteremtését, majd az időközben megyeszékhellyé lett város életének különböző bonyodalmait. Mire befektetett munkája gyümölcseit érni látta volna, ismét búcsúznia kellett, mert 1957 szeptemberében az egri Érseki Papnevelő Intézet tanulmányi felügyelője és a Hittudományi Főiskola tanára lett.

Végre olyan munkakörbe került, amely adottságainak legjobban megfelelt és ahol Rómában megszerzett elméleti tudását, kiegyensúlyozott lelkiségét, 21 évi lelkipásztori tapasztalatát bőségesen kamatoztatni tudta. Nevelői munkájában a krisztusi egység és egyetemesség szelleme vezérelte. Férfias szemérmességgel szinte titkolt bensőséges imaélete, a rászorulóknak a sajátjából is titkon adni tudó emberszeretete, megértő szívjósága, s ugyanakkor a lényeges kérdésekben soha meg nem alkuvó határozottsága a növendékek által mindig becsült „Lancz atyá"-vá emelte, és „Atya" maradt azután is, hogy 1965 karácsonyán tb. kanonoki kinevezést kapott.

Gazdag könyvtárának 200 kötetnyi Krisztus-gyűjteményét a főiskola tanári könyvtárára hagyta. Ebben a magyaron és latinon kívül az összes fontosabb európai nyelveken megjelent Krisztus-életrajzok együtt vannak. Saját Krisztus-képének alapja azonban a Szentírás és kedvelt Szent Ágostona volt. Élete utolsó éveiben fogyó ereje dacára is szívesen vállalt papi rekollekciókat. Ezeken legszívesebben a történeti Krisztus és a hit Krisztusa annyifelől megforgatott kérdését fejtette ki paptársainak, színesen, közérthetően, de a legújabb munkák eredményeit is magába ötvözve. „Konzervativizmusa" az igazi értékeket őrizni kívánó egyházszeretet volt, a fogalmak pontos és egyértelmű meghatározásának igénye.

A krisztusi egyetemesség szellemében minden nemes emberi érték belefért egyéniségébe, beleépült érdeklődési körébe. Amíg ereje engedte, kirándulásai során gyermeki egyszerűséggel csodálkozott el a természet szépségein. Jó költői adottságokkal, kimunkált nyelvérzékkel készített műfordításokat, írta meg sok, templomban

ma is énekelt népének szövegét. Fiatal korában művészi fokon fényképezett. Pihenésképpen szívesen hallgatott zenét és magnófelvételei között az igényes és értékes modern zene is bőven képviselve volt. Gyermekkorának soha meg nem tagadott földművelő hagyományaival és hozzáértésével kertészkedett. Mikor már maga nem tehette, legalább irányította a szemináriumi kert fáinak gondozását.

Amíg hangjának ereje és egészsége engedte, szívesen hallgatott szónoka volt az egri volt ciszterci templomnak. Gyóntatószékét pedig szinte utolsó napjáig fölkeresték.

1970. okt. 29-én indult a kórházba, hogy alávesse magát annak a műtétnek, amely halálának közvetlen okozója lett. Azon a hajnalon írta szellemi végrendeletének is tekinthető levelét kispapjaihoz.

A hideg, zimankós januári napon mintegy 150 pap, volt tanítványai és barátai jöttek el végtisztességére. A szentmisét Brezanóczy Pál egri érsek mutatta be érte, ő mondta a gyászbeszédet is. A temetési szertartást római iskolatársa és régi barátja, Vajda József váci segédpüspök végezte az egri Hatvani úti temetőben. Végakarata szerint holtan is szeretett növendékeivel akart maradni.

Életét és egyéniségét talán egykori szentesi tanártársa foglalta legjellemzőbben össze: „Azok közé a lélekformáló egyéniségek közé tartozott, akik után talán egyetlen sor sem maradt fenn nyomtatásban, de szavuk és egyéniségük hatása láthatatlan sugarakban terjedt és hatott tovább."

P. S.

BORBÁS PÁL
(1893 — 1971)

Szolnokon született. Érettségi után püspöke a bécsi Pázmáneumba küldte, s az ottani egyetemen végezte teológiai tanulmányait. Ezek végeztével 1916-ban szentelte pappá Gr. Széchényi Miklós nagyváradi püspök. Magasabb tanulmányok végzésére a bécsi Frintaneumba került. Rövid szilágysomlyai káplánkodás után a nagyváradi püspöki irodában és a debreceni Teréziánum nevelőintézetben dolgozott. Mint lelkipásztor tevékenykedett káplánként Csorváson, Orosházán, Békéscsabán és Gyulán. 1931-ben főpásztora megkérdezte tőle, vállalná-e a forgalomtól távoleső Bucsa plébániájának vezetését. Első szóra engedelmeskedett. Áldozatkészségéért 1935-ben főpásztora kinevezte az egyházmegye egyik jeles plébániájára, Békésszentandrásra plébánosnak. Itt 17 évig működött. 1952-től a békéscsaba-belvárosi plébániát vezette. Ez év elején gyengélkedni kezdett, s mikor érezte állapotának súlyosbodását, előrelátóan Szolnokra vitette magát autón, ahol 1971. márc. 3-án halt meg. Dr. Udvardy József püspök temette. Csendes, higgadt, oltártestvéreit kedvelő pap volt. Finom humorával megnyerte paptársai szeretetét. Híres sakkozó volt. Bölcs nyugodtsággal irányította közel két évtizeden át a gyulai esperesi kerület papságát.

PFLAUM JÓZSEF
(1904 — 1971)

Gyulán született. A váradi egyházmegye papnövendékeként Esztergomban nevelődött, mint a csonka-váradi egyházmegye legtöbb klerikusa. Ott is szentelték pappá 1927-ben. Szülővárosában kezdte papi működését a későbbi győri püspök, Apor Vilmos oldalán. Későbbi kápláni állomásai: Békéscsaba-belváros, Endrőd, Szeghalom, Debrecen (Szent Anna), majd Békésszentandrás. 1942-ben lett a majdnem színkatolikus lakosságú Kétsoprony lelkésze, s itt működött közel 3 évtizeden keresztül. Hívei szeretettel vették körül remetei magányában élő plébánosukat. Ez az élet kezdte ki egészségét. Mindjobban elhatalmasodó rákja arra kényszerítette, hogy kórházba menjen. Onnan mint gyógyíthatatlan rokoni körbe Gyulára került. Itt is fejezte be életét 67 éves korában, 1971. március 27-én. A gyulai Szent József temetőben temette el március 29-én Dr. Udvardy József püspök.

M. E.